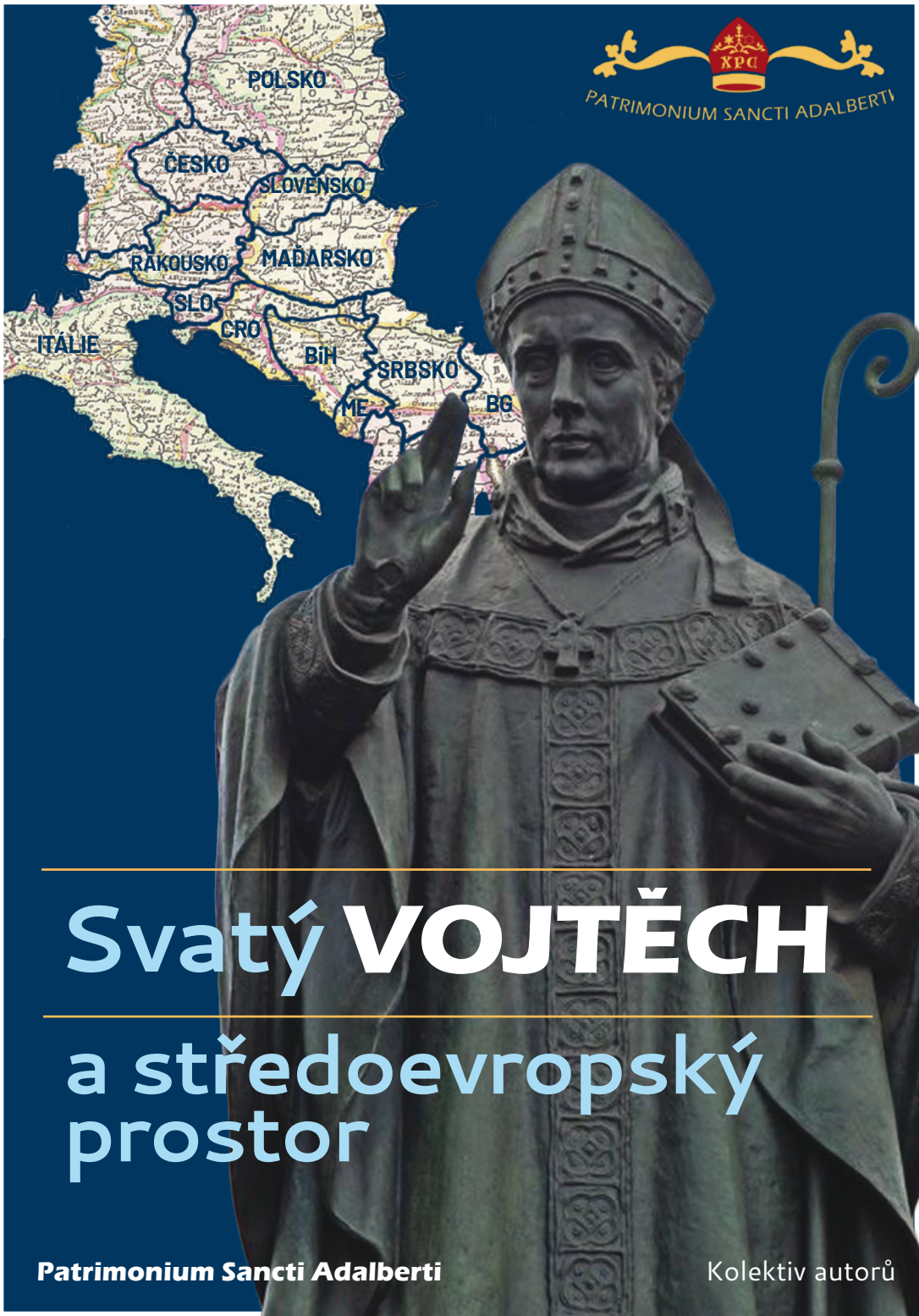

PATRIMONIUM SANCTI ADALBERTI

Svatý VOJTĚCH a středoevropský prostor

Patrimonium Sancti Adalberti

Kolektiv autorů

PATRIMONIUM SANCTI ADALBERTI

Spolek Patrimonium Sancti Adalberti, z.s.
vydal tuto publikaci jako první v roce 2021.
I/2021

Vydání publikace podpořily společnosti:

ZVVZ GROUP, a.s.

RUDOLF JELÍNEK a.s.

ORIGINAL CZECH DISTILLERY

PNEUKOM, spol. s r.o.

ISBN 978-80-270-9767-8

Svatý VOJTĚCH

a středoevropský prostor

Kolektiv autorů:

Petr Bahník
Jaroslav Bašta
Petr Drulák
Aleš Dvořák
Petr Charvát
Stanislav Janský
Zdeněk Koudelka
Adam Kretschmer
Radomír Malý
Martin Pecina
Igor Volný
Zdeněk Žák

Úvodní slovo: Prokop Siostrzonek
Slovo závěrem: Tomáš Jirsa
Editoři: Tomáš Kulman, Michal Semín

PATRIMONIUM SANCTI ADALBERTI

Vydavatel:
Patrimonium Sancti Adalberti, z.s.
Markétská 1/28, 169 00 Praha 6 – Břevnov
Česká republika

psa@psazs.cz www.psazs.cz

Obálka:
socha svatého Vojtěcha
z pomníku svatého Václava
na Václavském náměstí v Praze

Registrace MK ČR: MK ČR E 24182
ISBN 978-80-270-9767-8

Obsah

4 / Prokop Siostrzonek
Úvodní slovo

6 / Petr Bahník
Pax Christiana svatého Slavníkovce

13 / Radomír Malý
Svatý Vojtěch – společný patron středoevropských národů

17 / Petr Charvát
Život a dílo svatého Vojtěcha

21 / Aleš Dvořák
Vývoj snah o sjednocení Evropy a jeho protichůdná pojetí

29 / Petr Drulák
Nebezpečný svět a středoevropská integrace jako nutnost

37 / Stanislav Janský
Střední Evropa jako soustátí národních států a její hodnotové ukotvení

43 / Zdeněk Koudelka
Jaký státoprávní model je pro bližší spolupráci
středoevropských zemí nejvhodnější?

51 / Jaroslav Bašta
Středoevropská unie jako obranný val
proti chaosu a bezpečnostním hrozbám

55 / Adam Kretschmer
Společná obrana středoevropského prostoru

61 / Martin Pecina
Bezpečnost v podmínkách středoevropské konfederace

65 / Igor Volný
Středoevropská unie by měla oscilovat mezi celní unií a společným trhem

71 / Zdeněk Žák
Vize středoevropské strategické infrastruktury

78 / Tomáš Jirsa
Slovo závěrem

Prokop Siostrzonek

Úvodní slovo

Ve Florianově Staré Říši vyšla v roce 1937 „Pochvala svatých patronů českých". V tomto souboru najdeme text českého spisovatele Karla Schulze. Dokážu si představit, že všichni lidé dobré vůle vnímali soumrak nacismu nad tehdejší Evropou. Kde hledat oporu, útočiště, záchranu? Co bude s námi?

Karel Schulz našel toto východisko:

Svatý Vojtěch
jest slza Božího milosrdenství,
skanuvší na vyprahlou půdu
země tvrdé a vzpurné....

Já, Vojtěch, chci srdce této země pro Krista,
já, Vojtěch, nechci její bohatství
a slávu a pocty
a pýchu a důstojnosti
a veškerou nádheru,
chci její srdce a neustanu,
dokud je nebudu míti....

Ve třetím desetiletí 21. století cítíme nad Evropou nové soumraky. A proto je moc důležité, že i současní autoři hledají inspiraci a duchovní oporu v našem světci, kterému vždy šlo o srdce naší země. O srdce je potřeba pečovat, aby celý organismus náležitě fungoval.

Následující stránky jsou výsledkem upřímného hledání mnoha autorů, kde najít pevnou kotvu pro toto srdce.

Velmi rád žehnám tomuto úsilí!

P. Prokop Siostrzonek, OSB,
arciopat břevnovský

Praha, 28. 5. 2021

*P. Prokop Siostrzonek, OSB (*1957) je český římskokatolický duchovní, benediktinský mnich a arciopat břevnovského kláštera. V letech 1976–1983 studoval teologii na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích (dnešní Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze). Od roku 1977 se pod vedením pátera Aleše Gwuzda stal tajným novicem benediktínského řádu. Během studií na bohoslovecké fakultě složil 11. července 1982 první mnišské sliby, řeholní jméno Prokop mu vybral v rámci šifrované zahraniční korespondence benediktínský opat Anastáz Opasek. Na kněze byl vysvěcen v Olomouci 25. června 1983 olomouckým ordinářem Josefem Vranou. Po ukončení studií působil jako kněz ve farnostech olomouckého arcibiskupství (Ostrava-Poruba, Třinec, Valašské Meziříčí, Svatý Mořic v Olomouci). Na počátku r. 1987 mu byl odebrán státní souhlas k výkonu duchovenské služby, a proto pracoval do konce roku 1988 v Tesle Rožnov. Po té byl kaplanem ve Strážnici a farářem v Ratajích u Kroměříže. V prosinci 1989 jej jmenoval opat Opasek převorem Benediktinského arciopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze-Břevnově. Aktivně se podílel na přípravě restituce břevnovského kláštera a jeho obnovy. Po smrti břevnovského arciopata Anastáze Opaska v létě 1999 byl dosavadní převor Prokop Siostrzonek zvolen převorem-administrátorem kláštera a v listopadu 2017 byl zvolen arciopatem břevnovského kláštera. Opatskou benedikci přijal v neděli dne 14. ledna 2018 při slavnostní mši z rukou Dominika kardinála Duky v břevnovské bazilice svaté Markéty. V roce 2019 obdržel Čestné občanství Prahy 6.*

Petr Bahník

Pax Christiana svatého Slavníkovce

V populárně laděných politologických úvahách se různé modely státoprávních a mezinárodněprávních uspořádání často zjednodušují a staví do křiklavých protikladů typu demokracie kontra totalita, absolutismus kontra konstituční systém či centralizace kontra decentralizace. Taková zjednodušení bývají vtipnými bonmoty, nepomáhají však pochopit skutečné procesy a ideje, naopak, zatemňují je. Setkáme se s tím i v soudobých výkladech myšlenky spolupráce evropských národů a její historie. Tyto interpretace zpravidla jen odrážejí poměr konkrétního autora k dnešní Evropské unii. Buď přehlížejí propastné ideové i principiální rozdíly a každý historický pokus o integraci Evropy hodnotí kladně, korunovací Karla Velikého počínaje a Naumannovou Mitteleuropou konče, nebo naopak razantně odmítají jakoukoli užší evropskou spolupráci jako „znečištěný pramen" a paralelu k hitlerovské Třetí říši. Obojí vychází ze stejného zjednodušení: z údajné nesmiřitelnosti myšlenky národního státu a kooperující Evropy. Jako by byla možná jen volba buď, anebo. To však neodpovídá dějinné zkušenosti.

Evropské státy a národy nežijí (a nikdy nežily) ve vzájemné izolaci, po staletí byly propojeny nespočtem vztahů a mnohokrát musely společně čelit vnějším hrozbám.[1] Totální nezávislost je v Evropě, a ve střední Evropě zvláště, nereálnou iluzí a vzájemná kooperace je snadno ověřitelnou nutností. Na druhou stranu, odvěkým zdrojem dynamiky a vitality Evropy je přirozená soupeřivost jejích národů a jakýkoli tlak na etnickou, politickou a hospodářskou unifikaci či potlačení národních specifik je pro ni sebevražedný. Podvazuje její podstatu a nejzdravější síly. Řečeno novozákonním jazykem: K čemu je sůl, pozbyde-li slanosti?

Ostatně, v historii ani nutná obrana společné bezpečnosti, ani sdílení společných kulturních hodnot, nebylo nikdy vnímáno jako důvod k omezování suverenity jednotlivých států.[2] Mezi principy národního státu a evropské spolupráce neexistuje nutný protiklad. Nadnárodní nemusí znamenat nenárodní. Universalismus středověku nebyl dobovým předobrazem unifikovaného superstátu EU, ale v mnoha ohledech jeho protikladem. Jak praví staré české přísloví: když dva dělají totéž, není to totéž. Jde o míru kooperace a charakter sdílených hodnot. Přes propast věků tak zůstává trvalou inspirací a výzvou silná, byť v praxi nikdy plně nerealizovaná, idea křesťanského universalismu, prezentující Evropu jako společenství suverénů. U jejího dávného zrodu stál mimořádný muž středoevropských dějin, *Vojtěch Slavníkovec* (956–997).

ADALBERT, WOJCIECH A BÉLA

Na jaře 997 byl Vojtěch rituálně zavražděn pohanskými Prusy, dávnými příbuznými dnešních Litevců, ke kterým se vydal jako prostý misionář hlásat křesťanství. Tato mučednická smrt byla okamžikem zrození úcty k němu, která je po staletí živá mezi národy střední Evropy. Rozšíření a charakter této úcty odkazuje k významu a barvitým životním osudům tohoto dávného světce.

Když byl v únoru 982, tehdy jako mladý klerik s pouhým podjáhenským svěcením, zvolen v pořadí druhým pražským biskupem, málokdo si uvědomoval, že tím byla do čela české církve postavena osobnost, která předběhla svou dobu i poměry panující v místě svého působiště. Ke zvolení ho kvalifikoval jednak vysoký původ – pocházel z mocného rodu knížete Slavníka, který byl považován za první v zemi po vládnoucím rodě Přemyslovců – a také jeho kvalitní vzdělání. Prvním Vojtěchovým učitelem a vychovatelem byl kněz *Radla* (?), k němuž Vojtěch cítil celoživotní vděčnost a přátelství. Vyšší studia pak absolvoval v saském Magdeburku, pod patronací tamějšího arcibiskupa *Adalberta* (910–981), který byl v přátelském poměru k Vojtěchově rodině. Již v roce 962, při návštěvě na slavníkovském hradě v Libici nad Cidlinou, udělil Vojtěchovi, tehdy ještě malému chlapci, svátost biřmování, díky kterému Vojtěch dostal své druhé, biřmovací, jméno Adalbert, pod nímž je pak známý v latinských a německých pramenech.[3]

Na studiích v Magdeburku Vojtěcha pochopitelně ovlivnil zejména jeho hlavní vyučující, mistr *Oktrik* (?), který mu předal fundament křesťanské nauky. Již tehdy ho však nejspíš oslovilo i vystoupení vzdělaného kněze a matematika *Gerberta z Aurilacu* (950–1003), který vedl s Oktrikem učenou disputaci, v níž zdatně obhájil oprávněnost rozumového poznání. Setkání s Gerbertem bylo jedním z osudových milníků Vojtěchova života. Později, v devadesátých letech 10. století, se z nich stali osobní přátelé a spolutvůrci duchovně-politického projektu křesťanského universalismu, který vstoupil do dějin jako program *Renovatio Imperii Romanorum*. Roku 999, dva roky po Vojtěchově mučednické smrti, byl Gerbert zvolen papežem jako *Silvestr II.*, a prakticky ihned po svém nástupu na svatý stolec prohlásil Vojtěcha za svatého.

Ale zpět k počátkům Vojtěchovy životní dráhy. Legendisté připomínají další její přelomové momenty, zejména Vojtěchovu osobní přítomnost u lůžka jeho umírajícího předchůdce, prvního pražského biskupa *Dětmara* (+982), který se před smrtí vyznával z hlubokých výčitek svědomí, že svůj úřad vykonával nedbale a že byl laxní a kompromisnický při obhajobě morálních hodnot. Vojtěch byl tímto zážitkem u biskupova smrtelného lože velice otřesen. Druhým takovým momentem byla osobní zkušenost s brutalitou tehdy ještě v Čechách přežívajícího zvykového práva z předkřesťanských dob. Stal se totiž bezmocným svědkem násilné smrti cizoložné ženy, kterou zavraždili v rámci krevní msty příbuzní oklamaného manžela. Vojtěch, který nemohl nevěrné ženě pomoci, cítil od té doby hluboký odpor vůči zvykovému právu. Oba zážitky ovlivnily nepřehlédnutelnou radikalitu Vojtěchova pozdějšího působení v biskupském úřadě.

Po svém zvolení v roce 982 musel podle tehdy platných předpisů převzít biskupské insignie z rukou císaře *Oty II.* (955–983) a být konsekrován mohučským arcibiskupem, kterému pražská diecéze tehdy podléhala. Císař i mohučský arcibiskup *Willigis* (975–1011) právě pobývali v severoitalské Veroně, kam se za nimi Vojtěch bez váhání vydal. Na této cestě ho čekalo další zásadní setkání. V Pavii se seznámil s biskupem svaté pověsti *Gerhardem z Toulu* (935–994) a s věhlasným opatem *Majolem* (906–994) z kláštera v burgundském Cluny. Oba patřili k tvůrcům a šiřitelům rozsáhlé reformy, šířící se z Cluny do ostatních benediktinských klášterů západní Evropy. Ta bývá považována za zásadní prvek pozdější stabilizace Západu. Hlavní obsah reformy lze stručně shrnout jako úsilí o navrácení duchovního poslání mnišskému životu[4], nezávislost církevních institucí na moci šlechty[5] a odstranění barbarských přežitků. Je jasné, že tyto rysy clunyjské reformy budily Vojtěchovy sympatie. Sám vstoupil do benediktinského řádu a pod vlivem vzpomínky na smrt biskupa Dětmara, jenž si vyčítal přílišnou laxnost, začal reformu horlivě propagovat a jejími zásadami se řídit ve svém životě i úřadě.

Neuvědomoval si přitom, jak obtížně, pomalu a postupně se ideje reformy budou prosazovat proti zažitým stereotypům, a to i v dosti kultivovaném západoevropském prostředí, natož v tehdy ještě polopohanském prostředí českém. S jakým úspěchem mohl například počítat při své kritice otroctví v situaci, kdy značnou část příjmů české knížecí pokladny tvořil výnos z obchodu se zotročenými válečnými zajatci?[6] Když čteme text takzvaných *Dekretů knížete Břetislava*, které jsou českým zákoníkem z doby o sto let mladší, už se v něm odrážejí zásady, které Vojtěch zastával[7], ovšem během jeho vlastního života a působení v Praze tomu bylo zcela jinak. Snaha o prosazení clunyjských ideálů proti němu popudila mocné velmože, žárlivě lpějící na zvykovém právu, ale i značnou část jeho vlastních kněží, kteří nechtěli přijmout Vojtěchem zaváděné zpřísnění církevní kázně. Dlouhodobé konflikty, které to přinášelo, vedly k tomu, že se biskup opakovaně pokoušel rezignovat na výkon svého úřadu (roku 988 a znovu v roce 994) a osobně žádal papeže o zproštění svých povinností.

Tyto bolestné skutečnosti měly ovšem i své kladné důsledky, zejména byly příčinou Vojtěchových cest napříč tehdejší Evropou a četných přátelských vazeb, které si vytvořil v Polském i Uherském království, v papežském Římě i u dvora mladého císaře *Oty III.* S Polskem ho pojily přátelské vazby už z doby vlády prvního polského křesťanského knížete *Měška* (935–992) a osobně se přátelil také s největším polským panovníkem raného středověku, *Boleslavem Chrabrým* (967–1025). Ten po Vojtěchově násilné smrti vykoupil z rukou pohanských Prusů alespoň jeho mrtvé tělo a dal je pohřbít v tehdy největším polském městě Hnězdně. Uhry Vojtěch navštívil někdy v roce 994, zastavil se u dvora maďarského náčelníka *Gejzy* (940–997), kde po nějaký čas pobýval a upevňoval ve víře příslušníky vládnoucího rodu, kteří teprve krátce před tím přijali křesťanství. Prý tehdy pokřtil Gejzova syna *Vajka*, pozdějšího prvního uherského krále *svatého Štěpána* (975–1038). Vojtěch, v maďarském prostředí známý pod jménem *Béla*, byl i zde po své smrti uctíván jako světec a „apoštol Uherska".

VĚČNÝ ŘÍM

Ota III. (980–1002) nastoupil na trůn v roce 994, ve věku pouhých čtrnácti let, a bylo mu dopřáno vládnout sotva devět roků, než předčasně zemřel při nákaze pravými neštovicemi 23. ledna 1002. Během této krátké vlády však dokázal kolem sebe shromáždit pozoruhodné vzdělance tehdejší doby, jako byl svatý Vojtěch, již zmíněný Gerbert z Aurilacu, aventinský opat *Lev (?)* a další, a v debatách s nimi zformovat vizi universální křesťanské říše.

Navazovali přitom na tradice sahající hluboko do evropského starověku. Náznaky universalistické ideje najdeme již v řecko-římské antice. Tím, co odlišovalo činy *Alexandra Velikého* (356–323 př. Kr.) nebo *Julia Caesara* (100–44 př. Kr.) od jiných, nemenších dobyvatelů egyptských, asyrských či perských, byla snaha naplnit své imperiální aktivity ušlechtilými idejemi *Platona* (427–347 př. Kr.) a *Aristotela* (384–322 př. Kr.). Známá *Vergiliova* věta *„Tvým, Římane, posláním buď, dát světu pokoj a právo"*, není jen pokryteckou omluvenkou římské expanze, ale mravním imperativem[8]. Po povolení křesťanství v Římské říši *Konstantinem Velikým* (272–337) neztratilo toto poslání na své aktuálnosti a v pozdním Římě bylo interpretováno jako posvátný úkol hájit a šířit anticko-křesťanské dědictví. Starý *Pax Romana* (Mír Římský), jak bývala říše označována, se proměnil na *Pax Christiana*, Mír křesťanský. *Aurelius Augustinus* (354–430), přes všechen svůj mnišský odpor k pozemským formám vlády, nabídl tehdy ve svém spise *De civitate Dei* (O Božím státě) křesťanským panovníkům náčrt politického uspořádání kombinující mravní příkazy Evangelia s inspirací *Platonem*.

Navzdory u nás zažitému školskému schématu je dnes už zřejmé, že starý Řím fakticky nikdy nezanikl. Na východě Evropy samozřejmě nepřetržitě fungovala Východořímská říše, novodobou zkratkou dnes označovaná jako Byzanc, jejíž císař *Justinián* (482–565) zachoval lidstvu ve své sbírce zákonů odkaz římského práva. Ale ani na Západě vpád barbarů neznamenal totální konec. Germáni sice svrhli císaře *Romula Augustula* (460–?) a prohlásili Západořímskou říši za zrušenou, sami však tiše akceptovali to nejdůležitější z římského odkazu. Katolický křest a korunovace franského náčelníka *Chlodvíka* (465–511) v Remeši roku 496 to zpečetily. Po zastavení prvního z islámských útoků na Evropu v osmém století došlo i k formální obnově římské ideje, když o Vánocích roku 800 papež *Lev III.* (750–816) označil překvapeného *Karla Velikého* (747–814) za císaře znovu zřízeného Římského impéria na Západě. I když byla Karlova říše po jeho smrti roztržena mezi dědice, myšlenka *Obnovy Impéria* už byla na světě.

Živá byla zejména ve východních, německy hovořících oblastech, jež byly politicky rozdrobeny mezi nespočet vládců a potřebovaly jednotící ideu. V první půli desátého století soupeřili vládci Saska a Bavorska o to, kdo z nich myšlenku Impéria znovu pozdvihne a sjednotí německé oblasti, případně, po karolinském vzoru, celou západní Evropu, a získá od papeže císařskou korunu. Z tohoto zápasu vyšli vítězně Sasové

a roku 962 byl *Ota I.* (912–973) korunován císařem. Jeho moc byla značná, nicméně fakticky se omezovala na Německo a severní Itálii, zatímco francouzsky hovořící oblasti stály mimo její dosah.

Jeho vnuk, Ota III., navazoval na toto úsilí, ale vědomě mu chtěl dát novou kvalitu – hodlal přesídlit přímo do Říma a vytvořit z obnoveného Impéria nikoli německý, ale skutečně universální projekt, jehož se budou účastnit všechny národy latinského Západu. Pro tuto roli jakoby byl mladý Ota III. svým původem předurčen. Jeho otcem byl císař Ota II., matkou však původem byzantská princezna *Theofanó* (960–991), žena pronikavého rozumu a vladařských schopností, která dokonce po nějaký čas říši vládla, když roku 983 nečekaně její manžel zemřel a Ota III. byl sotva tříletým dítětem. Mimochodem její sestra *Anna* byla manželkou knížete Kyjevské Rusi *Vladimíra* (960–1015), který zahájil pokřesťanštění východních Slovanů, což vnášelo do evropské hry další, jak pozdější dějiny ukazují, nikoli nevýznamný prvek.

V roce 989 se s císařovnou Theofanó v Římě sešel pražský biskup Vojtěch a obdržel od ní velkorysý finanční dar, který podle svých životopisců obratem rozdal chudým. O čem přesně tehdy Vojtěch s císařovnou jednal, není známo, snad zazněly i myšlenky a podněty, kterých se později chopil její syn. Spříznění s byzantským Východem, který se honosil kontinuitou císařské tradice od antických časů, činilo i otonské císařství legitimnějším a propůjčovalo mu nový lesk. Ota III. i jeho rádcové s tím promyšleně pracovali: byl například sestaven pompézní dvorní ceremoniel inspirovaný ceremonielem konstantinopolských imperátorů, Ota se oblékal do nově zhotovených hedvábných rouch s vyšívanými císařskými orly a do obuvi s obrazy lvů a draků. Zkrátka také Západ se měl nyní přihlásit k byzantskému politickému konceptu, v němž císaři náleží nezastupitelné místo v Božím plánu spásy a je tudíž jakýmsi světským biskupem, jemuž patří přiměřená autorita i v Církvi.

Zatímco na Východě byl císař dlouhodobě chápán jako hlava státu a fakticky i Církve, a papežský primát byl stále více nahlížen jen jako čestný, na Západě musel Ota III. počítat s reálnou papežskou mocí, tak, jak se během staletí vyvinula. Ostatně bez papežské korunovace nemohl ani používat titul císaře, právě ona mu propůjčovala ono mimořádné postavení mezi západoevropskými vládci. Autorita stolce sv. Petra byla i zřídlem autority západního císařství a přetnout pupeční šňůru, jež obě spojovala, nebylo prakticky možné. Toho si byl vědom mladý císař i jeho rádci, a jejich projekt *Renovatio Imperii* usiloval o vyváženou a harmonickou spolupráci obou mocí, světské i duchovní, pro blaho křesťanstva.

Ostatně svatý Vojtěch, který se vždy razantně hlásil ke svému slovanství, si více než kdo jiný uvědomoval potřebu vyváženosti císařské a papežské autority, protože právě papežství se stalo oporou tehdy mladých zaalpských národů, Slovanů a Maďarů, při budování jejich státnosti. Tyto národy přijaly křesťanství a s ním spojené dědictví antiky poměrně pozdě, během devátého a první poloviny desátého století. Byly

bezprostředními sousedy německých oblastí Franské říše a zdálo se, že napojení se na výše popsanou civilizační tradici je možné jen cestou dobrovolného podrobení se této říši, se vším co k tomu patří. To bylo samozřejmě z hlediska politického i lidského nepřijatelné. Další setrvávání v „barbarství" však také nebylo žádoucí, způsobovalo obchodní izolaci a bylo trvalou záminkou pro „preventivní" vojenskou agresi ze strany západního souseda, protože „barbaři" jsou přece nespolehliví a nedodržují smlouvy.

Geniální východisko z této situace našli již v polovině devátého století vládci slovanské Velké Moravy. Roku 863 povolali do země křesťanské misionáře *Cyrila* (+969) a *Metoděje* (+885) ze vzdálené Konstantinopole, tedy nikoli z Franské říše, a následně svou zemi „věnovali" svatému Petrovi, tj. svěřili ji pod ochranu papeže. Papež *Jan VIII.* (820–882) známou bulou *Industrie tuae* z roku 880 přijal patronát nad Velkou Moravou a potvrdil tamní arcibiskupství. On, i jeho nástupce Štěpán V. (+891) pak přiznali velkomoravskému knížeti *Svatoplukovi* (+894) královský titul. Navzdory tomu, že Velká Morava kolem roku 907 podlehla nájezdům tehdy ještě pohanských maďarských kočovníků, její vzor po osmdesáti letech úspěšně napodobili Poláci i sami Maďaři, patrně právě na radu svatého Vojtěcha.

Na známých vyobrazeních císaře Oty III. vidíme vladaře na trůnu, před kterým se uklání čtyři alegorické ženské postavy. Jde o ikonografický typ známý už z dob jeho otce Oty II., kdy postavy representovaly historické provincie říše (Itálii, Galii, Germánii a Ilýrii) za vlády Oty III. Nepochybně pod vlivem Vojtěchovým dochází v koncepci zobrazení k určitým změnám: Postava Itálie, nově označená nápisem Roma, už nezastupovala jen severoitalské císařské državy, ale samo centrum plánované říše, Řím, kde se chtěl Ota III. trvale usadit, a nahrazovala v této roli Germánii. Postava Gálie již nesymbolizovala jen říší nárokované Burgundsko, jako za vlády Oty II., ale rozsáhlou a bohatou frankofonní oblast, ze které pařížský hrabě *Hugo Kapet* (939–941) vytvořil suverénní království Francie. Mimochodem, jedna z posledních cest pražského biskupa Vojtěcha, před jeho odchodem na misie k pohanům, patřila právě Francii, kde během roku 996 navštívil nejvýznamnější duchovní centra – památné opatství Saint-Denis, Tours s hrobem svatého Martina, Fleury, kde byl pochován zakladatel „Vojtěchova" řádu *Benedikt z Nursie* (470–543) a klášter Saint Maur s hrobem Benediktova nástupce, *svatého Maura*.(500–584).

Ale zpět k symbolice zmíněného vyobrazení. Hlavní změnou bylo to, že k prvním třem alegorickým figurám byla nově přidružena postava Slovánie, představující součást říše, kterou je třeba teprve vytvořit, která však má pohltit někdejší Ilýrii a převzít její místo. Vyobrazení tak nezachycuje realitu, ale ideál. Základem proponované velké Slovánie mělo být spojení Čech a Polska, při němž mohl hrát zprostředkující roli Vojtěchův Slavníkovský rod, jehož sídla se dotýkala česko-polské hranice a který měl vazby k oběma slovanským zemím.9 Právě zapojení těchto středoevropských národů, se kterými se dosud nepočítalo, do díla výstavby Impéria jako jeho plnohodnotných členů, bylo vlastně nejoriginálnějším Vojtěchovým přínosem k Otově vizi, přínosem,

který ji teprve činil opravdu universální. Vojtěchovu představu Ota III. přijal a stvrdil, když roku 1000 navštívil jeho hrob v polském Hnězdně a založil při něm slovanské arcibiskupství. Netušil přitom, že českého světce přežije o pouhých pět let a jejich společná vize universální říše bude odsunuta na neurčito politickým pragmatismem jeho nástupců. Přesto zůstává ideálem, který neodmyslitelně patří ke kulturnímu dědictví evropských národů.

*Mgr. Petr Bahník (*1967) je český historik, pedagog, výtvarník a publicista. Vystudoval střední grafickou školu a historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vyučuje dějepis na nejstarší české průmyslovce, dnešní Střední průmyslové škola strojnické na Starém městě v Praze. Dříve učil na několika soukromých školách i Arcibiskupském gymnázium v Praze. Je členem řady konzervativních sdružení a spolků. Kromě odborných publikací mu nedávno v nakladatelství Olympia vyšla i dvoudílná kniha hrdinských příběhů z Čech, Moravy a Slezska pod názvem Český rytíř, kterou opatřil vlastními ilustracemi. Pro televizi Prima připravil dokumentární seriál historických zajímavostí Utajené příběhy českých dějin, jehož je i průvodcem.*

[1] Ať přicházelo v 8. století ze strany Arabů, ve 13. století ze strany Mongolů či opakovaně v 15. – 18. století ze strany osmanských Turků.

[2] A to ani v té části Evropy, kde ve vrcholném středověku našla myšlenka jednoty „křesťanstva" institucionální výraz, tedy v tzv. Svaté říši římské. Například České království bylo specifickou součástí říše, a český král jedním z volitelů císaře, zároveň si však uchovávalo naprostou nezávislost v zahraniční i vnitrostátní politice, o čemž svědčí i to, že na českém území neplatily císařské, ale jen české zákony.

[3] Legenda Bruna z Querfurtu nás zpravuje o tom, že Adalbert omylem udělil Vojtěchovi svátost biřmování dvakrát. Prvně při zmíněné návštěvě na Libici, na což ovšem sám časem zapomněl, a podruhé během Vojtěchových studií v Magdeburku.

[4] Kláštery se totiž v předchozím období stávaly spíše hospodářskými a servisními organizacemi ve službách panovníků, než místem modlitby.

[5] Obhajoba svobody církevních institucí byla mimořádně důležitým aspektem, protože v devátém a desátém století se často stávaly jen nástroji mocenské politiky panovníků (viz využití franského kléru jako nástroje k ovládnutí Velké Moravy, jemuž zabránila cyrilometodějská misie).

[6] Viz např. Žemlička, Josef: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935–1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě). Český časopis historický 93, 1995.

[7] Nebylo vůbec náhodou, že platnost Dekretů byla vyhlášena a jejich text veřejně přečten nad hrobem svatého Vojtěcha v Hnězdně, u příležitosti přenesení jeho ostatků do Prahy roku 1039. Šlo o promyšlené gesto, kterým se Čechové symbolicky přihlásili k Vojtěchovu odkazu.

[8] Viz Publius Vergilius Maro, Aeneis.

[9] Tím bolestnější pro něj patrně bylo, když koncem osmdesátých let 10. století došlo mezi českým a polským státem k válečnému konfliktu. To bylo možná i hlavním důvodem Vojtěchovy první rezignace a odchodu do Říma.

Radomír Malý

Svatý Vojtěch – společný patron středoevropských národů

Svatý Vojtěch byl prý „prvním Čechem evropského formátu". Tento výrok bylo možno za komunistické éry často slyšet z úst českého katolického teologa a dlouholetého vězně komunistického režimu Oty Mádra na bytových seminářích, které se tenkrát ilegálně pořádaly. Dnes jej opakují jako mantru intelektuálové z církevní i světské scény. Špatně by postupoval ten, kdo by chtěl toto slovní spojení popřít a tvrdil, že druhý pražský biskup prvním Čechem evropského formátu nebyl. Problém je skryt v něčem jiném. Je nutno se ptát: O jakou Evropu tehdy šlo – a o jakou Evropu se jedná dnes?

Cestu za odpovědí na tyto otázky nalezneme u významného historika Josefa Pekaře, který ve sporu o smysl českých dějin tvrdil, že bělohorská bitva roku 1620 znamenala vítězství románské kultury a civilizace, reprezentované Habsburky a katolickou církví, nad kulturou germánskou, představovanou „zimním" králem Fridrichem Falckým a protestantismem.[1] Lze totiž bez nadsázky říci, že zápas mezi románskou a germánskou cestou, byť s měnícími se jmenovateli a okolnostmi, probíhá od úsvitu našich národních dějin, přes celý středověk až do dnešních dnů. Počátek hledejme již v epoše Velké Moravy a misie sv. Cyrila a Metoděje, kdy šlo o tvrdý střet mezi východní spiritualitou ovlivněným křesťanstvím, prezentovaným oběma věrozvěsty, a křesťanstvím striktně formalistním v pojetí bavorského duchovenstva, působícího na našem území. Zatímco těm prvním šlo o obrat slovanských obyvatel Rastislavovy a Svatoplukovy říše k autentickému křesťanskému životu, ti druzí se spokojili s jejich toliko formální příslušností ke katolicismu. Anonymní *Život Metodějův* uvádí jako hlavní příčinu konfliktu tohoto moravsko-panonského metropolity s knížetem Svatoplukem skutečnost, že Metoděj káral nemravné jednání panovníka i lidu, nerespektování monogamie a holdování pohanským pověrám, zatímco bavorští kněží toto z politických ohledů tolerovali, neboť jim nešlo ani tak o niterné obrácení lidí ke Kristu a o život podle křesťanské etiky, ale o pouhou poslušnost svěřeného lidu německému (východofranskému) králi.

S tímto konfliktem důsledného křesťanství, odrážejícího se v odmítnutí všech zbytků pohanství v kultu i morálce, se setkáváme též u sv. Václava, jehož vražda byla důsledkem rozdílného vztahu tohoto knížete a jeho bratra Boleslava ke křesťanským hodnotám. Podobně je tomu i v případě sv. Ludmily a její snachy Drahomíry. Totéž napětí pak nacházíme i v životním příběhu prvního pražského biskupa české národ-

nosti sv. Vojtěcha. Jak je všeobecně známo, byl vzdělán v Magdeburku, kde se setkal s reformním hnutím, vzešlým z benediktinského kláštera v Cluny.

Clunyjská reforma nebyla jen snahou o nápravu klášterního života, svým radikálním postulátem změny morálky podle křesťanských zásad zasáhla celou tehdejší společnost. Ten zahrnoval požadavek, aby světský vládce nezasahoval do ryze vnitrocírkevních záležitostí. Panovníci toto činili především proto, aby upevnili svoji moc nad církví. Sami většinou žili v rozporu s křesťanskými zásadami – a proto neměli zájem, aby jim to asketicky žijící biskup nebo řeholník vytýkal. A tak dosazovali do církevních úřadů osoby, žijící většinou tak, jako oni.

Zastánci clunyjské reformy toto trpět nechtěli a tam, kde se octli ve vedoucích církevních pozicích, to také netrpěli. Včetně biskupa Vojtěcha, jenž musel čelit mnohoženství a sňatkům mezi příbuznými, obchodu s otroky, krevní mstě či znesvěcování nedělí a svátků. Jak popisuje historik Rudolf Holinka ve světcově biografii, když se Vojtěch pokusil z pozice duchovní autority zasáhnout, vyvstali mu jako úhlavní nepřátelé právě kněží, oddaní svým světským chlebodárcům[2]. Tento konflikt souvisel s počátky pozdějšího boje o investituru, kterou praktikovali především němečtí vládcové. Střety vyvrcholily ve 2. polovině 11. stol., kdy římskoněmecký císař Jindřich IV. vyhnal z Říma papeže sv. Řehoře VII., nekompromisně vzdorujícímu uvádění církevních hodnostářů do úřadů panovníkem. Tato praxe byla ve středověku až na malé výjimky trvalou součástí politiky především německých vládců, usilujících o podmanění si střední a východní Evropy. Svobodná církev – nezávislá na státní moci – představovala závažnou překážku těchto jejich snah. Právě zde tkví podle Pekaře počátek konfliktu mezi románskou a germánskou civilizací a kulturou.[3] Zatímco románský model spočíval v uznání autority papežství a nezávislosti církve na světské moci, model germánský volal po podřízenosti duchovenstva panovníkovi. V tomto ohledu byl tedy sv. Vojtěch jednoznačně spjat s kulturou a civilizací románskou.

Prvním životopiscem sv. Vojtěcha byl jeho osobní přítel a velký obhájce práv národů na východ od Labe biskup Bruno z Querfurtu. Ačkoli Němec, velmi ostře napadal agresivní politiku německých vládců ve vztahu ke Slovanům, pro niž by se již tenkrát dal použít termín „Drang nach Osten".[4] Je sice pravdou, že se mezi císaři Svaté říše římské národa německého vyskytly ušlechtilé postavy Otty III. nebo sv. Jindřicha II., šlo však o výjimky. Naprostá většina německých velmožů na pomezí slovanského a germánského etnika uplatňovala politiku násilného ovládání a uzurpace slovanského území.

Úcta ke sv. Vojtěchu je nerozlučně spjata nejen s českým, ale i polským vlastenectvím. Není divu – je jedním z národních patronů Polska. V Polsku je mu zasvěcen velký počet chrámů, kromě katedrály v Hnězdně je nutno vzpomenout například významný kostel v Krakově. Nesmíme zapomenout ani na to, že Vojtěchův bratr Radim (Gaudentius) byl prvním arcibiskupem v Hnězdně. Samostatná církevní organizace byla

v té době politickou obranou Poláků proti rozpínající se dominanci německých vládců, což si král Boleslav Chrabrý náležitě uvědomoval.

Jak Češi, tak i Poláci ctili sv. Vojtěcha jako symbol náboženské, ale i národní suverenity – a to zejména tehdy, když bylo zapotřebí hájit svou vlast proti pangermanismu, představujícímu hrozbu pro oba národy. Bohuslav Balbín ve své *Obraně jazyka českého* i v dalších spisech se dovolává jako svatého patrona, bdícího nad českým národem proti počínající germanizaci, vedle Václava též Vojtěcha, přičemž Václava chápe jako ochránce české státnosti a Vojtěcha jako ochránce české duchovnosti. Tentýž rys pozorujeme i u Poláků, je známo, že v době švédských nájezdů v 17. století i pozdějších střetů s Pruskem v 18. století byl právě sv. Vojtěch vzýván jako ochránce polského národa, k němuž se polští katolíci utíkali s prosbou o odvrácení nebezpečí.[5]

Podobně vřelý vztah měli ke sv. Vojtěchu i Maďaři. Biskup Vojtěch pokřtil, jak známo, Vajka, syna panovníka Gejzy, jménem Štěpán – prvního křesťanského krále Uher. Vojtěchův vychovatel Radla Anastasius byl vysvěcen jako první arcibiskup Ostřihomi. Podle Bruna z Querfurtu navštívil Vojtěch po své rezignaci na pražský biskupský stolec Uhry celkem dvakrát a významně se podílel na jejich christianizaci. Ta měla ve své době nejen náboženský, nýbrž i politický význam, neboť národ, jenž přijal křest, byl v té době jaksi automaticky akceptován mezi civilizované národy a podle toho se s ním v diplomatické rovině zacházelo. Divocí Maďaři, předtím postrach Evropy, se tak za vlády sv. Štěpána stali „normálním" národem a „normálním" královstvím, jež vyznávalo tutéž víru, jako jeho sousedé. Právě za to jsou Maďaři Vojtěchovi vděční a vzývají jej jako svého národního patrona společně se sv. Štěpánem. Vojtěcha – maďarsky Bélu – vzýval maďarský národ v čase tureckých nájezdů a okupace země mohamedány. Ostatně katedrální chrám v Ostřihomi, historickém sídle uherského primasa, je zasvěcen nejen Panně Marii, ale i sv. Bélovi, tedy našemu Vojtěchovi...

Svatovojtěšská úcta byla živá i na Slovensku, jež bylo po celý středověk a z velké části novověku součástí Uherského království. Svědčí o tom četné svatyně jak v Maďarsku, tak i na Slovensku, které jsou tomuto mučedníkovi zasvěcené. V době národního obrození Slováků v 19. století byl v náboženské rovině vzýván právě sv. Vojtěch, jak o tom svědčí název průkopnického vydavatele slovenských knih: Spolok sv. Vojtecha.

Osobnost sv. Vojtěcha patří proto rovným dílem všem čtyřem národům: Čechům, Polákům, Slovákům i Maďarům. Svědčí o tom jak četná výtvarná vyobrazení Vojtěcha u těchto etnik, tak i svatovojtěšské legendy, které v jejich prostředí vznikaly, jakož i specifický liturgický kult tohoto světce, praktikovaný kromě Prahy i v polském Hnězdně a v maďarské Ostřihomi. Pražský arcibiskup kardinál Dominik Duka proto právem 17. dubna 2017 řekl, že sv. Vojtěch je „symbolickým primasem visegrádské čtyřky". Zároveň však platí, že svatovojtěšská úcta je celocírkevní. Lze poukázat především na kult tohoto světce v Římě v benediktinském klášteře sv. Alexia na Aventinu, kde biskup Vojtěch po svém prvním odchodu ze země pobýval. Jeho úcta je živá

i v německých Cáchách či v Mohuči. To však nic nemění na faktu, že bytostný vztah k němu jako ke svému národnímu světci mají pouze výše jmenované čtyři evropské národy: Čechové, Slováci, Poláci a Maďaři.

To ovšem vyvolává další asociace v souvislosti s tím, co bylo řečeno výše o odlišnostech románské a germánské kultury a civilizace. Vojtěch byl nekompromisním reprezentantem té první, spojené s katolicismem a jeho etickými principy, které radikálně vyžadoval jak vůči sobě, tak i vůči duchovenstvu a věřícím, jichž byl představeným, i vůči panovníkovi a šlechtě. Oproti tomu germánská kultura a civilizace kladla důraz na podřízenost víry a mravů politickým zájmům světských vladařů, jak o tom svědčí vývoj církve v Německu, vrcholící luteránskou revolucí, po níž se závislost duchovní autority na světské moci stala naprosto zřejmou a signifikantní. Vojtěch tak může být právem chápán jako symbol opozice proti tomuto trendu, v jehož „náplni práce" je kromě eroze katolické nauky ve prospěch politických zájmů vladařů také mocenská rozpínavost a podmanění si jiných etnik.

Ve smyslu ideje evropského superstátu, ovládaného německým etnikem, a propagované zakladatelem Panevropské unie Richardem Coudenhove-Calergim, proto Vojtěch „prvním Čechem evropského formátu" určitě není. Je naopak prvním velkým Čechem, usilujícím o sblížení středoevropských národů a jejich společnou obranu proti germánské rozpínavosti.

*PhDr. Radomír Malý (*1947) je český historik, novinář a vysokoškolský pedagog. Před rokem 1989 byl katolickým disidentem, psal též pod pseudonymem Karel Bor. Je absolventem Filozofické fakulty dnešní Masarykovy univerzity. Po studiích pracoval jako historik v Uměleckohistorickém muzeu v Kroměříži, v roce 1972 byl z politických důvodů propuštěn a byl nucen pracovat mimo svůj obor. Stal se signatářem Charty 77 a aktivně se účastnil vydávání katolického samizdatu. Po roce 1989 se stal nejprve zástupcem šéfredaktora brněnské redakce deníku Lidová demokracie a poté mezi lety 1993 a 1994 byl šéfredaktorem konzervativního katolického týdeníku Světlo. V etech 1996 – 2010 vyučoval na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Roku 1997 se stal zakládajícím členem české pobočky mezinárodní federace Una Voce. Radomír Malý je autorem řady článků a publikací, které se týkají především pohledu na církevní dějiny. Své články též publikuje na webech Duše a Hvězdy a Institutu sv. Josefa a také v časopisech Te Deum, Řád a Immaculata.*

[1] **Pekař Josef:** ***Smysl českých dějin***, in sborník O smysl českých dějin, Praha 1995, nakl. Torst, str. 500

[2] **Holinka Rudolf:** ***Svatý Vojtěch***, Brno 1947

[3] **Pekař**....op. cit.

[4] **Medek Václav:** ***Cesta české a moravské církve staletími***, Praha 1982, nakl. Česká katolická charita, str. 42

[5] **Polc Jaroslav:** ***Sv. Vojtěch, sborník k miléniu***, Praha 1997, nakl. Zvon, str. 275

Petr Charvát

Život a dílo svatého Vojtěcha

Vojtěch, syn Slavníkův, vzdělanec, biskup pražský, řeholník, misionář, mučedník a světec (956? – 23. 4. 997) se na základě současných znalostí narodil na Libici, v sídle svého otce Slavníka. O panství Slavníkových synů se vedou dlouhé diskuse. Dnes se většinou soudí, že spravovali nevelkou državu na východním okraji středních Čech, zhruba od Poděbradska po Čáslavsko. Neznáme důvody předního společenského postavení Slavníkovy rodiny, víme však, že jejich kulturní orientace směřovala na severozápad a sever Evropy. Neumíme ani jednoznačně vyložit zmínku o tom, že Vojtěcha pojilo příbuzenství se saskou císařskou rodinou. To uvádí dvojitá legenda o světcích Václavovi a Ludmile, vzešlá patrně někdy na přelomu desátého a jedenáctého století z pera autora jménem Kristián.

Dle římské legendy Canapariovy (nebo snad biskupa Notkera z Lutychu/Liège) i legendy Brunona z Querfurtu postihla Vojtěcha v dětském věku těžká choroba a rodiče ho v úzkosti o jeho život zaslíbili Bohu. Chlapec se naštěstí uzdravil. První vzdělání obdržel v domě svého otce, kde se mu věnoval vychovatel jménem Radla, podle všeho muž vzdělaný a v latinské kultuře obeznalý. Někdy na počátku šedesátých let desátého století navštívil Libici na svých cestách misijní biskup, původně trevírský mnich Adalbert, který malého Vojtěcha biřmoval a udělil mu při té příležitosti jméno Adalbert.

Nejspíš někdy na počátku sedmdesátých let se Vojtěch odebral do katedrální školy v saském Magdeburgu, řízené proslulým vzdělancem Ohtrikem. Ten proslul na císařském dvoře disputací s učeným Gerbertem z Aurillacu, který se později stal jako Sylvestr II. papežem (999–1002). V této disputaci zastával Ohtrik stanovisko věroučně ortodoxní a lze tedy předpokládat, že nesmlouvavý postoj k základům křesťanského učení vštípil i mladému Vojtěchovi.

Roku 981 zemřel Vojtěchovi otec a současně tento svět opustil první pražský biskup Thietmar (Dětmar). Zřejmě proto opustil Vojtěch Magdeburg a odebral se do Prahy, načež byl v zimě roku 982 na shromáždění předních Čechů na Levém Hradci u Prahy zvolen druhým pražským biskupem. Odznaky svého úřadu převzal roku 983 v italské Veroně z rukou císaře Ottona II. Předpokládá se, že úroveň kultury latinského západu mladého Libičana oslnila a rozhodl se proto učinit vše, aby svou diecézi pozvedl na duchovní úroveň sousedních křesťanských krajů.

Jako biskup Vojtěch proslul nesmlouvavou kritikou všeho, co pokládal za zlořády postihující život jeho stádce. Kritizoval především rodinné poměry laiků i kléru. Hájil čistotu křesťanské nauky a zejména pranýřoval prodej otroků křesťanské víry obchodníkům jinověrcům. Nicméně biskupova křesťanská horlivost mu zřejmě na knížecím dvoře vynesla postoj, který lze při nejlepším označit jako chladný. Uvědomiv si nezdar svého počínání, rozhodl se Vojtěch opustit svou diecézi a odebrat se do Říma, což nejspíše odůvodnil záměrem vydat se na pouť k Božímu hrobu do Jeruzaléma. Když někdy v roce 989 dospěl do Věčného města, věnovala mu císařovna vdova Theofanó, která ho na svém dvoře přijala, na cestu značný peněžní obnos. Než ovšem Vojtěch dosáhl neapolského přístavu, rozdal podle římské legendy Canapariovy peníze chudým a potřebným. Po určitém období váhání a bloudění uposlechl rady poustevníka sv. Nila Rossanského a uchýlil se do kláštera sv. Alexia a Bonifatia na římském pahorku Aventinu, kde poté strávil jako řeholník patrně dvě léta (990–992).

Roku 992 však do Říma přišlo české poselstvo, jež Vojtěcha žádalo, aby se do své diecéze vrátil. Vojtěch tak učinil, ale rozhodl se spojit návrat s upevněním křesťanského života v Čechách. Především se na cestu vydal v doprovodu skupiny řeholníků, kteří měli podle biskupova přání osadit první mužský klášter v zemi. Dále s sebou do Čech vezl zřejmě nemalý objem církevního mobiliáře včetně knih, parament (kostelních textilií) a patrně i svatých ostatků. V Čechách mu na jeho žádost vystavil kníže Boleslav II. (972–999) povolení k rozlučování nepředpisově uzavřených „manželství", k zakládání kostelů na knížecích hradech, a k výběru biskupského desátku. Jako řeholní ústav, ale též „školící pracoviště" budoucích křesťanských misionářů, založil biskup ve spolupráci s knížetem klášter v Břevnově (993). Pokoušel se i o zmírnění excesů ve veřejném životě. Zakázal tehdy Pražanům vařit pivo na prodej, přičemž poznamenejme, že tento jeho zákaz respektovali Čechové až do roku 1244, kdy Vojtěchovo nařízení úředně odvolal papež na žádost krále Václava I.

Vojtěch strávil v domovině dva roky (992–994), poté ji však opět opustil, tentokrát za značně dramatických okolností, když došlo k násilnému porušení chrámového asylu. Na cestě do Říma měl Vojtěch nějaký čas působit jako křesťanský misionář v Uhrách, pro jeho tamní pobyt však v autentických pramenech nenacházíme věrohodná svědectví. Nicméně se předpokládá, že pokřtil budoucího uherského krále Štěpána I. *(Větší štěpánská legenda)*.

Ve svém klášteře v Římě strávil biskup další dva roky (994–996), avšak v květnu roku 996 byl o jeho pobytu informován císař Otto III., který právě do Věčného města přibyl. Doprovázel ho Vojtěchův nadřízený, mohučský arcibiskup Willigis. Ten biskupa a mnicha vybídl, aby se do své diecéze vrátil. Vojtěch souhlasil pod dvěma podmínkami: vyšle do Čech posla, který zjistí, zda ho Čechové za biskupa přijmou, a odmítnou-li ho, bude se smět vydat na křesťanskou misii k pohanským národům.

Zřejmě na sklonku léta roku 996 opustil Vojtěch Řím a cestoval do Porýní v doprovodu biskupa Notkera z Lutychu (= Liège = Luik v dnešní Belgii). Čas před příchodem posla z Čech strávil na zbožné pouti k hrobům světců, kteří symbolizovali jeho působení biskupské i jeho sklony řeholní, svatého Martina v Toursu, a dále svatého Benedikta ve Fleury (Saint-Benoît-sur-Loire), jakož i jednoho z jeho prvního žáků sv. Maura v Glanfeuil (Saint-Maur-sur-Loire) na řece Loiře v dnešní Francii. Poté se vrátil na císařský dvůr do Cách (Aachen v dnešním Německu), kde mu posel z Čech vyřídil, že jeho návrat je pokládán za nežádoucí.

Přelom let 996 a 997 strávil Vojtěch na cášském dvoře ve společnosti císaře Ottona III., jehož prý okouzlil svou výmluvností a křesťanskou horlivostí. Na počátku roku 997 se odebral na dvůr polského panovníka Boleslava Chrabrého (992–1025), odkud vyrazil na misii k jednomu z prusky hovořících národů Pobaltí. Jeho posluchači však křesťanské učení odmítli, skupinu misionářů napadl houfec rozhněvaných a ozbrojených odpůrců a dne 23. dubna roku 997 skonal misionář a biskup Vojtěch mučednickou smrtí.

Tělesné pozůstatky Vojtěchovy vykoupil od pachatelů polský vládce Boleslav Chrabrý a uložil je slavnostně v arcibiskupském kostele v Hnězdně (Gniezno). Odtud je pak český kníže Břetislav I. nechal při svém útoku na Polsko roku 1039 nebo 1040 vyzvednout a pochovat v pražském kostele svatovítském, kde Vojtěchovo tělo odpočívá dodnes.

Svatý Vojtěch je dnes často chápán jako „první český Evropan". Tomu jest třeba rozumět tak, že jako první český vzdělanec a myslitel si uvědomil význam plnohodnotného vstupu raně středověké české obce – ale nejen jí – do světa latinského křesťanství. K tomuto cíli napřel všechny své síly, a v jeho zájmu neváhal obětovat svůj vlastní život.

Nepominutelnou roli hraje svatý Vojtěch i v dějinách české církve. Postaral se o zajištění jejích práv knížecím výnosem Boleslava II. Založil první mužský klášter v zemi, z něhož mělo národům naší části Evropy být hlásáno křesťanství. Obdařil pražský kostel knihami, církevními paramenty a patrně i svatými ostatky. Je pokládán za prvního známého českého literárního autora. Připisuje se mu kázání na svátek sv. Alexia, modelované na jedné z homilií sv. Bedy Ctihodného. Dále měl napsat stručnou legendu o sv. Gorgoniovi z Met a opatřit ji průvodním listem k Milonovi, biskupu diecéze mindenské ve Vestfálsku. Autorství této legendy však dodnes není plně vyjasněno.

Největší Vojtěchův význam ovšem spočívá v rovině symbolické. Spolu se svatým Václavem se v raném středověku stali nebeskými ochránci sjednocujícími raně středověkou českou obec. Vytvořili základ, na němž mohli v oné době Čechové jako samostatná a svébytná křesťanská obec vstoupit do středověké Evropy, a udržet si v jejím rámci svou nezávislost. Plným právem tak mohl neznámý iluminátor umístit české

světce v čele s Vojtěchem do nebeského Jeruzaléma, jak to vidíme na titulním listu českého rukopisu Augustinova *De civitate Dei* z přelomu dvanáctého a třináctého století.

Řečeno obrazně, se svatými Václavem a Vojtěchem se Čechům dostalo čestných sedadel v artušovském kruhu svatých křesťanské církve, a tím plnoprávného postavení i v profánní struktuře středověké Evropy.

*Prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc. (*1949) je český archeolog a historik. Zabývá se archeologií a dějinami Orientu, a také staršími českými dějinami. Od roku 2005 vyučuje na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Kromě toho přednáší historii na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Jeho specializací je klínopis a archeologie pravěké a starověké jihozápadní Asie, vznik prvotní státnosti a písma užívající civilizace na přelomu pravěku a starověku této oblasti. Dále vznik přemyslovského státu v raně středověkých Čechách a dálkové styky českých zemí ve středověku se zvláštním zřetelem k oblastem neevropským.*

Aleš Dvořák

Vývoj snah o sjednocení Evropy a jeho protichůdná pojetí

Myšlenka politického sjednocení evropského kontinentu je bezmála tak stará, jako jeho samotné politické dějiny. Základní východisko a předobraz svých nejrůznějších forem má v antické Římské říši. Staří Římané pozoruhodným způsobem domysleli původně řeckou myšlenku řízení společnosti psaným právem, kterou staří Řekové uplatňovali v podmínkách městských států, jejichž elity mohly při správě věcí veřejných stavět na osobních vztazích. Kromě soustavného dotváření a zušlechťování obecně závazného právního řádu přidali především zkušenost, že pokud je tento řád vynucován a jištěn ozbrojenou mocí státu, může se příslušný státní útvar rozrůst z velikosti jednoho města až do nadnárodních, ba dokonce transkontinentálních rozměrů. Přivedli tak na svět všeobecný koncept mírového soužití známý jako *Pax romana*, jehož podstatu přesně vystihl básník Vergilius v 6. zpěvu své *Aeneidy: „...ty však, Římane, hleď, bys mocí národům vládl / to bude umění tvé, dát pokoj světu a právo!* Už tento první pravzor evropské integrace se však vyznačoval poněkud ošemetným rysem, který se jako červená nit bude vinout celými pozdějšími dějinami: vstupoval na mimoevropská území, aniž by plně sjednocoval evropský světadíl.

Když se hranice římského impéria stabilizovaly, rozdělily Evropu po linii Dunaj – Rýn. Říše obsáhla pouze území jižně a západně od této linie, pronikla však do Asie až k veletoku Eufratu a opanovala rovněž souvislý pás severní Afriky od Sinaje až po břehy Atlantiku. Středozemní moře jako čistě vnitrostátní vodní plocha, a nikoliv evropský kontinent – to byla skutečná osa, kolem níž se římské dějiny po celá staletí točily.

Neobvyklá trvanlivost Říše římské a přitažlivost jejího konceptu byla dána především skutečností, že se nezrodila skrze abstraktní plán či komplexní projekt lidského ducha, toužícího lépe uspořádat společnost a její instituce, ale že vznikala sérií jednotlivých rozhodnutí, kroků a činů, jež spontánním vývojem v toku času pozvolna proměnily městskou republiku ve světové impérium. Jinými slovy, jednalo se o autentický útvar vybudovaný zevnitř a zdola. Úspěch první fáze územní expanze, vedené úsilím o zabezpečení hospodářských zájmů a vnější obrany republiky, způsobil hluboké sociální změny a vyústil do vleklých občanských válek.

PAX ROMANA

Vznik císařství ve druhé polovině posledního století před Kristem pak byl obtížně nalezeným východiskem z chaosu občanských válek a následně podnítil další mohutnou expanzi. Římané cestou mnoha pokusů a omylů, klopýtáním přes gordická zauzlení dvou triumvirátů, nakonec vyřešili rébus, jak ustanovit vládu pevné ruky a posadit

na trůn samovládce, přitom však nezrušit republiku a její tradiční, pro občany téměř posvátné instituce. Senát jako zástupce lidu římského udělil Octavianu Augustovi nejprve titul *princeps* (první občan), načež ten záhy přijal a ve své osobě propojil všechny rozhodující úřady a tituly ve státě. Po svém adoptivním otci Juliu Caesarovi zdědil titul *imperátora* (vykonavatele nejvyšší vojenské, výkonné a soudní pravomoci za válečného stavu, který si Caesar nechal Senátem udělit doživotně a dědičně), a přidal úřady *censora* (dohlídce nad veřejnými mravy), *tribuna lidu* (nedotknutelného mluvčího plebejů s právem veta v Senátu) a nejvyššího kněze (*pontifex maximus*, mezi jehož úkoly patřilo svolávat zasedání Senátu). Samozřejmostí se stal i titul *divus* (božský), který označoval nárok vstoupit po smrti do pantheonu bohů.

Změna přišla až po třech stoletích postupného odbourávání rozdílů mezi metropolí a provinciemi, mezi provinciemi navzájem a udělování občanství stále širšímu okruhu obyvatel říše. Císař Diocletianus po svém nástupu v roce 284 odmítl již značně anachronické postavení prvního občana nahradiv je novým titulem *dominus et deus* (pán a bůh), v němž zřetelně spatřujeme orientální, především perskou inspiraci. Za dalších sto let se Římská říše stala křesťanskou mocností – od Diocletianova nelítostného potírání přes Konstantinovu toleranci (od roku 313) dospěla až k Theodosiově proklamaci křesťanské víry státním náboženstvím roku 380. Základem bylo poznání, že pro oslabené impérium, v němž sílí odstředivé síly, narůstá odcizení jednotlivých provincií a národů, přičemž tlak barbarských kmenů zvenčí se naopak stupňuje, je křesťanská víra posledním jednotícím prvkem a tmelem státu, který se nabízí k využití. V té době už totiž v celé rozlehlé říši zdomácněla a měla své zastoupení ve všech společenských vrstvách. Otřesený *Pax romana* vyztužil *Pax Christi* – pokoj Kristův. Na Theodosiův náboženský obrat, který obnášel i vnější destrukci pohanských kultů, navázalo roku 395 realistické rozdělení impéria na Západořímskou a Východořímskou říši. A zatímco západní část říše během několika desítek let dokončila již dlouho předtím nastoupenou cestu do záhuby, východní část se úspěšně nadechla k nové, tisícileté existenci.

Východořímská čili Byzantská říše opět převážně metodou pokusů a omylů postupně nalezla rovnováhu mezi kontinuitou s původním impériem a vlastní cestou nezávislou na latinském Západě. Konstantinopol se nazývala *„druhým Římem"*, pěstovalo se zde římské právo a neslo znamenité ovoce (například Justiniánův občanský zákoník), zatímco výchova mladé generace čerpala životodárnou mízu z kořenů řecké kultury, neboť druhý stupeň vzdělávání po zvládnutí trivia byl založen na četbě a rozborech Homérových eposů. Hlava státu se považovala za garanta církevní jednoty (caesaropapismus) a její titul *Caesar* byl nahrazen řeckým opisem *Βασιλευσ τού Ρώμέοί* – císař Římanů. Použití této státoprávní konstrukce mělo závažné důsledky.

Kanonická volba konstantinopolského patriarchy podléhala císařovu schválení a císař mohl v případě potřeby tuto výkonnou hlavu církve i sesadit. Všichni sektáři, odpadlíci a náboženští blouznivci z řad křesťanů, kteří se ocitli mimo rámec apoštolské po-

sloupnosti a nicejského vyznání víry, byli automaticky považováni za nepřátele státu a mohli proto být bráni do otroctví jako pohané. Role pozemkové šlechty na rozdíl od latinského Západu postupem času nezadržitelně slábla.

Dvorské úřady byly obsazovány eunuchy, tedy kleštěnci bez dynastických ambicí, jak to bylo obvyklé ve východních despociích od Persie po Čínu, na druhé straně zvolna vyprchávala potřebná právní jistota spojená s dědičným pronájmem státní půdy. Pro byzantskou aristokracii tak byla typická servilita a nihilismus, císař s ní nemusel soupeřit o podíl na moci, jak to bylo souzeno západním králům, avšak ve chvíli ohrožení se také neměl o koho opřít.

Spolu s přebujelou byrokracií a vysokou daňovou zátěží tím bylo zaděláno na předlouhý, ale neodvratný odchod říše ze scény v pozdním středověku. Po zániku Byzance v roce 1453 došlo k přenesení císařského titulu do Moskvy, která se tak stala *„třetím Římem"*. Moskevský velkokníže Ivan III. přijal na základě sňatku s Žofií Palailogovnou, neteří posledního byzantského císaře Konstantina XI., v roce 1472 titul car a krátce nato, když vypověděl vazalskou podřízenost tatarské Zlaté hordě, dosáhl i reálné panovnické suverenity. Jeho vnuk Ivan IV. Hrozný pak po dobytí Kazaňského a Astrachaňského chanátu v roce 1547 upravil svůj titul do podoby car vší Rusi, čímž vyjádřil nárok nejen na všechna území s obyvatelstvem pravoslavného vyznání víry, ale i na asijská území dříve ovládaná mongolsko-tatarskými chány.

PAX CHRISTI

K obnově a opětovnému uskutečnění myšlenky univerzální křesťanské říše na základě *Pax Romana* a *Pax Christi* došlo ve středověku i na latinském Západě. Její výsledná podoba známá jako Svatá říše římská však po dlouhá staletí strádala vrozenými slabostmi a neduhy neautentického, shora oktrojovaného politického útvaru. Nejprve totiž byl po více než třísetleté pauze oprášen nepoužívaný císařský titul. Na Boží hod vánoční, 25. prosince 800, přijal král Franků Karel Veliký z rukou papeže Lva III. císařskou korunu, a to na základě právní argumentace o nelegitimitě byzantské císařovny Ireny Athénské. V roce 812 nakonec došlo ke vzájemnému diplomatickému uznání západního císaře Karla a východního Michaela I., ovšem s tím, že západní titul nebude obsahovat přívlastky *„římský"* či *„Římanů"*, na něž mají nadále výlučné právo byzantští panovníci. Nejprestižnější titul zprvu nebyl na latinském Západě spojen s vládou nad konkrétním územím. Po rozdělení Francké říše jej držel vnuk Karla Velikého, král Lotrinska a Lombardie Lothar, později se stěhoval do Bavor, a ještě později do Saska.

Teprve eschatologická očekávání spojená s magickým rokem 1000 vedla k reálné obnově Říše římské a k porušení smlouvy z roku 812, tedy k odpovídající úpravě vladařského titulu na *císař římský*. Otto III. Saský se jednak mohl opřít o vojenskou sílu, kterou opanoval německé země a severní Itálii, jednak o diplomacii, kterou si zajistil přátelství mocných sousedů, a v neposlední řadě i o vznešený původ své matky

Theofanó, jež pocházela z rodu byzantských císařů makedonské dynastie. Na přelomu tisíciletí dobyl i samotný Řím a po dva roky (999–1001) v něm trvale sídlil. Když se ve věčném městě konce světa nedočkal, vrátil se za Alpy s poznáním, že z Říma se dlouho německým zemím vládnout nedá. O půldruhého století později byla říše dobudována Fridrichem I. Barbarossou, který ji posvětil přívlastkem *„svatá"*, uzurpoval kanonizační iniciativu (zahájil proces svatořečení Karla Velikého, které bylo později uznáno s omezenou platností, a sice pro německou diecézi Cáchy a belgickou diecézi Lutych) i křížovou iniciativu (v roce 1189 vyhlásil třetí kruciátu, která se mu také stala osudnou). Toto dočasné vychýlení rovnováhy ve vztahu císař–papež ve prospěch světské hlavy západního křesťanstva nepřečkalo dynastii Štaufů a ukázalo Svaté říši římské přirozené hranice jejího vlivu a růstu. Musela se vzdát představy o sjednocení latinského Západu, neboť na její periferii se zformovaly silné a vnitřně pevné dynastické státní celky, jež o to ani v nejmenším nestály, naopak spíše hledaly cesty k prosazení vlastních zájmů v samotné říši. V šestnáctém století vzala za své i vnitřní náboženská jednota – významná říšská knížata se stala evangelíky, čímž padla i přímá politická vazba na Řím.

Císařský titul začal být odvozován přímo z volby bez papežské aprobace, tedy bez dříve nevyhnutelné římské jízdy a korunovace. Schopnost praktického výkonu státní moci na úrovni říše pozvolna mizela, zatímco jednotlivá říšská knížectví přebírala stále větší díl státní suverenity. V posledních dvou stoletích existence se pak Svatá říše římská a její právní řád projevovaly především jako brzda, bránící rodícím se státním celkům dokončit svůj plnohodnotný vstup na scénu. Geopoliticky představovala měkký střed Evropy, který byl v kombinaci s expanzí atlantických mocností do zámoří a s ruskou expanzí do Asie základem tehdejší rovnováhy sil na kontinentu.

NAPOLEONOVA PEVNOST EVROPA

Poslední hřebík do rakve Svaté říše římské zatloukl Napoleon I. a jeho „pevnost Evropa" začátkem 19. století. Ačkoliv svým titulárním skokem od prvního konzula republiky po korunovaného císaře vědomě napodoboval vznik antického císařství v Římě, byla jeho sjednocená Evropa bezesporu prvním integračním projektem, který vznikl u kancelářského stolu a byl prosazen silou a shora. Z evropské pevniny měly postupně zmizet všechny překážky stojící v cestě vývozu francouzské revoluční legislativy a hospodářského protekcionismu. Napoleon zavedl metrický systém měr a vah od Atlantiku po Rusko, připravoval jednotnou evropskou měnu i centrální evropský soudní dvůr. Jeho Evropa se navenek opevnila obchodním embargem na britské zboží zvaným *„kontinentální systém"*. Ten vznikal rychlým sledem zostřujících se omezení a zákazů (Berlínský dekret 1806, Varšavský dekret 1807, Milánské dekrety 1807 a 1808) a byl dovršen roku 1810 Trianonským tarifem, který uvaloval na koloniální zboží zprostředkované Velkou Británií kontinentální daň ve výši 50 %.

Snaha císaře Francouzů připoutat k pevnosti Evropa také Rusko, přesněji přenést na ně část nákladů bez odpovídajících zisků, nakonec přivedla jeho armádu na podzim

1812 až do Moskvy, což se ukázalo být sebevražedným rozhodnutím. O půldruhého roku později napojili ruští kozáci své koně vodou ze Seiny, poražený Napoleon abdikoval a s ním zmizel v propadlišti dějin i jeho pyšný integrační projekt.

Geopolitickou rovnováhu obnovenou v roce 1815 na starých principech rozvrátilo sjednocení Německa v roce 1871, neboť dosavadní měkký střed Evropy obsadila dravá velmoc s mimořádnou hospodářskou dynamikou a světovými ambicemi, která i přes svůj pozdní vstup do boje o zámořská území dokázala vybudovat nezanedbatelnou koloniální soustavu v Africe a v Tichomoří. Tato změna vyústila do dvou světových válek, v nichž se potvrdila pravdivost okřídleného britského úsloví: *„Německo je příliš velké pro Evropu, ale příliš malé pro svět"*. Součástí německých imperiálních snah byl od počátku také záměr plně podřídit střední Evropu německým hospodářským zájmům.

MITTELUEROPA, PANEVROPA A TŘETÍ ŘÍŠE

Friedrich Naumann ve spise *Mitteleuropa* z roku 1915 otevřeně přiznává, že na germanizaci Čechů už je příliš pozdě. Aktuální válečný stav však poskytuje příležitost, jak zbavit výkonné české hospodářství soběstačnosti a degradovat ho na subdodavatelskou ekonomiku závislou na Německu. Zhruba deset let před válkou totiž české země dosáhly samostatného oběhu rakouské koruny na svém území, tedy stavu, kdy rozhodující díl peněžní zásoby při oběhu neopouštěl jejich území. Hodnotu vytvořenou českými firmami kapitalizovaly banky s českými vlastníky (v první řadě Živnobanka), a zpětně ji vracely do oběhu úvěrováním domácích firem, což znamenalo jediné: české země si samy rozhodovaly o směru svého dalšího rozvoje. S tím se pokusila po roce 1914 v duchu Mitteleuropy skoncovat vojenská byrokracie, která přednostně přidělovala státní válečné zakázky firmám s německými majiteli, a když na to Živnobanka odpověděla zastavením úpisů válečných půjček vládě, musela čelit uměle vyvolané panice střadatelů, která ji měla zničit. K uskutečnění projektu Mitteleuropy ovšem čtyři válečné roky nestačily a výsledná porážka Ústředních mocností mu beztak učinila přítrž. Přesto tato myšlenka žila dál a znovu přicházela při vhodné politické konstelaci ke slovu.

Zkušenost první světové války zrodila v roce 1923 panevropské hnutí, v jehož čele stanul Richard Coudenhove-Kalergi, po otci česko-rakouský šlechtic a po matce Japonec s československým diplomatickým pasem, sídlem v Poběžovicích u Domažlic, od roku 1939 pak občan Švýcarska. Jeho cílem bylo vytvoření jednotné Panevropy, vybudované po vzoru Spojených států amerických, jež zajistí trvalý mír. Musel se přitom přenést přes podstatný rozdíl spočívající v tom, že Američané sice jsou směsí různých národů, ale všichni jsou zároveň přistěhovalci v nové zemi, kterou společně budují. I tak jejich politická koncepce tavícího kotle národností *(melting pot)*, odvozená z uvedeného společného jmenovatele, naráží v praxi na nesčetná úskalí.

Panevropa se však musela utkat s otázkou, jak rozpustit v tavícím kotli státy a národy s tisíciletými dějinami a rozmanitými politickými, náboženskými a kulturními tradicemi. Receptem měla být podpora jakéhokoliv menšinového separatismu v národních státech a masová imigrace z mimoevropských oblastí. Tím mělo dojít k nahrazení evropské mozaiky národů jedinou euroasijsko-negroidní rasou, připomínající staré Egypťany. Podpůrným procesem mělo být nahrazení tehdy ještě většinového křesťanství umělým kultem náboženského synkretismu. Ideový obraz panevropského hnutí dokreslují i osobnosti, k nimž se veřejně hlásilo, především císař Napoleon I. a filosofové Immanuel Kant a Friedrich Nietzsche. Zájem o panevropské hnutí prudce opadl v hospodářské krizi třicátých let, po druhé světové válce však opět narostl.

V meziválečném období vznikla též pozoruhodná alternativa k německé představě ovládnutí střední Evropy, a sice vojensko-ekonomický blok Trojmoří, prosazovaný Polskem. Měl zahrnovat Polsko, pobaltské státy, Československo, Maďarsko, Rumunsko a Jugoslávii, což by bývalo přineslo propojení Baltu s Černým a Jaderským mořem. Jeho hlavní architekt generál Józef Piłsudski v něm především viděl naplnění prvořadého strategického zájmu předejít užší spolupráci Berlína s Moskvou, k níž je přirozeně vedly německá potřeba uniknout ze svěrací kazajky versaillských mírových podmínek i sovětská potřeba vymanit se z diplomatické izolace. Trojmoří výhledově počítalo, pokud by došlo k dezintegraci Sovětského svazu, i s připojením Běloruska a Ukrajiny, čímž se o slovo hlásil polský sen o obnově někdejší velikosti s východní hranicí na Dněpru a Dvině. V praxi ovšem projekt narážel na nesouhlas Litvy, která kvůli sporu o Wilno (Vilnius) za života Piłsudského neudržovala s Polskem diplomatické styky, na hlubokou nedůvěru mezi Maďarskem a jeho sousedy z Malé Dohody (Československo, Rumunsko, Jugoslávie) a mnoho jiných překážek.

Ke sjednocené Evropě se upínali také ideologové Hitlerovy Třetí říše. Vycházeli z geopolitických úvah Karla Haushofera, který v celoevropské hospodářské a politické integraci, jejímž jádrem a hybnou silou se mělo stát právě Německo, spatřoval jedinou možnost, jak Němcům zajistit odpovídající *„životní prostor"*. Nacisté ovšem Haushoferovy vize doplnili o rasovou teorii. Stupeň podřízenosti jednotlivých národních ekonomik měla určovat rasová měřítka a Nietzscheho nadčlověk měl podobně jako v Kalergiho Panevropě povstat z rasového experimentu, ovšem zrcadlově převráceného – nikoli řízeným mísením více ras, nýbrž čištěním autochtonní rasy. Významným nástrojem usměrňování různoběžných ekonomických a politických zájmů měla být jednotná evropská měna.

EU A ČTVRTÁ ŘÍŠE

Aktuální integrační projekt Evropské unie se začal rodit hned po druhé světové válce. Uplatnil se v něm nemalý díl myšlenek Panevropy i nepřiznaná inspirace Napoleonovou epochou. Pochopitelná snaha zabránit opakování války na základě francouzsko-německého usmíření vedla nejprve k založení Společenství uhlí a oceli v roce 1951. Vycházelo ze zkušenosti obou světových konfliktů, že schopnost vést válku se odvíjí

od výkonnosti v těžbě uhlí a výrobě oceli. Pokud tedy bude řízení tohoto odvětví ekonomiky převedeno na nadnárodní orgán, budou tím národní státy zbaveny schopnosti vést válku. Tato první, zatím spíše pragmatická kastrace národních států, se později změnila na soustavnou metodu nenápadně přeloženou na ideologický podvozek.

V roce 1957 následoval další integrační krok, a sice vznik Evropského hospodářského společenství. Zakladatelskou šestici států (Francie, Západní Německo, Itálie a země Beneluxu) spojovala zkušenost válečné porážky v letech 1940, 1943, nebo 1945, a s ní spojený hospodářský rozvrat i otřesené sebevědomí. Již vyzkoušený nadnárodní princip jako akcelerátor unifikace doplnil na návrh Nizozemí brzdný mezivládní princip, tedy posuzování některých změn jednomyslným hlasováním reprezentantů národních vlád.

Další zásadní změny přineslo až zhroucení komunistického bloku v roce 1989 a s ním spjaté znovusjednocení Německa v roce 1990, které vrátilo otázce evropské rovnováhy prvek příliš silného středu. Evropskou komisi Jacquese Delorse také zastihlo v horečných přípravách další hluboké kvalitativní změny. Postavena před dilema, zda dokončit prohloubení integrace a odložit rozšíření na východ, nebo naopak, zvolila Delorsova komise první možnost. Maastrichtskou smlouvou v roce 1992 se Evropské společenství změnilo v kvazistátní celek, nazývaný od tohoto momentu Evropskou unií, který měl do deseti let přijmout jednotnou evropskou měnu, a v němž nadnárodní princip výkonu moci získal trvalou převahu nad mezivládním.

První vlna rozšíření EU za bývalou železnou oponu byla odsunuta až do roku 2004, kdy už bylo všechno podstatné rozhodnuto starými členskými zeměmi bez rušivé účasti nových. Německo využilo dobu před vstupem nových členů k tichému oživení své koncepce Mitteleuropy, což se u nás projevilo především koordinovaným útokem na českou cestu privatizace v letech 1997 až 1998 a následným rychlým prodejem bank do zahraničních rukou. Není náhodou, že zhruba o deset let později se mezi ekonomy a publicisty vynořilo úsloví, že z hospodářského hlediska je Česká republika *„17. německou spolkovou zemí"*. Společná měna euro nadělila Německu komparativní výhodu trvale podhodnoceného kurzu a usnadnila mu cestu k dosažení celoevropské hospodářské hegemonie předvídané Karlem Haushoferem, zatímco především jižní křídlo unie vysoce nadhodnoceným měnovým kurzem zdecimovala.

EVROPA SVOBODNÝCH NÁRODŮ

Celý zde provedený nástin dlouhého vývoje snah o sjednocení Evropy směřoval k poměrně jednoduchému závěru. Úspěch starých Římanů, kteří své mnohonárodní impérium vybudovali zevnitř a zdola jako autentický a dlouhodobě životaschopný celek, nedokázal dodnes nikdo zopakovat a dost možná už nikdo nedokáže ani v budoucnu. Všechny pozdější pokusy ho napodobit byly více či méně umělé a národům vnucené. Zčásti halily konkrétní velmocenskou expanzi do ušlechtilých frází, zčásti pak

představovaly, řečeno slovy Margaret Thatcherové, pomníky marnivosti intelektuálů, jejichž nevyhnutelným údělem je krach.

To však neznamená, že bychom se měli přestat evropskou integrací vytvořenou zdola inspirovat. Hledání cest, které umožní další svobodnou existenci a zachování národní samostatnosti při budování všestranně přínosné spolupráce se sousedními státy, bylo ospravedlnitelné včera, je dnes a bude i zítra.

*PhDr. Aleš Dvořák (*1971) je český pedagog, historik a mediální analytik. Je absolventem Pedagogické fakulty UK v Praze. Většinu své profesní dráhy se věnoval výchově a vzdělávání, nejprve jako středoškolský učitel, později jako ministerský rada MŠMT ČR. Odborně se zaměřuje mj. na dějiny české státnosti a jejich širší politické, ekonomické a civilizační souvislosti. K této problematice vydal v kolektivu autorů knihy Hlavou státu z Boží milosti (Česká citadela, Praha 2020) a Prolitá krev zavazuje (Česká citadela, Praha 2021). Publikuje příležitostně v časopisech Proglas, Revue politika, Kontexty nebo MY.*

Petr Drulák

Nebezpečný svět a středoevropská integrace jako nutnost

Svět se nepřestává vzdalovat iluzím, které si o něm Evropa a USA vytvořily počátkem devadesátých let. Ve vyčpělé formě leckde přežívají dodnes a ovlivňují i současné úvahy o střední Evropě. Zatímco původní iluze neslo opojení ze západního vítězství ve studené válce, ty dnešní odrážejí nové konflikty. Ale ani včerejší, ani dnešní iluze nepočítají s autonomní střední Evropou; napřed vystupuje jako vzorný učedník, následně jako trojský kůň jí cizích zájmů.

Nová střední Evropa se přitom může stát autonomním geopolitickým celkem s globálním dosahem. Záleží však na tom, jak se státy regionu vypořádají s vnitřní krizí současné Evropy.

RADOSTNÉ ILUZE A JEJICH VYČPĚLÉ STÍNY

Počátkem devadesátých let Západ triumfuje. Nejprve se hroutí sovětský blok a pak i samotný Sovětský svaz. USA zůstávají jedinou supervelmocí a oddávají se představě o globálním liberálním impériu, jehož budou obdivovaným a všemi respektovaným středem. Západoevropané uvyklí od konce 2. světové války americkému vedení sice sní o tom, že v lecčems budou o něco samostatnější, ale globální liberální impérium vedené z Washingtonu nijak nezpochybňují. Slibují si však, že Američané s nimi budou více než dříve konzultovat svá zásadní rozhodnutí. Této myšlence říkají multilateralismus.

Když o multilateralismu mluví Američané, drží se osvědčené představy, že napřed přijmou rozhodnutí a pak s ostatními diskutují o tom, kdo jak přispěje k jeho naplňování. Co se osvědčilo v NATO, chtějí rozšířit na celé OSN a všechny jeho členské státy. Americká první válka v Zálivu se jeví jako nadějný počátek. V té době není nikdo připraven se americké převaze postavit. Ze všeho nejméně Evropané, sice sní o obrodě silné a autonomní Evropy, ale když čelí konfliktům na Balkáně a ve východní Evropě, jsou rádi, že se Američané angažují.

Evropané v zásadě přejímají americkou liberální ideologii. Státy světa dělí na ty demokratické a ty, které se demokratizují. Třetí možnost nepřipouštějí. Demokracie, ať už staré či mladé, musí mít tržní ekonomiky integrované do globálního kapitalismu, kontrolovaného západními bankami a korporacemi, přísahat na lidská práva definovaná západními právníky a aktivisty a vůbec se přibližovat civilizačním a politickým standardům USA a západní Evropy.

V tomto šťastném světě vyznávajícím západní univerzalismus nemělo smysl uvažovat o zvláštním postavení střední Evropy či jakéhokoliv jiného regionu. Všichni lidé byli vedeni týmiž tužbami a spěli ke stejným hodnotám a pravidlům. Ve světě globálních občanů, globálních spotřebitelů a globálních vlastníků nezáleží na tom, zda žijete na ostrovech v Pacifiku nebo v srdci Eurasie. Bez ohledu na různý mateřský jazyk mluví všichni nakonec jakousi angličtinou. Střední Evropa se objevuje v podobě čtyř visegrádských států, aby potvrdila liberální optimismus ohledně rychlé demokratizace a europeizace zemí bývalého východního bloku.

Tyto iluze vzaly záhy za své. Radikální islamisté už od konce devadesátých let prosazují jinou vizi světa. Jsou za ní ochotni položit život, což jim přináší významná taktická vítězství. Čína a Rusko se nakonec nevydávají cestou větší demokratizace a napodobování Západu, naopak se mění na jeho velmocenské rivaly. Automatickými spojenci však nejsou ani demokratické velmoci jako Indie, Brazílie, Mexiko či Jižní Afrika a dokonce ani někdejší američtí chráněnci jako Turecko, Pákistán či Saúdská Arábie.

Oslabuje i atlantická aliance. Evropa a USA se liší v hodnocení situace na Blízkém Východě a v Africe, ale především každý jinak hodnotí Rusko a Čínu. Bushe juniora dráždí odmítnutí Francie a Německa podpořit invazi v Iráku, Obama dává najevo nezájem o Evropu, Trump a evropští představitelé sebou navzájem pohrdají. Evropané se buď jako Poláci pokoušejí odkazem na společné nepřátele obnovit alianci z období studené války, nebo jako Francouzi věří, že přišel čas osamostatnit se od USA a mluví o strategické autonomii Evropy. Ale většinou jako Němci odmítají geopolitickou angažovanost a jednoduše se snaží z každé strany, USA, Číny, Ruska, ekonomicky urvat, co se dá. Stále se přitom drží rétoriky o demokracii a lidských právech, čímž jen pokrytecky maskují rozpolcení a bezradnost.

I střední Evropa se jeví jinak než dříve. Pro Američany se stává pákou na uplatnění amerických zájmů vůči západní Evropě či Rusku. Některé středo a východoevropské státy pod americkým tlakem podpoří Bushovu invazi v Iráku (Polsko získává svou okupační zónu) a zřizují tajné věznice CIA, za Obamy a Trumpa se pouštějí do projektu Trojmoří zahrnujícího všechny státy EU na východ od Německa, mezi Baltským, Černým a Jaderským mořem. Tento Američany podporovaný projekt má zadržovat Rusko a pomáhat regionálním infrastrukturním projektům v americkém zájmu (zejména dovoz zkapalněného zemního plynu a informační sítě nové generace). Američané touto spoluprací s deseti státy regionu reagují na čínskou středoevropskou iniciativu 17+1, která vytváří regionální infrastrukturu fungující naopak v čínském zájmu, ale zahrnuje i setkání na nejvyšší úrovni a další praktickou spolupráci. Členové Trojmoří jsou s výjimkou Rakouska rovněž členy 17+1, které však navíc zahrnuje i zbytek Balkánu (Řecko, Albánii a celou bývalou Jugoslávii bez Kosova).

Brusel sleduje střední Evropu s rostoucími obavami. Západoevropské elity trápí podezření, zda se dřívější příkladní žáčci nemění na trojské koně Američanů nebo Čí-

ňanů. S jistotou však vědí, že z regionu přichází nejotevřenější odpor vůči vládnoucí progresivistické ideologii. Nejvýrazněji se projevil během migrační krize, kdy visegrádské státy striktně odmítly povinné přerozdělování migrantů.

TRAGÉDIE EVROPSKÉ UNIE

Evropská unie očividně nestačí na žádnou z uvedených výzev. Možná se ještě umí dohodnout s Tureckem, ale nedokáže geopoliticky jednat s Čínou, USA či Ruskem, ani si neví rady s radikálním islámem ve svém sousedství. Ale netrápí jí to. Hlavní prioritu vidí ve změně globálního klimatu. Na globálních uhlíkových emisích se dnes podílí asi pouhou desetinou, o to radikálněji chce měnit evropský průmysl a energetiku. Nejspíše tím podkopává vlastní prosperitu, neboť dekarbonizační experimenty poškozují evropské ekonomiky a prohlubují sociální rozdíly. Evropa tím ztrácí jedinou převahu, která jí zůstala poté, co během minulého století ztratila převahu vojenskou, diplomatickou i kulturní.

Skutečnou tragédií současné Evropské unie není její selhávání před geopolitickými výzvami. K něčemu takovému nebyla založena a členské státy nejsou připraveny jí k tomu poskytnout nástroje. Francie sice může snít o tom, že jaderné zbraně, vojenské a zpravodajské schopnosti i právo veta v Radě bezpečnosti OSN ji předurčují k vůdčí roli ve strategicky jednající Evropě, ale ostatní se ve strategických otázkách nechtějí podřizovat ani Francii, ani Evropské komisi.

Mnohem znepokojivější je, že tím, co dnes EU umí a dělá, prohlubuje nejvážnější hrozby, jímž Evropa čelí. Ty dnes nevycházejí z ambicí Ruska, Číny či USA. Jsou výhonkem dvou liberálních sil, které v minulosti učinily Evropu silnou a přitažlivou, ale dnes se utrhly ze řetězu a svoji kolébku ničí: kapitalismu a lidských práv. Evropané časem pochopili, že kapitalismus je dobrý sluha, ale zlý pán. Sice přináší průmyslovou revoluci, technický pokrok a všeobecný materiální vzestup, ale pokud není ovládán politickou mocí, rozkládá společnost extrémní nerovností a vládou peněz. Extrémně bohatá oligarchie se zmocňuje vlády nad společností a nespokojená většina se bouří. Poslední evropský relativně úspěšný pokus o politickou kontrolu kapitalismu bylo poválečné sociálně tržní hospodářství. Ale od osmdesátých let politická kontrola ustupuje trhu: podniky se privatizují, mezinárodní obchod a kapitálové toky liberalizují.

V Evropě má toto odbourávání politické kontroly nad kapitalismem podobu prohlubování evropské integrace: od Jednotného evropského aktu (1986) k Maastrichtské smlouvě (1992). Nejedná se tudíž o politickou volbu, kterou by bylo možno přehodnotit, nýbrž nevratnou změnu vítanou příznivci evropského sjednocování a chráněnou evropskými smlouvami a institucemi. Východní Evropa, Čína, Indie, Brazílie, Argentina a další se otevírají původně západní globalizaci, což přináší obrovské výnosy západnímu kapitálu a naopak ztráty pracujícím Západoevropanům a Američanům, kteří nemohou konkurovat několikanásobně levnější pracovní síle. Státy ztrácejí kontrolu

nad velkokapitálem, aniž by ji kdokoliv jiný získával, nedokáží pak vynutit férové rozdělení zisků a ztrát mezi prací a kapitálem.

K čemu to v Evropě vede? Nejbohatší bohatnou rychleji než kdykoliv předtím, nejchudší jsou chráněni dávkami před hladem a většina stagnuje či chudne. Politické síly, které vládnoucí oligarchie nálepkuje jako levicové populisty, volají po větší ochraně pracujících a kontrole kapitálu. Ale i když se dostanou k moci, jako v Řecku, Španělsku či Portugalsku, nic ze svého programu nenaplní, neboť se střetnou se soudně vynutitelnými pravidly EU.

Zatímco kolem zásluh i zločinů kapitalismu se vede už dlouho debata, lidská práva se nezdála být kontroverzní. Odkazovala k těm největším výdobytkům evropského pojetí svobody a demokracie. Ale pak vzniká lidskoprávní ideologie, která tyto výdobytky rozbíjí. Rodí se během studené války v boji s komunismem, antikomunistické pojetí lidských práv představuje první zkreslení. Hlavní problém však přichází po roce 1990, kdy se ideologie lidských práv obrací vůči evropské společnosti a její tradici.

Lidská práva nejsou pojímána jako historicky proměnlivý a kulturně podmíněný výsledek politického kompromisu mezi nároky jednotlivců a kolektivním zájmem určitého společenství. Stává se z nich morální absolutno, které stanovují aktivisté a soudcokraté a kterému se politika musí podřizovat. Tato absolutní a tudíž nadhistorická pravda má paradoxně každých pár let nový obsah, asi jako její genderové kolonky. Co se nemění, je boj proti všemu, co je považováno za dědictví bílého, heterosexuálního muže. Cílem již není odstranit rasismus, zajistit rovnoprávné postavení mužů a žen či důstojný život lidem s jinou sexuální orientací; těchto chvályhodných cílů Evropa dosáhla. Z antirasismu se stal protibílý rasismus, z feminismu diskriminace mužů a z boje za uznání homosexuálů útok na samotné rozlišení mezi mužem a ženou, otcem a matkou.

Stejně tak se zájem o jiné kultury, jímž se Evropa po staletí vyznačovala, zvrátil do sebemrskačské dekonstrukce evropských národů a tradic či multikulturních experimentů. Migrace, kreolizace, genderové experimenty, přepisování dějin a cenzura kulturních děl jsou oslavovány, národní hrdost zavrhována, tradiční mravy zesměšňovány.

Podobně jako kapitalismus i lidskoprávní ideologie rozděluje Evropany, progresivistické elity pohrdavě shlížejí na konzervativní většinu. Progresivismus se stal součástí oficiální ideologie EU. Duchu evropské integrace odpovídá svým anti-nacionalismem, sociálním inženýrstvím i soudcokracií. Proto dnes Evropská komise tak ráda zdůrazňuje evropské hodnoty, které však nemají nic společného s tradičními hodnotami evropských národů. Obrat proti těmto progresivistickým hodnotám opět není vůbec jednoduchý. Politické síly, které se pokusí zamezit migraci či genderovým experimentům, budou klást důraz na efektivitu před genderovou či rasovou vyvážeností a vyžadovat důslednou asimilaci k národní kultuře, si vysloužíí nálepku fašistů či při-

nejlepším pravicových populistů. Navíc se střetnou s národními i evropskými soudy, které tyto pokusy budou zamítat a kriminalizovat.

Zažíváme degenerativní expanzi liberalismu pod ochranou, či přímo vedením EU. Zatímco původní liberalismus chránil společnost před absolutistickými nároky státu a církve, ten dnešní podřizuje oslabený demokratický stát oligarchii, která tyje z globalizovaného kapitalismu, kulturním elitám, které pohánějí lidskoprávní šílenství. Zdivočení kapitalismu a lidských práv dnes zevnitř ohrožuje Evropu více než zvnějšku Rusko, Čína, USA, sousední islamismus či africký chaos. Nicméně vnitřní hrozby zesilují i ty vnější: nezvládnutý kapitalismus uvrhává Evropu do závislosti na USA a Číně, lidskoprávní úlet znemožňuje asimilaci a otevírá dveře nezvládnutelné migraci z Afriky a Blízkého východu.

Původní evropská myšlenka ekonomického propojování a spolupráce se vytrácí, i proto současná EU naráží na rostoucí odpor evropských občanů. Potom, co Francie a Nizozemsko odmítly Evropskou ústavní smlouvu a Velká Británie vystoupila z EU, se už nikdo neodváží uspořádat referendum k jakékoliv evropské otázce. Příští velká krize nejspíše otřese stávajícím uspořádáním a vynutí si nové. Pokusme se zamyslet, jak by mohlo vypadat a jakou roli by v něm mohla hrát střední Evropa.

NOVĚ ZROZENÁ STŘEDNÍ EVROPA

Základní východisko zní: méně EU, více národní suverenity a nový typ regionální integrace. Oslabení EU a posílení států jsou spojené nádoby. Státy potřebují získat zpět možnost regulovat kapitalismus a suverénně rozhodovat o pravidlech, podle nichž budou žít. EU by se měla vrátit před Maastrichtskou smlouvu, pokud to nepůjde, bude nezbytné ji zrušit a na novém základě obnovit jednotný či spíše společný trh s dalšími praktickými výdobytky integrace. Jednotlivé evropské státy však potřebují vzhledem ke své nedostatečné geopolitické váze ještě další rámec politického jednání, který by umocňoval jejich možnosti, aniž by je paralyzoval ideologií a institucemi.

Takovým rámcem mohou být regiony, na něž se Evropa po staletí kulturně i strategicky dělí. Nedávné evropské krize připomněly dělení mezi severem a jihem (krize eurozóny) i mezi západem a východem (migrační krize). Odkazují k existenci kontinentální, střední Evropy a dvou dalších velkých regionů: převážně středozemního, katolického jihozápadu (Francie, latinská Evropa, západní Německo) a atlantického, převážně protestantského severozápadu (od Irska, přes Británii, Flandry, Nizozemsko, severní Německo, Skandinávii k Pobaltí). Zbývající území připadá na balkánský, převážně pravoslavný štít (Řecko, Bulharsko, Albánie, Kypr, jih bývalé Jugoslávie).

Budoucnost Evropy by mohla vycházet z vnitřní integrace evropských regionů a jejich vzájemné koordinace. Svou myšlenkovou tradicí a geopolitickým postavením může střední Evropa hrát rozhodující roli při evropské obnově.

Středoevropská myšlenková tradice (schematicky zmiňme Herdera, Hegela, Palackého, Masaryka, Dmowského) představuje alternativu k liberálnímu myšlení evropského Západu. Liberalismus ve střední Evropě buď hynul na úbytě, nebo nabyl národní, anti-univerzalistickou podobu; v českém prostředí ho asi nejvýstižněji vyjadřoval K. H. Borovský. Středoevropský anti-univerzalismus, zdůrazňující kulturu před civilizací, může být protijedem na degenerativní expanzi liberalismu. Například německá historická škola přinesla ekonomické myšlení odpovídající středoevropské realitě lépe než politická ekonomie anglických klasiků či na ně navazují marxistická utopie. Zajímavým způsobem se v ní prolínaly konzervativní a socialistické prvky, na něž navázal například Spengler svým konzervativním „pruským socialismem". I dnešní německé hospodářství, které se jinak vyvíjelo pod silným americkým vlivem podporujícím německý ordoliberalismus, si zachovalo řadu rysů odporujících liberální zkušenosti anglo-amerického kapitalismu. Stínem těchto myšlenek, tedy vlastním jedem v protijedu, je velkoněmecký šovinismus. Vzniká právě v německé části střední Evropy a představuje smrtelnou hrozbu jak pro ostatní národy, tak i nakonec pro Němce samotné. Má však protiváhu intelektuální a především geopolitickou.

Střední Evropa představuje geopolitický celek, bez něhož jakákoliv evropská konstelace postrádá význam. Nekryje se nutně s hranicemi dnešních států, ani s pokusy definovat ji pouze skrze malé státy mezi Ruskem a Německem. Z hlediska dnešní politické geografie ji můžeme vymezit jako prostor téměř 140 milionů obyvatel: západních Slovanů (Polsko, Česko, Slovensko; 54 milionů), jižních Němců (Bavorsko, Rakousko; 22 milionů), Rumunů (19 milionů), severních Němců (bývalá NDR; 16 milionů), jižních Slovanů (Srbsko, Chorvatsko, Slovinsko; 13 milionů), Maďarů (10 milionů) a Litevců (3 miliony).

Čistě fyzicky ji zhruba vytyčují tři povodí (labské, oderské, dunajské), tři moře (Baltské, Jaderské, Černé) a dvoje pohoří (Alpy a Karpaty). Geopoliticky ji z jihu a západu ohraničuje prostor Středozemí a Porýní, ze severu a východu pak Baltské moře a eurasijská nížina. Historicky se jedná o klíčový strategický region Evropy propojený se západními centry v severní Itálii, Porýní, severní Francii, Anglii či Nizozemí, ale rovněž otevřený eurasijským podnětům a tlakům (Tataři, Rusové, Turci, Sověti).

Svým ekonomickým i vojenským potenciálem byla historicky srovnatelná s Francií, Anglií, Ruskem či Tureckem, obvykle je však převyšovala. Její potenciál byl však trvale omezen zprostředkovaným přístupem k námořnímu obchodu (pouze část baltského, nikoliv středozemní, ani později atlantický) i tím, že ve střední Evropě nevzniká centralizovaná říše (s výjimkou dvou tragických pokusů v období let 1871–1945). Vzniká zde však svébytná evropská, kontinentální (tedy nikoliv námořní) kultura a mentalita, která odráží pestrost jazyků (slovanské, germánské, románské, maďarština) i náboženství (katolictví, protestantství, pravoslaví). Na tragickou dějinnou výhybku se střední Evropa dostala na přelomu 60. a 70. let 19. století, kdy se Rakouská monarchie nedokázala federalizovat a Prusko naopak centralizovalo zbytek německé-

ho prostoru do geopolitického monstra poháněného velkoněmeckým šovinismem, s nímž si Evropa sama nedokázala poradit.

V menším tuto chybu opakuje akt znovusjednocení Německa po studené válce. Před geopolitickým monstrem má Evropu chránit to, že znovusjednocení proběhlo na půdorysu poválečného západoněmeckého protektorátu USA. Má podobu decentralizované federace, jejíž celonárodní identitu nahrazují identity regionální a především liberálně progresivistická, globalizační ideologie institucionalizovaná na německé i evropské úrovni. Z krize liberálního progresivismu proto nutně vzejde otázka po budoucnosti Německa v Evropě, jejíž řád už nebude garantován americkou mocí, americkou ideologií a institucemi podporovanými USA. Řešení by mělo spočívat v další decentralizaci Německa směrem ke konfederaci.

Dnešní Německo se dělí na tři kulturně-politické celky náležející třem evropským regionům: **středoevropský** (bývalá NDR, Bavorsko), **západní** (Bádensko-Württembersko, Sársko, Hesensko, Porýní-Falc, Severní Porýní-Vestfálsko) a **severní** (Dolní Sasko, Šlesvicko-Holštýnsko, Brémy, Hamburk). Budoucí německá konfederace by svojí přítomností ve všech evropských regionech mohla plnit roli hlavního evropského svorníku a zprostředkovatele.

Ve „středoevropském" Německu se na příkladu politických stran (CSU, AfD, Die Linke) i na postojích k migraci ukazuje, že středoevropská mentalita převažuje nad oficiálním progresivismem. Jeho krize je zde aktuálnější než jinde v Německu a s ní i otázka, co ho nahradí. Potvrzení středoevropské mentality skrze vytvoření středoevropského regionu může oslabit vyhlídky návratu velkoněmeckého šovinismu. Němci by hráli výraznou, nikoli však převažující roli, aniž by jim na druhé straně hrozila ponižující marginalizace.

Díky své demografické váze 140 milionů obyvatel a ekonomické vyspělosti by střední Evropa tvořila celek s možností vysoké míry ekonomické soběstačnosti a strategické autonomie. Nejenže by spadala do stejné váhové kategorie jako Evropa středozemní (182 milionů) či atlantická (134 milionů), s nimiž by v případě koordinace mohla případ od případu tvořit půlmiliardový blok, ale také by byla na stejné úrovni s Ruskem (144 milionů) nebo Japonskem (126 milionů). Její role by závisela na demokratickém překonávání vnitřních rozporů (mezi Němci a Poláky, Maďary a Slováky, Srby a Chorvaty atd.). Pak by mohla přistoupit ke středoevropské spolupráci ve vojenské obraně (včetně jaderných zbraní), kosmickém programu, infrastruktuře, hospodářské, průmyslové a sociální politice a v dalších otázkách, které by se členské státy rozhodly řešit společně. Ale vše ostatní by zůstávalo pod národní svrchovaností.

Institucionální, geopolitická a ideologická krize EU se nejspíše prohloubí a její důsledky budou vážné. Současně nabídne jedinečnou příležitost, aby kulturně pestrý středoevropský prostor už nebyl hraničním územím, imperiální periferií či trojským

koněm neevropských aktérů. Může zde na demokratickém základě vzniknout silný geopolitický celek s globálním dosahem, který se bude vnitřně utvářet podle vlastní tradice spíše než podle norem vnucených vnějšími impérii. Uskutečnění takové střední Evropy ať již v jakékoli podobě bude vyžadovat především překonání iluzí posledních třiceti let i zakořeněných historických předsudků a především odvahu politicky jednat.

*Prof. Ing. Petr Drulák, Ph.D. (*1972) je český politolog, publicista a diplomat. Je absolventem Vysoké škole ekonomické v Praze. Studoval nejprve se zaměřením na mezinárodní obchod a poté na mezinárodní politiku a filozofii, když předtím v mezidobí studoval mezinárodní ekonomii a politiku na Antverpské univerzitě. V letech 2005 až 2012 působil na Institutu politologických studií a Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd UK v Praze jako docent a od roku 2012 jako profesor politologie. V letech 2004 až 2013 vedl Ústav mezinárodních vztahů, byl předsedou redakční rady a šéfredaktorem časopisu Mezinárodní vztahy. V letech 2014 až 2016 působil na ministerstvu zahraničí nejprve jako náměstek a později jako politický tajemník, v letech 2017 až 2019 byl velvyslancem ČR ve Francii. Je autorem základních učebnic oboru mezinárodních vztahů, desítek odborných článků a několika monografií (např. Metafory studené války, Politika nezájmu či Umění, mystika a politické jednání).*

Stanislav Janský

Střední Evropa jako soustátí národních států a její hodnotové ukotvení

Globálně politická situace Evropy se v posledních letech díky přechodu k novému multipolárnímu uspořádání světa a příklonu k tzv. progresivistickým ideologiím, relativizujícím její nadčasový hodnotový systém, začíná dramaticky měnit. Tváří v tvář erodujícímu konceptu Evropské unie začínají jak velmoci, tak významní lokální hráči, opět formulovat svůj postoj k tomuto prostoru, zejména pak k zemím střední a východní Evropy, které mají nejen svébytnou společnou historickou tradici, odlišný politický vývoj po II. světové válce, ale i jinou stávající ekonomickou a společenskou realitu, než západní část evropského kontinentu.

Souhrnně řečeno: Němci chtějí dokončit svůj koncept tzv. *Mitteleuropy*, který jim má definitivně umožnit ovládnutí tohoto prostoru, Rusové přemýšlejí o návratu k satelitnímu modelu z dob Sovětského svazu, když dlouhodobě chápou středoevropský prostor jako svoje určité "nárazníkové pásmo", a Američané zase uvažují o Piłsudského projektu tzv. *Trojmoří (Intermarium)*, který by v jejich očích mohl být jakousi „závorou" chystané spolupráce Německa a Ruska. Z čínského pohledu je střední Evropa na pomyslném „zádveří", na konci jejich projektu několika tisíc kilometrů dlouhé *Hedvábné stezky*.

Z tohoto zrychleného výčtu vlastních zájmů vnějších hráčů je zřejmé, že oni o středoevropském prostoru nejen uvažují, ale do určité míry jeho budoucnost i plánují.

O to více je pak důležité, aby postoj ke své budoucnosti jasně formulovaly i samotné země střední Evropy, na kterých je patrné zklamání z vývoje Evropské unie. Namísto spolupráce národních států se EU změnila na jednostranný direktivní příkazní systém, který členské země z nadnárodní úrovně bez ohledu na jejich zájmy podvazuje a multikulturalistickou ideologií postupně bourá prověřené hodnotové pilíře evropského chápání světa.

HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Je dobré si uvědomit, že současná podoba Evropy vznikla zhruba před deseti stoletími, kdy vznik samostatných národních státních útvarů šel ruku v ruce s jejich nenásilnou christianizací, na rozdíl od jiných částí Evropy. Západní Slované a Maďaři se však museli potýkat se samozvanou dědičkou Říma, Franckou říši, nedávno pokřesťanštěnou, kterou Karel Veliký rozšířil až k Sávě, Dunaji a Labi. Právě východní část této říše obývaná Sasy, méně dotčená římsko-křesťanskou kulturou a nedávno přinucená

připojit se k této říši, byla připravena k bezohlednému výboji na východ a křesťanství ji k tomu mělo dát právní titul i morální opodstatnění. Německo již od nástupu Konráda Franckého v roce 911 začalo obrozovat svoji sílu: začíná éra středověkého Německa jako federace knížat a národů uznávajících autoritu národního krále. Určitou korekci této politiky přinesl náš svatý Vojtěch svým vlivem na císaře Otu III. Jak k tomu došlo?

Důvěrné přátelství českého biskupa s mladým německým králem a císařem bylo nezvyklé, až podivuhodné. Spojoval je nejen určitý mystický plamen spirituality, který provokoval „odložit korunu a usednout u nohou pokorných bratří mnichů", ale i ideál obnovení římského císařství jako světovládného panství, hledajícího správný poměr mezi světskou a církevní mocí ku prospěchu lidstva. Tuto myšlenku jim oběma přinesl Gerbert z Aurillacu, budoucí papež Silvestr II.

Ota pocházel z germánského kmene Sasů, představitelů polobarbarského prvku, který se dral kupředu a snažil si zajistit místo na výsluní moci, na druhé straně byl však hrdý na řeckobyzantský původ své matky Theofany a sám se považoval za Řeka, podobně jako se později Karel IV. považoval za Přemyslovce po své matce Elišce. Vojtěch bezesporu ovlivnil císaře ve způsobu, jak se má realizovat misionářská myšlenka u Slovanů mezi Labem a Odrou, u Maďarů i pohanských Prusů na Baltu. Zejména pod vlivem svatého Vojtěcha se Ota rozhodl obětovat svému ideálu i dravou německou výbojnost a snažil se vybudovat univerzální křesťanskou říši ze samostatných (národních) států uznávajících nad sebou jedinou autoritu římského císaře a římského papeže. To mnozí němečtí historikové chápou jako vliv neblahý, protože podle nich Ota III. svým postojem zarazil „vítězný pochod Německa na východ" *(Drang nach Osten)*, jemuž tak podlehli jen Polabští Slované. Tento německý přístup bohužel ukazuje, že Němci nikdy nepochopili svoji úlohu ve střední a východní Evropě, když všechny jejich historické pokusy o ovládnutí těchto částí Evropy násilím ztroskotaly.

Aby si Ota III. získal panovníky nových říší Česka, Polska a zejména Maďarska, byl ochoten k ústupkům. Biliturgické Čechy (latinská i slovanská liturgie římského obřadu přetrvaly v souběžném užívání až do konce 11. století) získali svého vlastního biskupa, právě Vojtěcha Slavníkovce, již za Oty II., což byl průlom do dosavadních „samozřejmých" nároků německé církve. V roce 1000 pak Ota III. podnikl společně s Boleslavem Chrabrým pouť k Vojtěchovu hrobu. Podle nejstaršího polského kronikáře Galla Anonyma sňal prý Ota III. při slavnostním sezení „svůj diadém" a vložil ho na skráně Boleslava Chrabrého, nazývaje ho *„přítelem a spojencem římského lidu a spolupracovníkem říše"* [1], a symbolicky tak vyjádřil, že polský panovník se bude podílet na jeho programu obnovy římské říše. Poláci tento akt právem považují za potvrzení plné nezávislosti Polska. Podobně díky diplomatickému umu Vojtěchova žáka Anastáze alias Radly u císaře Oty III. a papeže Silvestra II. získal Štěpán I. Uherský téhož roku královskou korunu a zřízení arcibiskupství v Kaloči, kdy se arcibiskupem stal zmíněný Anastáz. Radla se pak později stává i arcibiskupem ostřihomským a to

v době, kdy toto území bylo součástí Slovenska obsazeného Poláky za Boleslava Chrabrého.

Činnost svatého Vojtěcha tak přispěla k národním aspiracím českým, polským, slovenským i maďarským a jeho odkazem je poznání, že nadějí na jejich udržení je vzájemná podpora těchto národů v boji o svobodu a jejich těsná spolupráce v budoucnosti. Tento aspekt odkazu sv. Vojtěcha vystihl autor jeho monografie František Dvorník těmito slovy: *„Svatý Vojtěch budiž nám programem, jak zajistit budoucnost malých národů ve Střední Evropě, které neporozumění vlastnímu historickému vývoji a národnostní zášť, tak často vydaly na milost a nemilost mocných sousedů"*[2]. A dodejme, že toto se týká sousedů ze západu i z východu.

STŘEDOEVROPSKÁ UNIE JAKO SPOLEČNÁ BUDOUCNOST

Ale vraťme se do současnosti. Zmíněný velmocenský tlak na středoevropský prostor i vznikající mocenské vakuum v zemích západní Evropy, předznamenávající možnou změnu paradigmatu, vytvářejí předpoklady pro vznik nového středoevropského soustátí, které by poskytovalo svým členům záštitu, ochranu a možnost žít a rozvíjet se podle svých hodnotových kritérií. Základem by logicky měly být země tzv. *Visegrádské čtyřky*, které by se přirozeným způsobem rozšiřovaly o další partnery, pro něž by tento koncept měl převažující výhody. Každý funkční státní útvar musí mít společný hodnotový a ideový základ, který bude spoluvytvářet jeho identitu. Ve středoevropském prostoru bude ještě navíc třeba respektovat národní svébytnost jednotlivých zemí. Ale ještě předtím, než přejdeme k základnímu hodnotovému ukotvení soustátí, rád bych se podělil o pár postřehů odjinud, z Thajska – tedy země z druhého konce světa, kde jsem několik let žil a jehož zkušenost mě inspirovala.

Thajsko, dříve Siam, je z hlediska státní suverenity v celém regionu jihovýchodní Asie velmi zajímavý fenomén. Thajsko nebylo nikdy kolonizováno a tamější elity dokázaly i v těžkých časech od 18. století do současnosti obratně manévrovat a udržet si vysoký stupeň národní suverenity a nezávislosti. Thajská národní ideologie se točí kolem čtyř základních pilířů: **vlast**, **víra**, **monarchie** a **národ**. Vlast je chápána jako trvalý domov pro všechny Thajce ve stávajících hranicích, který musí každý Thajec respektovat a bránit. K tomu je Thajec od dětství vychováván jak v rodině, tak především v celém vzdělávacím systému. Sloužit vlasti (ať už v armádě či státní službě) je považováno mezi Thajci za prestiž a čest. Thajskou ekonomickou doktrínou je maximální národní soběstačnost v klíčových segmentech ekonomiky (potraviny, energie, léky, zbraně, atd.), kontrola nad vlastnictvím půdy (oficiálně půdu nesmí vlastnit cizinci), kontrola nad většinovým vlastnictvím podniků a firem (cizinci smí v thajské firmě vlastnit maximálně 49% podíl) a podpora domácího průmyslu a zemědělství formou cílených celních opatření. Vírou je míněno buddhistické náboženství, byť všechna další náboženství jako islám či křesťanství jsou plně tolerována. Monarchie je pilířem, kolem kterého se vše sjednocuje. Panovník je buddhista a jeho ochrana, včetně jeho cti a dobrého jména, je velmi významně prosazována. Být Thajcem znamená mít

thajské jméno, a to včetně příslušníků menšin (výjimku tvoří muslimové na jihu země), mluvit a psát thajsky. Thajec je ve škole a doma vychován, že má být sice tolerantní k ostatním, ale současně hrdý na svoji zemi a národ. Thajcem se člověk musí narodit, nemůže se jím stát. Získat thajské občanství je pro cizince téměř nemožné a dokonce i řada příslušníků horských kmenů, které v Thajsku již žijí stovky let, ho dodnes nemá. To zabraňuje vytvoření skupin neloajálních „občanů-migrantů", jak to aktuálně známe i ze Západní Evropy, kteří jsou potencionálním nástrojem k pokusům o ovládnutí a rozvrat země zvenčí. Ostatně střední Evropa s tím má staleté zkušenosti. A proto v ní po této geografické odbočce již zůstaňme.

Stavebním kamenem uvažovaného středoevropského soustátí jsou národní státy, demograficky poměrně homogenní, jejíž dlouhodobou identitu tvoří **rodina**, **jazyk**, **národ** a **vlast**. Významným společným znakem je absence koloniální minulosti, která – na rozdíl od zemí západní Evropy – nezakládá žádné resentimenty. Dnes tyto země formuje pocit aktuálního vnějšího ohrožení a snaha přežít. Všechny tyto země chtějí být v jednom geopolitickém bloku (zkušenost podunajské monarchie), soustátí však nemá v plánu vytvořit jakýsi superetnos – nejsme „Evropané" ani „Středoevropané", každý národ si uchovává svoji plnou svébytnost. Na rozdíl od Rakouska-Uherska by soustátí mělo cíleně bránit vytváření podmínek pro vznik *„žaláře národů"*, k němuž po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 směřovala především uherská část monarchie.

Speciálním tématem je tvorba společné ideologie soustátí. Právě s ohledem na národní dějiny, jež byly plné přirozených mezistátních (panovnických) konfliktů a tedy i odlišných výkladů historie, nelze zhojit žádným společným výkladem. Jediným řešením je opřít se o spojující historické události, kde postoj všech zúčastněných členů soustátí byl v zásadě shodný a jejichž výklad je bezesporný (např. obrana Vídně proti Turkům, boj proti nacistickému Německu, nenásilná christianizace, zamezení mongolskému vpádu apod.). Pro pochopení uvádíme, že v současném Rusku je právě tímto jednotícím momentem tzv. *Velká vlastenecká válka*, kde se na jednu stranu bariády spojují jinak rozdělené skupiny nedávné ruské historie (bělogvardějci, rudoarmějci, pravoslavní, kulaci, internovaní v pracovních táborech i sovětská elita).

Středoevropská unie by měla mít ambici naplnit ta očekávání, která nepřinesla EU. Vytvořit nejen jednotný vnitřní ekonomický prostor, ale být i mostem a nikoliv závorou vnější globální a meziregionální spolupráce – od severu na jih a od východu na západ. Svým členům by měla umožnit vytvořit společně strategické cíle, které dávají možnost stát se světovými lídry v dílčích oblastech vědecko-výzkumného a výrobního komplexu. Od počátku je třeba zdůrazňovat, že stát je obslužnou organizací, snažit se minimalizovat od samého počátku institucionální a byrokratickou infrastrukturu soustátí a nedovolit vytvoření podmínek pro vznik tzv. *deep state*.

ZÁKLADNÍ HODNOTY A ZÁSADY

Uvažované středoevropské soustátí je z pohledu dlouhodobé kulturní identity křesťanským prostorem, kde (podle založení konkrétní země) převažují v zásadě buď katolíci (severní část) nebo pravoslavní (Balkán) s tím, že i drtivá část obyvatel z těch, kteří jsou oficiálně bez vyznání nebo se ke své víře veřejně nehlásí, uznává platnost křesťanského hodnotového kodexu. Rodinu tvoří otec, matka a děti a mužská a ženská role jsou chápány jako komplement harmonického celku, což preferují i lidé bez vyznání.

Důležité je podpořit širší a vícegenerační vnímání rodiny, kterou kromě rodičů a dětí tvoří též prarodiče, příbuzní a členové rodového svazu. Základem sociálního systému by měla být pronatalitní politika, protože ve zdravé společnosti populace roste (!), stejně jako právo na život, ať už narozený, nenarozený či umírající. Zejména pro oblast tzv. Předlitavska byla historicky typická tzv. měšťanská (středostavovská) společnost, která tvoří protipól oligarchii a třídnímu pohledu na společnost. Všeobecná podpora spolkové činnosti je nástrojem snížení sociální (technologicky vynucené) izolace, která se každým rokem prohlubuje. Je vhodné vysvětlovat, že vzájemná hospodářská soběstačnost soustátí i jeho členských států je hodnotou, o kterou stojí zato usilovat, a že středoevropský koncept národního hospodářství představuje smysluplnou alternativu k nyní proponované liberální ekonomii. V této souvislosti je vhodné zmínit též rehabilitaci družstevnictví jako funkční hospodářské formy a propagaci nové ekonomické formy tzv. rodinných družstev, která se v jiných částech světa velmi osvědčila nejen v ekonomické oblasti, ale i jako nástroj sociální ochrany.

Je samozřejmostí, že soustátí bude respektovat národní kulturní identitu každého členského státu a mělo by také zajistit právo na soukromí každého občana, v čemž dnes EU i její členské státy reálně selhávají. Společnost by měla vychovávat k vlastenectví a schopnosti se bránit, třeba i se zbraní v ruce, bude-li to nezbytné. Obrana vlastní země by měla být prioritně záležitostí všech občanů, nikoliv jen placených profesionálů. Hodnotou, kterou si zejména po roce 1989 velmi ceníme, je garance svobody projevu. Je ale správné zdůraznit, že tam, kde nejsou hodnoty, není ani svoboda.

Nelehkou úlohou bude najít společnou a všeobecně akceptovanou autoritu, kterou bude mít soustátí jako svého reprezentanta i neformálního arbitra, kterému se podřídí v případě nutnosti. Roli této autority by ideálně splňovala (autentická) dynastie, na které však, s ohledem na historické souvislosti, nebude snadné se shodnout. Jednotlivé národy si také musí na existenci této autority zvyknout, aby mohly docenit její přínos. Řešením je proto postupovat v krocích a nejprve hledat společného představitele typu „prezidenta" (regenta) a teprve pokud se osvědčí a získá si (přirozený) respekt, je možné uplatnit vůči němu potencionální dynastický princip (v opačném případě se hledá „nový prezident-regent"). Proto je třeba kandidáty na společného

prezidenta hledat již s ohledem na možný budoucí vývoj dynastickým směrem. Skutečný monarcha je totiž ztělesněním hodnot své země a příkladem pro jeho obyvatele!

Soustátí by mělo mít také určité společné znaky. Je to nekonečné téma a dnes se chceme omezit jen na náznak určitých směrů uvažování. Nejrozumnějším názvem soustátí je takové, které nepreferuje žádnou z členských zemí, např. Středoevropská unie (SEU). Vzhledem k jeho žádoucí mnohojazyčné povaze je třeba hledat společný komunikační jazyk společenství nejjednodušším způsobem a respektovat status quo, kterým je „latina moderní doby", tj. angličtina, kterou v potřebné míře ovládají a používají téměř všichni obyvatelé členských států. Sídlem by mělo být některé malé město typu Visegrádu, které i svojí rozlohou neumožní vznik a existenci přebujelého administrativního aparátu. Vlajka by měla ve své symbolice odrážet křesťanský hodnotový systém soustátí, inspirující by mohl být „mariánský námět". Hymnu by soustátí měla navrhnout jeho hlava, a to v konkrétní, emocionálně vypjaté situaci, která by zaručila její kladné přijetí veřejností ve všech členských zemích. Kouzlem celého projektu je, aby se koncept středoevropského soustátí stal natolik atraktivním, aby se postupem času spontánně rozrůstal napříč celým tímto prostorem a do všech světových stran.

*Mgr. Stanislav Janský (*1969) je český manažer a podnikatel. Je absolventem Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, oboru politologie a mezinárodní vztahy, kterou ukončil v roce 1996. Po studiích dlouhodobě pracoval jako vrcholový manažer v nadnárodních firmách s rychloobrátkovým zbožím v oblasti obchodu a marketingu, a to jak v ČR, tak i v zahraničí (Turecko, Slovensko). Od roku 2011 žil v thajském Bangkoku, odkud řídil pracovní aktivity v různých zemích jihovýchodní Asie. Je ženatý a má tři děti.*

[1] Více **František Dvorník:** ***Svatý Vojtěch, Křesťanská akademie***, Řím 1967, s. 69–74

[2] **František Dvorník:** ***Svatý Vojtěch, Křesťanská akademie***, Brno 1947

Zdeněk Koudelka

Jaký státoprávní model je pro bližší spolupráci středoevropských zemí nejvhodnější?

S postupem času se objevují úvahy o budoucím směřování středoevropského prostoru a České republiky v něm. Vcelku logicky směřují k tomu, že by naše vlast měla navázat bližší institucionální spolupráci se středoevropskými, ale případně i dalšími státy, hledajícími životaschopnou alternativu k centralisticky homogenní a ideově vykořeněné Evropské unii. Aby bylo možno tyto úvahy pevně ukotvit na realistických předpokladech, je třeba si připomenout základní poznatky státovědy, vycházející z dlouhodobých zkušeností předcházejících generací.

Státověda rozlišuje tyto typy státu a jejich útvarů:

1. UNITÁRNÍ STÁT Jde o jednotný stát, který se nedělí na další celky mající též charakter státu, ale pouze na jednotky územní samosprávy. Právním základem unitárního státu je ústava. Tento útvar má jednu ústavu, jeho obyvatelé jedno občanství a jednu soustavu státních orgánů. Příkladem unitárního státu je Česká republika. V rámci unitárního státu může být určité území spravováno podle zvláštních pravidel – v takovém případě hovoříme o unitárním státu s autonomním územím. Takovým státem byla Československá republika v letech 1920–39 s autonomií Podkarpatské Rusí (v praxi však do podzimu 1938 velmi okleštěnou) a od 1938 i Slovenska. Stejně tak bylo unitárním státem i poválečné Československo v letech 1945–68, kdy autonomií bylo nadáno Slovensko. V zahraničí jsou příkladem unitárního státu s autonomním územím Dánsko s Faerskými ostrovy a Grónskem, Spojené království Velké Británie a Severního Irska s autonomním Walesem, Skotskem a Severním Irskem či Řecko s autonomním územím Svaté hory Athos.

Unitární stát je jako model pro mezistátní spojení nemožný. Dosavadní státy v něm zanikají a jsou degradovány na pouhé jednotky vyšší územní samosprávy nebo autonomní území bez suverenity (Skotsko v Británii, Tibet v Číně, Korsika ve Francii).

2. FEDERACE (STÁTNÍ SPOLEK) Federaci lze typicky představit jako složený či spolkový stát. Skládá se z územních celků, majících povahu a funkci státu. Jeho právním základem je ústava změnitelná většinovým hlasováním členských států federace nebo jejich zástupců ve federálním parlamentu. Vedle federální ústavy jsou zde však i ústavy členských subjektů federace. Rozhodnutí federálních orgánů jsou přímo závazná pro všechny občany federace. Ve federaci se uplatňuje teorie dělené

suverenity mezi federaci a její členský stát, v případě sporu má ovšem navrch federace, protože spory jsou řešeny federálními orgány (parlament, soud). Spory však mohou vést v krajním případě k jejich vyhrocení, končícímu třeba i občanskou válkou, (viz USA v letech 1861–65).

V rámci federace existuje dvojí občanství – občanství federace a občanství členského subjektu federace (členského státu) – a pak i dvojí soustava státních orgánů (federální orgány, orgány členského subjektu federace). Například v československé federaci byly federálními orgány hlava státu (prezident), parlament (Federální shromáždění), federální vláda, federální Nejvyšší soud. Členské státy federace, tzn. Česká a Slovenská republika, měly kompletní republikové orgány: hlavu státu (Předsednictvo národní rady), parlament (Česká a Slovenská národní rada), republikovou vládu v čele s předsedou a republikový Nejvyšší soud.

Federace má vždy mezinárodně právní subjektivitu. Z hlediska mezinárodních vztahů rozlišujeme federaci vnitrostátní a mezinárodní. **Vnitrostátní federace** může v mezinárodních vztazích vystupovat pouze jako federální stát (Československo v letech 1969–92). **Mezinárodní federace** je taková, kdy v mezinárodních vztazích plně vystupuje federální stát a omezeně mohou svým jménem jednat i členské subjekty federace.

Odlišné dělení typů federace by bylo možné i podle parametru, zda mají členské státy možnost z federace vystoupit (Sovětský svaz, Československo), či nemají (USA, Německo, Rakousko, Rusko).

Federace je pro příští spolupráci České republiky s dalšími státy nevhodná. Důvodem je především fakt, že nelze uvažovat o vzniku jednotného lidu (politického národa) jako zdroji legitimity federace. Vstupem do federace si členské státy sice zachovají státní charakter, ale ztratí suverenitu, a to i tehdy, kdy mohou v omezené míře vystupovat v mezinárodních vztazích (mezinárodní federace) a mají právo na případné vystoupení z federace. U federací se v průběhu času posiluje postavení federálního centra na úkor členských států, což můžeme vidět na příkladu USA i Švýcarska. V těchto státech mají nyní federální orgány rozsah působností, o kterém se při založení těchto federací nesnilo ani největším zastáncům federace. Toto posilování je dáno činností federálního parlamentu, ale i federálních soudů, které ve sporech o nové působnosti, k nimž dochází mezi členským státem a federací, rozhodují zpravidla ve prospěch federace.

3. KONFEDERACE V tomto případě se jedná o volnější sdružení států, kdy konfederace sama není státem. Jejím právním základem je mezinárodní smlouva, kterou lze měnit výhradně se souhlasem všech zúčastněných států. Rozhodnutí orgánů konfederace zavazují pouze členské státy. Teprve poté, co tato rozhodnutí převezmou

a vtělí do svého právního řádu jednotlivé členské státy, stávají se závaznými pro občany v členských státech. Občanství konfederace neexistuje. Z konfederace lze vystoupit. Příkladem konfederace je Německý spolek v letech 1815–66 či Senegambie v letech 1982–89.

Konfederace je vhodný model pro funkční mezistátní spolupráci. Členské státy si ponechávají suverenitu včetně mezinárodněprávní subjektivity, mohou kdykoliv vystoupit. Občané mají přímý vztah ke svým státům, nikoli ke konfederaci. Musí se však jednat o konfederaci bez federálních prvků. Z pohledu posílení postavení členských států je vhodné kombinovat konfederaci s prvky reálné unie.

4. REÁLNÁ UNIE Tento model spojení spolupracujících států je sdružením v čele se společnou hlavou státu, ale i dalšími společnými orgány. Vzájemné vztahy a poměry států, z nichž je reálná unie vytvořena, jsou řešeny smlouvami. Právně je sice reálná unie tvořena více státy, z hlediska mezinárodní praxe je však chápána jako jedna entita, neboť má společné orgány zastřešující mezinárodní vztahy a politiku.

Příkladem takové reálné unie bylo Rakousko-Uhersko v letech 1867–1918. Hlavním zdrojem unie byl společný panovník, byť byl nositelem různých titulů (rakouský císař, král uherský, ale i český a chorvatský, markrabě moravský, vévoda slezský atd.) a společná dynastie se společným nástupnickým právem. Věrnost panovníkovi byla zdrojem legitimity tohoto státního spojení. Společné orgány byly vytvořeny v oblastech státní správy, které se nacházely pod dominancí panovníka.

Těmi byly obrana státu, proto zde byl jmenován pro celé soustátí ministr obrany. V rámci rakousko-uherské armády měl panovník postavení vrchního velitele. Dále se jednalo o mezinárodní vztahy, kde panovníka reprezentoval ministr císařského a královského dvora a pro zahraniční věci. Další oblastí pak byly finance, pro něž byl jmenován ministr financí pro financování společných záležitostí a jednotnou měnu.

Ostatní orgány byly svébytné na úrovni států s tím, že parlamenty jednotlivých států vytvářely pro řešení společných problémů paritně složené parlamentní delegace.

Neexistovala společná ústava ani občanství. Občanství a ústava byly rakouské nebo uherské. Navenek bylo Rakousko-Uhersko vnímáno v mezinárodních vztazích jako jeden subjekt. Smlouvy i diplomatické vztahy (diplomatické mise) se uzavíraly v zastoupení panovníka, což byla jedna a táž osoba pro oba státy.

Měna byla jednotná – koruna, mince raženy zvlášť ve Vídni a Kremnici s různými obrazy (císařský rakouský orel, případně uherský znak), ale ve stejných nominálech a složení kovu a s oběhem na území celé reálné unie. Bankovky vydávala společná Rakousko-uherská banka.

Příkladem existence společných orgánů analogicky jako v reálné unii mezi některými německými zeměmi je vytváření společných zemských soudů pro odlišné země Německu. Jsou to například společný Vrchní správní soud, Vrchní soud sociálního zabezpečení, Vrchní finanční soud a Vrchní pracovní soud pro Berlín a Braniborsko a Vrchní soud sociálního zabezpečení pro Brémy a Dolní Sasko.

Reálná unie je nejvhodnějším typem pro účinné mezistátní spojení při zachování samostatnosti členských států. Model malého množství společných orgánů umožňuje účinnou jednotu ve vybraných oblastech bez nutnosti budovat nadstátní orgány. Reálná unie však může fungovat jen v malém počtu členských států (2–5). Čím více bude členských států, tím větší bude tlak na přijetí konfederálních prvků, či přímo změnu v konfederaci.

5. PERSONÁLNÍ UNIE Personální unie je typická pro několik států, které mají jen společnou hlavu. Jako příklad lze uvést Francii a Andorru, Velkou Británii a Kanadu, Austrálii a Nový Zéland.

Pokud mezi státy není jiné pojítko než hlava státu, nejde o funkční základ účinné mezistátní spolupráce. Personální unie je jen předpokladem pro možnou užší spolupráci, která však neplyne ze samotného faktu personální unie, ale z případných dalších vzájemných mezinárodních smluv uzavíraných pro jednotlivé oblasti, v nichž si účastnické státy přejí spolupracovat.

Je však třeba zdůraznit, že výše uvedený přehled je pouze určitým typovým teoretickým přehledem. V praxi je možno nalézt řadu přechodných forem, kdy názvy konkrétních uskupení neodpovídají typologicky jejich obsahu. Například Švýcarsko je dnes federací, ale v románských jazycích používá název Švýcarská konfederace. Konfederované státy americké v letech 1861–65 měly za právní základ své konfederace ústavu, ale chápaly ji pouze jako vzájemnou smlouvu přijatou plně suverénními státy.

Toto lze paradoxně dokladovat i nynější podobou Evropské unie, o které se hovoří jako o zvláštním útvaru. Z hlediska státovědy se jedná o konfederaci, neboť jejím právním základem je mezinárodní smlouva, avšak s prvky federace – existence společného občanství Evropské unie či přímá závaznost nařízení EU pro členské státy. Konfederálním znakem je vydávání směrnic EU, které nemají přímou závaznost a musí být transformovány do právního řádu konkrétního členského státu. Ovšem dosavadní judikatura Soudního dvora EU i tento konfederální prvek posunula do federální podoby tím, že směrnici přiřkla přímou závaznost v případě, že nebude transformována členským státem do jeho právního řádu vůbec, nebo nedokonale. A co je dokonalá a nedokonalá transformace příslušné směrnice, určuje Soudní dvůr EU.

VHODNÉ ŘEŠENÍ MEZISTÁTNÍ SPOLUPRÁCE

Pro mezistátní spolupráci nepřichází v úvahu model unitárního státu, ani federace, protože by to mělo nepřijatelný dopad na členské státy – musely by se vzdát své suverenity. U unitárního státu by došlo až k jejich zániku a degradaci na úroveň územního samosprávného celku. Rovněž stávající byrokratický centralizační model fungování Evropské unie, která je konfederací se silnými prvky federace, a s nímž jsme čím dál častěji konfrontováni, odrazuje od případné snahy vytvářet podobný model.

Personální unie sice není vyloučena ani v republikách, ale fakticky se utvářela jen v monarchiích. Personální unie je s oslabením faktické moci hlavy státu v monarchii dnes již slabým základem pro trvalou a hlubší mezistátní spolupráci.

Jako nejvhodnější model pro mezistátní spolupráci tedy připadá reálná unie a konfederace, respektive jejich vzájemná kombinace. Konfederace jako taková může být tvořena monarchiemi i republikami. Reálná unie fakticky jen monarchiemi. Teoreticky je možná i reálná unie s instalací republikánské hlavy státu, ale volby hlavy státu by se stávaly z hlediska politického destabilizujícím momentem.

Republikánská hlava státu by logicky vždy musela být občanem některého členského státu. Voliči by pak přirozeně preferovali kandidáta, který by pocházel z jejich státu – byl „jejich". Tím by se každé volby hlavy státu změnily v boj mezi jednotlivými členskými státy a mohly by vést i k vyostření vzájemných vztahů.

Takovou situaci by mohlo odstranit zavedení modelu vycházejícího z fungování dědičné monarchie, v níž hlava státu nastupuje automaticky, na základě dynastického práva. Dynastie si může svým dlouhodobým uvážlivým vystupováním vybudovat postavení rodiny stojící nad jednotlivými členskými státy a národy.

Velmi pěkným příkladem je Belgie, kde se říká, že jedinými Belgičany jsou král a jeho rodina, přičemž ostatní občané státu jsou buď Valoni, nebo Vlámové.

Věrnost panovníkovi a jeho rodině je též významným zdrojem legitimity společného soustátí. Trvalá věrnost vyvolává požadavek na trvání hlavy státu a dynastie, tedy na osobu hlavy státu, která není omezována relativně krátkými volebními obdobími.

Klasické monarchie v historii čerpaly svou legitimitu z vůle Boží, nikoliv z voleb. Proto také monarchie s volenými panovníky vedly k úpadku královské moci, protože dosazení krále bylo odvozeno od voličů – příslušníků daného státu, nikoliv od Boha, a volby často provázela volební korupce při získávání voličských hlasů. Příkladem je polské volební království.

K nástupu člena legitimní dynastie na trůn může dojít tehdy, když i nástup prvního panovníka není odvozen od volby současníků. Podstatné je pouze jejich uznání práva na trůn, které bylo dáno na nich nezávislými skutečnostmi, například pokračováním vlády v historii nastolené dynastie.

SPOLEČNÉ OBLASTI PŮSOBNOSTI

Rakousko-Uhersko může být dobrým příkladem toho, jak málo záležitostí je třeba řídit společně, a přesto je takový státní útvar v běžném styku vnímán jako jeden státní celek. Těmito základními společnými oblastmi a působnostmi byly společná hlava státu, vojenství a obrana státu, zahraniční politika a společné finance.

Společná **hlava státu** je určující především jako jednotící prvek, který umožní občanům se s celkem ztotožnit. Je zde především pro vnější reprezentaci, kterou nemůže zajistit anonymní úřednická moc, musí být konkrétní a všem známou osobou.

Vojenství a obrana státu jsou klíčovým momentem, zaručujícím dlouhodobé trvání jakéhokoli státního útvaru. Cizí mocnosti musí vědět, že útok na jeden členský stát útvaru vyvolá válku se všemi jeho členy. Zcela zásadní je proto vzájemné vojenské spojenectví a jednotné velení, které se odvozuje od společné hlavy státu jako vrchního velitele branných sil. Společná armáda není nezbytná. Členské státy mohou disponovat vlastními armádami, ty však musí být schopné společného nasazení pod jednotným velením. Tento model nevyžaduje ani jednotný jazyk pro řadové vojáky. I v rakousko-uherské armádě, kde velící řečí byla němčina, byla její znalost vyžadována pouze u důstojníků. Mužstvu se velelo v plukovní řeči, která odpovídala jazyku území, z kterého bylo mužstvo pluku rekrutováno.

Zahraniční politika zaručuje, že cizí státy budou vnímat útvar jako jeden celek. I zde je základem společná hlava státu. V mezinárodním právu stát zastupuje jeho hlava, ostatní státní představitelé formálně mezinárodněprávně jednají v zastoupení této společné hlavy státu.

Společné finance slouží k zajištění správy financování společných záležitostí (hlava státu, vojenství a obrana, zahraniční vztahy), ale i k finanční správě navenek – jednotná celní politika a jednotné celní území, které jsou podmínkou pro existenci volného trhu mezi členskými státy. Vedle řízení společných financí by samozřejmě existovaly i finanční záležitosti na úrovni jednotlivých členských států. V rámci společných financí je možné, ale nikoliv nezbytné, zavést společnou měnu. V případě rozdílných měn by však vždy musela být umožněna jejich volná směnitelnost a rovněž volný pohyb kapitálu mezi členskými státy.

Pokud se týká dalších oblastí fungování státu, je možné, ale nikoliv nutné, spravovat společně i jiné veřejné záležitosti. V takovém případě by výčet společně řízených působností neměla řešit základní mezinárodní smlouva, ale upravovaly by ji další na-

vazující smlouvy, které by bylo možné kdykoliv vypovědět bez negativního dopadu na základní smlouvu o společné působnosti.

ORGANIZACE SPOLEČNÝCH OBLASTÍ PŮSOBNOSTI

Právním základem společného útvaru je mezinárodní smlouva, která by řešila i organizaci správy výše uvedených společných působností. Organizace společných působností má vycházet z toho, zda útvar bude reálnou unií či konfederací, případně, jaké prvky reálné unie či konfederace budou převažovat.

Společná hlava státu může být definována jako jediný společný orgán, vybavený sídlem s potřebným aparátem v každém členském státu. Je žádoucí, aby společná hlava státu disponovala znalostí více jazyků užívaných ve společném útvaru, byť není nezbytné, aby znala všechny. Jako alternativní uspořádání společné hlavy státu by teoreticky bylo možno zvolit i zřízení konfederálního orgánu, skládajícího se z hlav jednotlivých členských států. Ztratil by se tím však významný jednotící prvek. Hrozilo by, že se společný útvar bez společné hlavy státu stane pouhým byrokratickým útvarem, s nímž se občané členských států nebudou moci identifikovat.

Společné vládní působnosti lze řešit také formou společných ministrů na úrovni útvaru, případně existencí zastřešujících konfederálních orgánů. Institut společných ministrů zahraničních věcí, vojenství a obrany a společných financí by spočíval v propojující funkci jedné osoby (ministra) v rámci vlád členských států. Příslušné ministerstvo by bylo vybaveno pracovišti v hlavních městech členských států. Ministr by zajišťoval jednotu společné politiky a neúčastnil by se řešení problémů, jež by se netýkaly společné politiky útvaru. Osobní účast společných ministrů na zasedání vlád členských států by zajistila informovanost mezi vládami a byla projevem vzájemné důvěry. Institut společných ministrů by rovněž předcházel vzniku kompetenčních konfliktů.

Jiný způsob zajištění exekutivní spolupráce než formou společných ministrů je vznik konfederálních ministerstev jako dalšího orgánu. Vedle ministrů členských států zahraničních věcí, vojenství a financí by vznikla konfederální ministerstva zahraničních věcí, vojenství a společných financí. Jejich řízení lze zajistit dvěma způsoby. V prvním případě bude v čele osoba ministra odlišná od osob příslušných ministrů členských států. Druhý způsob je možný tak, že v čele bude kolegiální orgán tvořený všemi příslušnými ministry členských států s tím, že rozhodnutí by bylo přijímáno kolektivně, přičemž by základní mezinárodní smlouva stanovila, kdy musí být rozhodnutí jednomyslné či většinové a stanovila příslušnou většinu (kvalifikovanou, nadpoloviční, prostou). V předsedání jednání by se ministři střídali podle pevně daného pořadí členských zemí. Nevýhodou je, že může docházet ke kompetenčním sporům, tedy co je v působnosti konfederálního ministerstva či ministerstva členského státu.

Je zřejmé, že v rámci této stati není možné vyřešit veškeré detaily fungování správy útvaru, v jehož rámci se členské státy rozhodnou spolupracovat. Podstatným momentem při utváření budoucí spolupráce členských států je základní smlouva. Její kvalita bude určující pro vymezení působnosti útvaru i pro vytvoření základu pro navazující dohody a smlouvy mezi jednotlivými členskými státy.

*Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D. (*1969) je právník a vysokoškolský pedagog. Vystudoval Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde působí jako docent na Katedře ústavního práva a politologie. Též působí na vysoké škole AMBIS (regionální rozvoj a bankovní institut). Rovněž působil v letech 1994–1995 jako odborný asistent Katedry sociálních věd Fakulty letectva a protivzdušné obrany Vojenské akademie v Brně. Účastnil se počátků činnosti Mezinárodního politologického ústavu v Brně a byl členem redakčních rad jeho periodik – Budování států (1993–1996) a Politologický časopis (1994–2003). V letech 1998–2006 byl členem Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Byl dlouholetým členem sněmovního ústavněprávního výboru a v letech 2002–2006 jeho místopředsedou. Jeho působení ve sněmovně je mj. spojeno s umístěním Veřejného ochránce práv, Nejvyššího správního soudu a pobočky České advokátní komory do Brna, Justiční akademie do Kroměříže a se vznikem asistentů soudců. V dubnu 2006 se vzdal poslaneckého mandátu a byl jmenován náměstkem nejvyšší státní zástupkyně. V letech 2007–2011 byl členem a 2008–2011 předsedou redakční rady časopisu Státní zastupitelství. V letech 2010–17 byl členem redakční rady časopisu Trestní právo. Od roku 2014 je předsedou redakční rady časopisu Právo a bezpečnost. V etech 2011–13 byl náměstkem ředitele Justiční akademie v Kroměříži. V letech 2014 až 2018 byl rektorem Vysoké školy Karla Engliše.*

Jaroslav Bašta

Středoevropská unie jako obranný val proti chaosu a bezpečnostním hrozbám

Nedávná výzva vysloužilých francouzských generálů, k níž se následně přidal i značný počet vojáků v činné službě, varující před vypuknutím občanské války ve Francii a potřebě zásadní změny na úrovni řízení státu, je jasným důkazem, že svět na západ od našich hranic je na prahu nedozírných společenských změn. Myslet si, že se nás netýkají, by bylo krajně nezodpovědné. Plíživá islamizace Západu, umožněná liberální migrační politikou posledních dekád, nás existenčně nutí k zaujetí nového strategického stanoviska v oblasti naší zahraniční politiky. Vzhledem k okolnostem je totiž zcela legitimní se ptát, zda není vhodnějším modelem spolupráce s našimi evropskými sousedy a blízkým zahraničím jiný svazek, než stávající Evropská unie – totiž Unie středoevropská (SEU). Vyžaduje si ji objektivní mezinárodní situace, a to jako prostředek obrany proti chaosu a bezpečnostním hrozbám pramenícím ze snahy o islamizaci Evropy. Ta je již delší dobu provázena postupnou obměnou původního obyvatelstva evropských zemí za migranty z Asie a Afriky. Jeví se jako pravděpodobné, že budeme čelit dvěma základním typům ohrožení. Tím prvním bude občanská válka v ulicích islamizovaných západoevropských velkoměst, vedoucí k rozpadu EU a následnému vzniku několika islamistických chalífátů. Ty budou ve vojenských aspektech využívat – ať zjevně, či skrytě – podporu islamizovaného Turecka. Nelze přitom vyloučit, že dojde i k jeho přímé vojenské intervenci ve snaze otevřít migrační trasy do Evropy. Je v zájmu České republiky, aby takovému vývoji nečelila sama, bez spojenců. Maďarsko, Polsko, Slovensko, ale i jiné státy na jih či východ od našich hranic, budou mít společný zájem na odvrácení hrozeb, plynoucích z vývoje v západní Evropě.

V případě takovéhoto dramatického vývoje bude zahraniční politika nově vznikajícího soustátí plně podřízena politice obranné. Ministerstva zahraničí jednotlivých států budou řešit primárně otázky války a míru a sehrají klíčovou roli při budování nových spojeneckých vazeb a smluv. Po stabilizaci situace, což bude především znamenat vybudování pevných, dobře hájených hranic celé SEU, se začnou formulovat i jiné společné zahraničně-politické cíle.

Bude možné vycházet ze zkušeností Ruské federace po rozpadu SSSR, rozeznávající blízké a vzdálené zahraničí. V tom blízkém (např. Bosna, Albánie, Kosovo a západoevropské chalífáty) mohou v případě potřeby intervenovat ozbrojené síly. Významnou roli zde bude rozvědka, jejímž úkolem bude vedle sběru informací také aktivní eliminace bezpečnostních a ekonomických hrozeb. Rozvědky všech zemí soustátí budou

v maximální možné míře spolupracovat, ovšem při zachování axiomu Allena Dullese, že státy mohou mít spojence, rozvědky však znají jen konkurenty a nepřátele.

Pro budoucí soustátí bude jedním z nejtěžších úkolů dosáhnout shody na tom, co bude zůstávat doménou zahraniční politiky členských států, a co bude nadále tvořit oblasti společného zájmu. Hledání odpovídající pozice v multipolárním světě by mělo být vedeno snahou o efektivní „lavírování" mezi velmocemi (USA, Rusko, Čína) a jejich nově tvořenými multilaterálními institucemi na straně jedné, a zásadovou, až agresivní politiku vůči oblasti hrozeb (tedy blízkému zahraničí). Jde asi o jediný způsob, jak si získat nutný respekt a zároveň se tvářit jako subjekt oplývající snahou mluvit s každým. SEU by v tomto ohledu mohla být jakousi softverzí současného Izraele. Musíme mít totiž na paměti, že po rozpadu EU budeme žít v poměrech velmi podobných bezpečnostní a politické situaci současného Blízkého východu či Severní Afriky.

Všechny nezbytné kroky budou probíhat pod časovým tlakem, nebude čas na vytváření nových institucí. S jedinou výjimkou – tou bude výběr či oficiální volba hlavy soustátí, tedy státník, který se osvědčí v počátečním stádiu obrany naší civilizace. Pokud se někdo podobný najde, stane se tváří a hlasem mezinárodní politiky SEU, symbolem jeho existence a životaschopnosti.

Z hlediska mezinárodní politiky se jako nejvhodnější budoucí uspořádání SEU jeví model konfederace, tedy volný svazek států, jehož členské státy zůstávají subjekty mezinárodního práva a zachovávají si vlastní suverenitu. Výkon mezinárodní politiky SEU budou zajišťovat ministerstva zahraničí jednotlivých členských států na rotačním principu. Délka mandátu předsedajícího ministra zahraničí by měla být minimálně jeden rok, servis by poskytoval jeho národní úřad, zahraničně-politickou agendu bude průběžně vytvářet a koordinovat rada příslušných náměstků ministrů zahraničí členských států. Ve vízových záležitostech existuje dlouhodobá osvědčená praxe schengenského systému, na které nebude třeba mnoho měnit. Nadále budou fungovat dva typy víz – národní a středoevropské, pro jejichž udělení bude vyžadován souhlas všech členských zemí, neboť databáze nežádoucích osob budou i nadále vedeny především v národních registrech.

I v dalších aspektech práce diplomatických zastoupení zůstane zachována současná unijní praxe, ať již se to týká označení zastupitelského úřadu jako národního i středoevropského. Každá členská země si vytvoří vlastní optimalizovanou síť ambasád v zemích svých ekonomických či jiných zájmů, a bude současně poskytovat zastoupení dalším členským státům SE, které tam vlastní zastoupení z jakéhokoli důvodu (např. ekonomického) mít nebudou. Ty v případě potřeby budou zprostředkovávat vízové či konzulární služby všem občanům soustátí. Zároveň platí, že ve všech zemích budoucí SEU zůstanou zachována dosavadní velvyslanectví spojeneckých států jako symbol respektování vzájemné suverenity.

V prvních letech bude bezpochyby kladen větší důraz na fungující struktury tajných služeb, než na diplomacii. Teprve po vybudování bezpečných vnějších hranic a zajištění obranyschopnosti soustátí, bude možné navázat na pozitivní zkušenosti z dob schengenského systému. Výsledkem bude kombinace sebevědomé až agresivní politiky vůči sousedům a velmi dobrých vztahů s velmocemi v novém multipolárním světě.

Anticipuji námitku, že na podobné úvahy je ještě brzy, že namísto přemítání o možném budoucím vývoji politické situace v Evropě je náležitější upřít pozornost k řešení bezprostřednějších problémů. Takový postoj je však chybný, a to přinejmenším ze dvou důvodů. Eroze západní Evropy, spojená s její islamizací, není kakofonickou hudbou daleké budoucnosti, ale aktuálně probíhajícím procesem. Přemýšlet o tom, jak naložit s naší národně-státní existencí až poté, co se začne nezvratně měnit i demografické složení naší společnosti, je proto krajně nezodpovědné až vlastizrádné. Přibližme si to následující historickou analogií.

V letech 2. světové války právní a historickou kontinuitu existence Československa zajišťovala v Londýně česká exilová vláda a prezident Edvard Beneš. Zde se soustřeďovaly kontakty s domácím odbojem a všichni demokratičtí politici předpokládali, že poválečné politické uspořádání Československa naváže na tradice První republiky. Moskevské exilové vedení KSČ se však vydalo jinou cestou a již v průběhu války vypracovávalo svůj scénář převzetí moci. Když v dubnu 1945 bylo třeba v Košicích deklarovat poválečnou vládní politiku, jediným uceleným dokumentem, který byl k dispozici, byl návrh komunistů. Představitelé západního exilu ho chtě nechtě museli akceptovat a Košický vládní program otevřel ve svých důsledcích cestu k tomu, aby se Československo z vlastní iniciativy stalo součástí sovětského bloku. Život v naší vlasti by se nejspíš vyvíjel jinak, kdyby s propracovaným modelem našeho vnitropolitického i zahraničněpolitického směřování nepřišli komunisté, ale jejich soupeři.

Jak je z tohoto příkladu vidět, být připraven na změnu je nutným předpokladem aktivní účasti spoluutváření budoucnosti. Absence kvalitní analýzy probíhajících společenských a geopolitických procesů a změn, spojená s pasivitou při promýšlení konkrétních cest pro uplatnění našich trvalých národních zájmů, by naši zemi vydalo na pospas silám a událostem, nad nimiž by neměla vůbec žádnou kontrolu.

Nacházíme se na existenční křižovatce – buď nalezneme novou podobu spolupráce s našimi sousedy a dalšími evropskými státy, vzdorujícími výše popsaným rozkladným procesům, nebo se staneme jejich zaslouženou obětí. Je nejvyšší čas si správně vybrat.

*Bc. Jaroslav Bašta (*1948) je český politik a diplomat, původním povoláním archeolog. Před rokem 1989 byl disidentem a signatářem Charty 77. Historickou archeologii studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1967–1970. Zde se angažoval ve studentském Hnutí revoluční mládeže, za což byl v roce 1970 zatčen i posléze odsouzen, což mu znemožnilo dokončit univerzitní studia. V osmdesátých letech byl vědecky činný v archeologii, napsal přes 130 odborných článků a studií v prestižních československých i německých časopisech. V 90. letech 20. století nastoupil do Úřadu na ochranu ústavy a demokracie (nově formované tajné služby) do funkce ředitele odboru. V letech 1990–1991 byl náměstkem ředitele tajné služby a v letech 1991–1993 také předsedou Nezávislé komise FMV (tzv. lustrační komise). Od roku 1996 byl poslancem Poslanecké sněmovny PČR, zasedal ve výboru pro obranu a bezpečnost jako jeho místopředseda. Byl rovněž předsedou komise pro kontrolu BIS. V letech 1998–2000 pak ministrem bez portfeje ve vládě Miloše Zemana. Po roce 2000 odešel do diplomatických služeb. V letech 2000–2005 byl velvyslancem v Rusku (s působností i pro Kazachstán, Turkmenistán a Kyrgyzstán). Po návratu do ČR působil na pozici náměstka ministra zahraničí a v roce 2007 odešel na Ukrajinu, kde jako velvyslanec působil do roku 2010. Je ženatý, jeho manželka je také archeoložka.*

Adam Kretschmer

Společná obrana středoevropského prostoru

V historických dobách bylo území projektovaného prostoru tzv. Středoevropské unie (SEU) předmětem mnoha globalistických, regionálních, národnostních ale i zástupných konfliktů. V současné době je prostor politicky i bezpečnostně stabilizován spojením v rámci Severoatlantické aliance. Toto uspořádání však není koncipováno tak, aby v krátké reakční době bylo schopno zodpovědně zajistit občanům tohoto prostoru bezpečnost před hrozbami, které v současné době vstupují na globální scénu.

Projekt SEU vychází z předpokladu, že součinnost vědomostí, zdrojů a vůlí je efektivnější než budování pouze národních obranně-bezpečnostních kapacit. Zvláště v situaci, kdy konflikty mezi státy přecházejí na úroveň tzv. hybridních válek. V současné době jsou za ně považovány elektronické, informační, finanční, energetické a tektonické ingerence, jejichž častým společným znakem je, že není přímo zjevné, kdo je útočníkem.

FORMY HYBRIDNÍCH VÁLEK

Dá se předpokládat, že klasická definice útočník-obránce z pohledu „klasických zbraní", ať už jsou definovány z rozdělení na palné, biologické a chemické zbraně, bude opuštěna a následné ohrožení jednotlivých států se bude odehrávat na úrovni „jemnějších" a tedy i levnějších a cílenějších technik. S postupem digitalizace se bude primárně jednat o ovlivňování a destabilizaci na úrovni masového stresování obyvatelstva. Své místo zde budou mít cílené programy na rozložení rodinné, komunitní, etnické a politicko-právní důvěry a vůle obyvatel státu se bránit. Toho jsme svědky již v současnosti.

Dalším zdrojem ohrožení jednotlivých států budou individuální a skupinové zájmy při prosazování politických témat násilnými prostředky (zde se můžeme setkávat s různými formami terorismu). Stejně tak je již nyní aktuální hrozbou řízená a neřízená „migrace", kdy její efektní řešení je v mixu sociálních a branně-bezpečnostních opatření, prováděných již na území, z kterého migranti přicházejí.

S postupující globalizaci bude též přibývat přímé ingerence anonymních korporátních skupin na prosazení svých obchodních či politických zájmů, mimo nebo dokonce navzdory politické vůli vlád jednotlivých států.

Velkým problém již nyní je a ještě bude využití násilné ingerence jako politického ventilu pro uvolnění nahromaděného politického a občanského nebo i náboženského stresu v útočících státech. Příkladem je nedostatek schopnosti islámské komunity ke kodifikaci výkladu Koránu, jejímž následkem je vytváření autonomních ohnisek „osvobozeneckých" a „chiliastických" hnutí s jasnou imperiální politikou.

V neposlední řadě je jedním z problémů i branně bezpečnostní pomoc v případě globálních hrozeb, jakými jsou sucho, záplavy, požáry, pandemie nemocí, energetická a potravinová nedostatečnost či ohrožení z kosmu.

Zmíněná ohrožení přesahují svou podstatou a závažností možnosti jednotlivých států. Z tohoto důvodu je realizace projektu SEU jedinou reálnou alternativou. Spolupráce členských států bude vyžadovat nalezení vzájemné shody v následujících bodech.

PŘEDPOKLADY SPOLEČNÉ BEZPEČNOSTI

Jde především o dlouhodobé budování dobrých vztahů mezi občany zúčastněných států. Za tímto účelem je třeba vytvořit odpovídající projekty pro jednotlivá ministerstva školství a kultury, jejichž prostřednictvím by bylo možné zjednodušit a podpořit možnosti cestování a kulturní výměnu. Prostřednictvím turistické mobility získají občané těchto zemí příležitost identifikovat se s daným geopolitickým prostorem, vzít prostor od moře k moři „za svůj".

I přes komplikace, k nimž mohlo mezi jednotlivými státy v historii docházet, musí být nalezena cesta ke společné vůli. Ta vyplyne ze společného užívání tohoto prostoru při bezpodmínečném zachování národních specifik, která se nikdo nebude snažit bagatelizovat či popírat, ale naopak je bude zdůrazňovat jako obohacující pestrost. Proto bude užitečné dále podporovat mezistátní nebo regionální kulturní, sociologický a historický výzkum (primárně na poli kulturního dědictví a tradic) a zachovat a rozvíjet již existující výměnu studentů.

V této souvislosti je vhodné se též zaměřit na harmonizaci výukových plánů dějepisu a politického zeměpisu, a to nejlépe již od základního školství. Zde by měly být důsledně zdůrazňovány pojící prvky (společná středo-východoevropská kulturní a náboženská tradice, příklady nadnárodní spolupráce v kritických chvílích – obrana před Osmanskou říší od Jagellonců až po obranu Vídně, osvobozenecký boj na Balkáně apod.).

Druhým předpokladem pro nalezení cesty ke společné bezpečnosti je shoda a prostor pro vytváření společných vojensko-průmyslových projektů. Ty by mohly postihovat jak oblast dotovaného základního výzkumu v kritických oblastech (chemie, biologie, fyzika), tak distribuci dílčích úkolů vyplývajících z přípravy a následně z realizace konkrétních projektů.

Cílem by pak mělo být vytvoření společných obranných projektů pro různé typy hrozeb, v jejichž organizaci by variovala úroveň zapojení jednotlivých států a jejich kompetence.

Zde by mohlo být místo pro společnou instituci, která by uvedené projektové procesy plánovala, zadávala a řídila. Svým zaměřením na projekty v oblasti vědy a výzkumu v jednotlivých státech by se zároveň stala partnerem pro vysoké školy a výzkumné ústavy.

Na této platformě by bylo vhodné definovat i jakési Středoevropské obranné společenství (SOS), spočívající ve výchozím principu původní charty NATO, totiž že *„všichni členové budou řešit zahraniční problémy výhradně mírovými prostředky na bázi charty OSN"*. Ostatní body by byly jen doporučující a podléhaly by vždy rozhodnutí národních vlád (případně zákonodárných sborů). Základní momentem aktivace společné obrany by byla žádost členského státu k ostatním členským státům. Ozbrojené síly SOS by byly složeny jak ze současných národních armád, tak z domobran jednotlivých členských států.

Pro řízení a koordinaci společné obrany by bylo vhodné vytvořit úspornou a efektivní *Radu obrany* na úrovni národních ministrů obrany (s účastí např. náměstků pro vyzbrojování). Jejími základními úkoly by bylo identifikovat reálné hrozby, kategorizovat je z hlediska reakční doby potřebné na jejich eliminaci, definovat jejich kompetence při řešení hrozeb, nalézt nejvhodnější nástroje pro jejich odstraňování, nacházet shodu pro vytváření společných vyzbrojovacích programů.

Nezbytným předpokladem funkční společné obrany je pak schopnost každého členského státu bránit hranice vlastního území a to na vlastní technologické úrovni. Schopnost vlastní obrany by však mohla být doplněna možností nadnárodní ochrany, poskytované z úrovně SEU / SOS.

Vzhledem k současnému technologickému pokroku, k němuž v oblasti vojenství a obrany dochází, se jako nezbytné jeví i možnost společného získávání dat z vizuálního a elektromagnetického průzkumu, prováděných technikou dálkového průzkumu. Stejně tak bude vhodná i společná integrace do georeferenčního systému se společnou vizualizací a společným přístupem všech členských států. To vše by se mohlo stát předstupněm společného systému ochrany nejen hranic, ale i kritické infrastruktury proti globálně působícím zbraním (například balistickým střelám, či střelám s plochou dráhou letu).

Další prioritou bude projekt společné obrany proti prostředkům EMP – elektromagnetickým pulsům a kybernetickým hrozbám. Tyto prostředky mohou vyřadit nejen aktuálně používanou vojenskou techniku, ale i veškeré systémy používané v civilní oblasti, které jsou nezbytné v oblasti fungování státu, výkonu státní správy, oblasti

skladování a distribuce produktů, energetiky, telekomunikací a zdravotnictví. Jakékoliv narušení těchto systémů by mělo pro obyvatele zasaženého území fatální důsledky, pravděpodobně ničivější, než použití konvenčních zbraní.

Předpokladem zdárné realizace uvedených projektů je ovšem nalezení nezbytného politického konsenzu, že obrana vlasti je národní prioritou. S tím pak úzce souvisí i možnost obnovy nějaké podoby povinné vojenské základní služby. Účelem povinné vojenské služby by mělo být, aby každý občan státu země věděl, jak se má v případě ohrožení zachovat. Není tím míněno výhradně vojenské ohrožení, ale veškeré momenty, které řeší opatření z oblasti civilní obrany. Povinná vojenská základní služba by měla připravit všechny občany pro možné způsoby reakce v konkrétní situaci. Je nepochybné, že tato oblast přípravy by měla být v souladu s požadavky na společnou obranu zúčastněných zemí.

ZAPOJENÍ CIVILISTŮ A NÁVRAT K TRADIČNÍM ARMÁDNÍM PRIORITÁM

Nedílnou součástí této přípravy se pak musí stát – ve shodě všech členských států – též obnovení programů civilní ochrany proti zbraním hromadného ničení. V jejich rámci je třeba zajistit dostatečné materiální a lidské kapacity pro vybudování operativních úkrytů, skladů a výcvikových kapacit. V případě rozvoje této občanské obrany pak bude nezbytné obnovení branné výchovy ve školách a znovuobnovit podporu organizací, spolupracujících s armádou. Nezastupitelnou pomocí, jako jistý „mobilizační" rezervoár, se již nyní jeví širší zapojení hasičských a záchranných sborů – především těch dobrovolných. Jen v České republice je možno takto aktivizovat cca 300.000 členů.

Ke splnění bojových úkolů pak bude nezbytné najít shodu v blokové transformaci armád. Ta se nyní nachází ve dvou blocích. Jednak jsou to uskupení, která svou funkcí, reakční dobou a kompatibilitou de facto odpovídají expedičnímu sboru (jejich hlavní činnosti jsou expedičně-bezpečností operace mimo prostor svého státu). A pak je to blok „domácí národní armády", která má za cíl obranu domácího území a s ní spojené budování a údržbu vojenské infrastruktury, jakož i výběr a cvičení vojenských kádrů. Je zcela nepochybné, že úkoly armády na vlastním území jsou dnes zásadním způsobem podceňovány, proto je třeba jejich aktuální úlohu přehodnotit a definovat podle očekávaného vývoje bezpečnostní situace tak, aby byla v případě ohrožení státu schopna efektivní akce.

Aby mohl být prostor SEU v blízké budoucnosti kvalitně zabezpečen, je nutné, aby u jednotlivých zúčastněných států došlo k redefinici priorit. Úkoly a především rozvoj domácích národních armád budou muset být nadřazeny úkolům budování expedičních sborů k hypoteticky možným společným bezpečnostním misím. Spoléhat na to, že bezpečnostní krizi za nás bude řešit někdo jiný, je skutečně bláhové.

V tomto směru se jeví jako užitečné, aby národní armády států SEU usilovaly o co možná nejvyšší míru vzájemné kompatibility – společný komunikační jazyk, společný systém velení, společné ráže střeliva a zbraní. Jako klíčový faktor se jeví společná vojenská cvičení, která by tak jako doposud nebyla jen vojenským cvičením, reagujícím na bezprostředně vzniklé hrozby. Zde se počítá s krátkou dobou reakce a následným zaniknutím hrozby. Nezbytná však budou i cvičení, počítající s možností vzniku déletrvajících pozičních konfliktů a provedení testů dílčích logistických podpor při jejich delší bojové expozici.

S touto vzájemnou kompatibilitou úzce souvisí vytvoření jednotného systému standardizace a kodifikace. A to jak v materiálové oblasti, tak především v oblasti terminologicko-komunikační, při identifikaci a eliminaci vznikajících hrozeb. To se však neobejde bez shody na identifikaci a predikaci konkrétních hrozeb. Aby došlo ke kvalitativně uspokojivému výsledku, bude nutno vytvořit metadatové prostředí, kde by byly kvalitní zpravodajské informace (zvláště v případě potřeby velmi rychlé reakce na hrozbu) jednotně strukturované.

Na úrovni Rady obrany SOS bude muset probíhat průběžná konzultace postupných kroků (definování rizik, analýza hrozeb, krizové plány, schopnost států na kroky reagovat). Při reálné akci (tzn. při řešení konfliktu) by vždy velel velitel příslušné národní armády, na jejímž území by akce probíhala. Armády dalších členských států by plnily podpůrnou a kooperační roli v oblastech, které by to vyžadovaly.

Jedním z klíčových principů SOS by měla být deklarace nepřítomnosti jaderných zbraní na území SOS. Přesto by mělo mít neoddiskutovatelnou schopnost zasáhnout proti nosičům jaderných zbraní v celé jejich existující škále a být tak respektovaným společenstvím ze strany všech případných protivníků. S tímto pak plně souvisí i hierarchizace předávaných dat a reakčních dob na tyto specifické hrozby. Zde by měla mít hlavní slovo Rada obrany SOS.

VÝHODY ABSENCE HEGEMONA

SEU nemusí mít nutně hegemona (jako je USA v NATO, nebo jako byl Sovětský svaz v dobách existence Varšavské smlouvy). Případná neexistence hegemona může být i výhodou a přispět k větší efektivitě kroků v době, kdy je třeba realizovat skutečnou obranu proti společnému nebezpečí a nikoli prosazovat vlivové zájmy hegemona. Tím zároveň odpadá potencionální spor v ekonomické oblasti, neboť lze nastavit jasnou strukturu podílu jednotlivých států na financování společné obrany a nelze očekávat, že by hegemon výměnou za svůj vliv významně podporoval společenství i finančně. Zároveň by pak bylo možno vyvarovat se nevhodného politického vlivu hegemona na nákup výzbroje pro národní armády.

Spolupráce v oblasti obrany by vedla nejen k větší stabilizaci daného prostoru, ale i k výraznějšímu rozvoji vědeckovýzkumné základny a tím i k zesílení ekonomické

síly celého prostoru v oblasti pokročilých technologií. Klíčovým by však bylo posílení dobrých sousedských vazeb s vědomím, že prostor SEU si mají určovat státy samy, a ne být pasivně pod tlakem sousedících zemí, jež se budou snažit dostávat státy SEU do vleku svých ekonomicko-politických zájmů.

Je třeba mít na paměti, že schopnost efektivní obrany proti jakémukoli nebezpečí je jedním z faktorů, jimiž je definována suverenita státu. Totéž platí i pro polečenství států, jež se rozhodnou pro úzkou spolupráci, aby byly schopny čelit veškerým nebezpečím a tlakům, vycházejícím z vnějšího území. Oblast společné obrany musí být od počátku řešena jako jedna z nejnaléhavějších otázek SEU, Má-li projekt SEU v dlouhodobém výhledu uspět, musí být otázka společné obrany pro všechny zúčastněné národy a státy počátku prioritou.

*PhDr. Adam Kretschmer (*1964) je český informatik a bezpečnostní odborník. Je absolventem Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde v roce 2003 získal titul doktora informačních věd. V letech 1993–2003 pracoval jako analytik na Ministerstvu vnitra ČR v Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu. Následně, v letech 2003–2011, byl ředitelem Univerzitní knihovny Technické Univerzity v Liberci, kde mj. přednášel na Fakultě mechatroniky. Od r. 2011 se věnuje správě rodinného majetku. Působí též jako externí posuzovatel digitalizačních projektů pro paměťové instituce, zabývá se kulturním dědictvím a jeho ztrátami. Je jedním z mála vlastníků roubeného řecko-katolického kostela.*

Martin Pecina

Bezpečnost v podmínkách středoevropské konfederace

Možná to bude znít překvapivě, ale nejdůležitějším předpokladem pocitu bezpečnosti je vyjasněná identita. Každý z nás pociťuje sounáležitost s určitou skupinou lidí. Pokud jde o mne, jsem Ostravák, Čech, Evropan a běloch. A jistě bych našel i další skupiny lidí, s nimiž se dovedu identifikovat. A stejně tak platí, že zatímco se v Plzni, ač původem ze severní Moravy, cítím doma, v Moskvě či Madridu je tomu jinak. Co tím chci říci? Má nejvlastnější identita není ostravská, ale ani evropská. Primárně jsem Čech, což je dáno společným jazykem i společnou kulturou a dějinnou pamětí. Tato identita vznikala po staletí a představa progresivistů o roztavení národů v tavícím kotli Evropské unie a vzniku nového evropského „národa" je jakožto umělý konstrukt vadná. Pro definici národní bezpečnosti je tedy nutno si nejprve ujasnit kým jsme a kam patříme.

Za další základní faktor, zásadně ovlivňující naše vědomí sounáležitosti a tedy i bezpečnosti, je rodina. Právě k tomuto primárnímu společenství – je-li funkční – vztahujeme po celý svůj život nejen svou existenci, ale i pocit reálné bezpečnosti.

Dalším „kruhem bezpečí" pak není ani město, ani Evropská unie, ale národní stát, v našem případě Česká republika.

Dalším základním předpokladem zajištění bezpečnosti nás všech je účinná ochrana hranic. Hranice sloužily a slouží dodnes různým účelům a v závislosti na tom jsou i různě chápány. Hranice mezi okresy v rámci naší vlasti jsou hranicemi čistě formálními, administrativními, nemajícími žádný vztah k bezpečnosti daného území. Podobně na tom byly i hranice mezi různými regiony bývalého sovětského Ruska. Byly pečlivě střeženy, pohyb přes ně byl bedlivě kontrolován a evidován, pro bezpečnost jednotlivých oblastí ani pro bezpečnost státu však neměly prakticky žádný význam. Pro naši bezpečnost byly vždy rozhodující pouze hranice státu, před 30 a více lety střežené pohraničním vojskem, důsledněji na hranici jižní a západní, méně pak na severu a východě. Dnes jsou zcela propustné prakticky po celé své délce. To je třeba okamžitě změnit.

Pojetí hranic se v dějinách různých území pochopitelně mění. Nejsou vždy definovány shodně s osídlením homogenními národy, což přispívá k dlouhodobé nestabilitě těchto států. Typickým příkladem může být rozdělená Ukrajina nebo Belgie. I velké a mocné státy, pokud nejsou tvořeny homogenním národem, mají tendenci se roz-

padat. Sovětský svaz, který po celých více než 70 let své existence usiloval o trvalé mísení různých národů, jejich sjednocování jedním společným jazykem a ideologií, nakonec nezvládl odstředivé tendence odlišných národů a kultur a při první skutečně velké vnitřní krizi, všeobecně známé pod názvem „perestrojka", se rozpadl na v zásadě národnostně homogenní útvary. Naopak státy etnicky homogenní mají tendenci vykazovat dlouhodobou stabilitu. Vycházeje z těchto historických zkušeností musíme nutně dojít k závěru, že chápat Evropskou unii jako základ budoucího homogenního státu je zcela naivní. Společná hranice, definovaná Schengenskou smlouvou, je dnes chráněna agenturou Frontex. Ta však místo pohraničního vojska, důsledně chránícího vnější hranice Evropské unie, připomíná svými aktivitami spíše nevládní organizaci pro pomoc narušitelům hranice. Jediným opravdu účinným ochráncem hranic zůstávají pouze ozbrojené složky jednotlivých národních států, jakkoli jejich kapacity a připravenost nelze v posledních letech považovat za optimální.

Chceme-li uvažovat o našem středoevropském prostoru v intencích spolupráce nutné pro budoucí přežití, pak je užitečné hledat historické paralely. Po tři sta let existoval český národ jako součást rakouské monarchie, přičemž o historické paměti našeho národa je tato doba vryta jako „doba temna". Z pohledu bezpečnosti však tato doba temná rozhodně nebyla. Jakkoli toto soustátí nebylo vždy schopno účinně odolávat vnějším hrozbám a velkou část své existence se zmítalo ve válkách, zásadní nebezpečí pro naši civilizaci, vždy odrazit dokázalo. Pro rakouskou monarchii byly vpády Švédů, Sasů nebo napoleonských vojsk jistě nepříjemné a způsobovaly v průběhu staletí velké ekonomické ztráty, nikdy však nepředstavovaly nebezpečí pro samotnou podstatu naší civilizace. Útoky Osmanské říše však byla principiálně odlišné. Její ataky přinášely nejen zcela jiné náboženství, ale i zcela odlišný způsob řízení společnosti i životního stylu. Proti tomuto fatálnímu nebezpečí se národy monarchie vždy dokázaly semknout a s pomocí dalších křesťanských národů se mu dokázaly ubránit.

Společná historie středoevropských národů ukazuje, že hranice je možno chránit i v kooperaci několika zemí, jakkoli není možno efektivitu společné činnosti národních armád přeceňovat, jak koneckonců naznačuje i chování části českých vojáků v rámci rakousko-uherské armády za první světové války, kdy jejich loajalita k mocnářství ochabovala. Je však možno počítat se společným postupem několika národů v okamžiku společného ohrožení. Takové historické chování různých národů má své historické příklady, počínaje semknutím rozhádaných řeckých městských států v dobách ohrožení Peršany až po spolupráci celé řady národů při porážce nacistického Německa.

Jakou bezpečnostní budoucnost bychom tedy měli ve svém středoevropském prostoru utvářet dnes? Představa, že by jednotlivé národy byly schopny vybudovat armády schopné odolat případnému nebezpečí přicházejícímu od některého z velkých sousedů, nebo dokonce z jiného civilizačního okruhu, je iluzorní. Nosnou alternativou je naopak společný postup v rámci zemí, sdružených ve spolku V4, případně

s participací další sousedících států, sdílejících společný zájem a hodnotové ukotvení. O takovém soustátí však nelze uvažovat jako o unitárním státu, nebo o federaci, které svou podstatou a principy fungování vylučují uchování samostatných národních států. Budoucnost vidím spíše ve volném sdružení samostatných národních států, spojených volnějším typem konfederační smlouvy. Armády musí zůstat národní a ostraha národních hranic by měla být na odpovědnosti každého z účastněných států. Vyšší forma spolupráce by naopak byla možná při ochraně vnějších hranic.

Důležitá je identifikace hrozeb, kterým se chceme bránit společnými silami, spojená s nalezením nejmenšího společného jmenovatele našich zájmů. Tím je nejen společný postup proti masové migraci, ale i některá témata, jež jsou výsostně bezpečnostní, aniž by byla širší veřejností takto chápána, jako je problematika energetických zdrojů. Státy středoevropského prostoru se budou obtížně domlouvat na typu preferovaných elektráren (známý je stávající odpor Rakouska k jaderné energetice), mohou však přijmout společnou strategii ve věci importu základních energetických surovin, jako jsou plyn a ropa.

Základním bezpečnostním tématem, na kterém by se měly všechny spolupracující státy bezvýhradně shodnout, je obrana našich tradičních civilizačních hodnot, jež současná Evropská unie nechrání, ale naopak podrývá. Rodiny, tvořená mužem, ženou a dětmi. Rodič jedna a rodič dvě ať si žijí mimo hranice tohoto společenství. Klíčové bude udržet i naši verzi demokracie. Úmyslně říkám „naši verzi", neboť ta se zásadním způsobem liší nejen od ruské nebo čínské, ale také americké. Rozhodující musí být obrana proti migraci lidí pocházejících z jiných, nám nepřátelských kultur. Aby bylo jasno, nemám problém s lidmi, vyznávajícími jiné náboženství, ani jinými rasami, mám však problém s pokusy tyto často antagonistické kultury míchat. Dokáži si představit příchod malého počtu ruských Tatarů muslimského vyznání do naší země, na rozdíl od hromadné migrace příslušníků některého jihoamerického národa, ač původně křesťanského, a jejich začlenění do naší středoevropské kultury. Náboženství totiž není jediným faktorem k posouzení toho, zda různá etnika mohou vedle sebe žít. Klíčová je celková kultura daných národů nebo etnik, jak je zřejmé i z komplikované integrace romského etnika do života mnoha evropských národů.

Problematika azylové a migrační politiky je dnes jedním z hlavních zdrojů sporů mezi státy Evropské unie, jež by mohly vést až k jejímu rozpadu. Ač bylo v počátcích evropské integrace chápána velmi podobně většinou států, v posledních dvaceti letech se názory jednotlivých vlád začínají v závislosti na míře prosazení liberálně progresivistické ideologie multikulturalismu v té které zemi výrazně rozcházet. Z dosavadních zkušeností proto plyne, že bez společného náhledu na to, kdo je hoden politického azylu, komu mohou být uděleny trvalý pobyt či občanství a kdo může v našem prostoru pracovat, je jakákoli vize bližší spolupráce středoevropských zemí bezpředmětná.

*Ing. Martin Pecina, MBA (*1968) je český vysoký státní úředník, politik a manažer. Je absolventem strojní fakulty Vysoké školy báňské v Ostravě. V letech 2003–2005 byl náměstkem ministra průmyslu pro oblast nerostných surovin, energetiky a hutnictví. V letech 2005–2009 byl předsedou Úřadu na ochranu hospodářské soutěže. Byl též členem dozorčí rady energetické společnosti ČEZ. Od května 2010 do března 2011 byl poslancem Parlamentu České republiky. Dvakrát byl ministrem vnitra, poprvé v letech 2009–2010 ve vládě Jana Fischera a podruhé v letech 2013 až 2014 ve vládě Jiřího Rusnoka, jíž byl také místopředsedou. Je mj. honorárním konzulem Turecké republiky v Moravskoslezském kraji.*

Igor Volný

Středoevropská unie by měla oscilovat mezi celní unií a společným trhem

Před více než třiceti lety proběhly změny, které u mnohých lidí ve střední Evropě vyvolávaly velká očekávání. Ze střízlivého ekonomického hlediska však tyto změny přinesly postkomunistickým zemím – kromě některých přínosů – i nepopiratelné národohospodářské ztráty. Například francouzský ekonom Thomas Piketty zařazuje Českou republiku mezi nejvýrazněji poškozené země, neboť z ní každoročně odtékají stovky miliard korun do zahraničí. A nutno říci, že podobně je tomu i v případě dalších zemí tzv. Visegrádské čtyřky. Maďarský premiér Viktor Orbán v této souvislosti dlouhodobě upozorňuje na nepoměr výnosů pro staré unijní země oproti poskytnutým unijním dotacím zemím Visegrádu. Zjednodušeně řečeno: z těchto zemí odchází mnohem více prostředků, než kolik se jim dostane z unijních fondů. Druhým nečekaným fenoménem pro středoevropské země, po nabyté politické svobodě počátkem 90. let, je současný neomarxistický kurs vrcholných evropských politiků (a politiků Západu obecně) spojený s ideologií multikulturalismu a postupnou „islamizací" Evropy. To by si před třiceti lety na východě Evropy dokázal představit jen málokdo a to zejména proto, že „východ" měl jen mlhavou představu o reálném fungování (západo)evropské integrace a jejích reálných cílech. Jedním ze skrytých problémů projektu Evropské unie byl fakt, že tento měl tři hodnotově odlišné „kmotry". Tím prvním bylo křesťansko-demokratické hnutí, jež se mimo jiné promítlo do symboliky unijní vlajky, jejíchž dvanáct zlatých hvězd v modrém poli odkazuje k mariánské inspiraci. Druhou "sudičkou" byla kulturně levicová, federalistická a ostře protikatolická vize, vyjádřená Manifestem z Ventotene Alfréda Spinelliho, po němž je pojmenována hlavní budova Evropského parlamentu. A tím třetím kmotrem byly Spojené státy americké, jež evropskou integraci pojímaly jako nástroj svého poválečného řízení světa. Jeho součástí bylo i potlačení konkurenceschopnosti Evropy jako politického a hospodářského rivala nového světového hegemona.

V této souvislosti je vhodné říci, že tzv. pád komunismu nekrvavou cestou byl součástí plánované globální proměny světa. Již od 50. let se jak na západě, tak na východě „železné opony" diskutovalo o „gradualismu komunismu", což ještě více zesílilo s nástupem Nikity Chruščova do čela sovětského státu. „Kultivace komunismu" byla přímo spojena s teoretickými východisky konvergence komunismu a tržního hospodářství, aby byla na počátku 90. let vystřídána projektem globalizace. Jak projekt konvergence, tak i projekt globalizace však nepočítal s obnovou osvědčeného konceptu středoevropského měšťanského státu, který se modernizací od druhé poloviny 19. století stal vynikajícím prostředím pro rozvoj práva i národního hospodářství.

Jaká jsou východiska pro možný vznik středoevropského mezistátního celku? Jsou v zásadě tři: právní, administrativně-teritoriální a finančně-hospodářská.

Právním východiskem musí být princip organického růstu, spočívající v tom, že se zákony mění teprve po nashromážděné soudní praxi. Proto trvala středoevropská podunajská monarchie na srozumitelnosti vznikajících právních norem a zastávala názor, že se má z právního systému odstraňovat pouze to, co zřetelně nefunguje. Zde také leží vysvětlení, proč autor textu prvního zákona o zřízení našeho samostatného státu 28. 10. 1918 Alois Rašín převzal rakouský právní řád. Svoji srozumitelností totiž posloužil českým národním podnikatelským zájmům nejen v průběhu hospodářské emancipace Čechů ve druhé polovině 19. století, ale i v období tzv. První republiky.

Z hlediska státoprávního je třeba konstatovat, že Evropská unie cíleně narušila vnitřní integritu členských zemí svým požadavkem na „regionalizaci Evropy". Očekávala, že nově budované regionální povědomí přehluší a rozruší mnohasetletou národní identitu jednotlivých zemí. Zavedením krajů a tzv. NUTSů (Nomenclature of Units for Territorial Statistics – umělých územních celků vytvořených pro statistické účely Eurostatu) narušila přirozenou strukturu historických zemí, z nichž se národní státy střední Evropy dlouhodobě skládají. A naopak vznik tohoto krajského mezičlánku byl spojen s likvidací okresů, jakožto základní administrativní jednotky s profesionálním okresním úřadem, dohlížejícím na zákonnost činnosti obcí a plnícím funkci opěrného bodu státní správy v okresech. Rozbitím okresních úřadů byl v konečném důsledku zničen měšťanský princip obecního zřízení. Místo toho, aby byl po roce 1989 obnoven úspěšný koncept měšťanského *ordoliberalismu*, byla vstupem do EU petrifikována nevyhovující vnitřní struktura národních států. Rozvoj středoevropských národních států tak bude muset být spojen i s obnovou jejich organické vnitřní struktury.

Třetím nutným předpokladem vzniku konfederace středoevropských zemí je existence domácího bankovního kapitálu. Právě jeho likvidace v první polovině 90. let otevřela cestu ke kontrole domácího hospodářství ze strany nadnárodních bank. V Čechách byl tímto klíčovým destruktivním momentem umělý pád Investiční a poštovní banky (IPB) v roce 2000, který v konečném důsledku vedl ke ztrátě kontroly nad významnou částí domácího hospodářství a k jeho celkovému utlumení. To je jednou z hlavních příčin současného negativního stavu, kdy u nás převládá výroba s nízkou přidanou hodnotou. Naopak naši předci si již v 19. století správně uvědomovali, že budování národního průmyslu je přímo spojeno se soustavou domácího bankovnictví. Velepúspěšným příkladem tohoto národohospodářského pojetí je historie Živnostenské banky, založené roku 1866, která, zrozená z malých družstevních záložen, se stala motorem české ekonomiky jak v éře Rakousko-Uherska, tak První republiky, a jejíž systémovou roli cíleně zničili po okupaci němečtí nacisté. V předvečer Velké války se našim předkům podařilo vybudovat komplexní nacionální českou bankovní soustavu ovládanou českým domácím kapitálem. Skládala se z důležité Zemské banky králov-

ství českého, jakožto veřejnoprávního ústavu, který není tak snadné nepřátelsky převzít. Rolí těchto zemských bank bylo především financování domácí infrastruktury. Tak mohly vyrůst české firmy v postavení generálních dodavatelů s tím, že výstavba infrastruktury financovaná domácím kapitálem za sebou táhla další odvětví domácí ekonomiky a jejích českých podniků. To doplňovalo lidové peněžnictví v podobě více než několika stovek družstevních záložen a lokálních spořitelen (kampeliček).

Případná Středoevropská unie (SEU) se musí poučit z chyb Evropské unie, která nikdy neměla přijmout Lisabonskou smlouvu, kterou jako Smlouvu o Ústavě pro Evropu odmítli v roce 2005 v referendu občané Nizozemska a Francie a také občané Irska v roce 2008, které EU donutila referendum opakovat. EU měla zůstat v modelu před Maastrichtskou smlouvou, která ji formálně založila. Zde platí metafora, že stát i společnost jsou živým organismem, který by měl rozvíjet organicky jako strom, což EU svým vývojem popřela.

Z jakých forem ekonomické integrace má SEU na výběr?

- **zóna volného obchodu** (př. EFTA, CEFTA)
- **celní unie** – společná cla vůči třetím stranám (společný celní sazebník)
- **společný trh** – volný pohyb zboží, kapitálu, služeb a práce
- **hospodářská unie** – státy přenášejí část pravomocí na nadnárodní instituce, což generuje problémy, které mohou celou integraci zničit
- **měnová unie** – přináší neřešitelné problémy u předlužených zemí, přičemž nutnou podmínkou je společná fiskální politika, kterou lze zavést jen v rámci federativního státu

Středoevropské soustátí má šanci přežít, jen pokud nebude vytvářet rozsáhlé společné instituce. Úplná ekonomická a politická integrace nikdy nefunguje, což vidíme na příkladu bývalé NDR a zbytku Spolkové republiky Německa, kdy přestože jsou obě teritoria součástí jednoho federativního státu, významné ekonomické (politické, kulturní i demografické) odlišnosti zůstávají. Reálná ekonomická integrace SEU tak bude **oscilovat mezi celní unií a společným trhem**. Je nejen zájmem členských států, ale i celého soustátí, zachovat národní měny členských zemí a jejich centrální banky, což bude významným národohospodářským nástrojem. Společnou měnu totiž mohou mít jen významně integrované dílčí části, jakými byly historicky Česká a Slovenská republika, jejichž společná měna se osvědčila.

Optimální hospodářská zóna vychází z teorie optimální měnové oblasti. Proto je důležité, aby byl vytvořen jednotný (bez)celní prostor soustátí směrem dovnitř a společná vnější cla vůči třetím stranám. To znamená, že musí být jasná a pevná protekce směrem ven, regulovaná společnými mezinárodními dohodami s jinými (globálními) ekonomickými celky. Volný pohyb zboží a kapitálu musí být identifikujícím znakem společného ekonomického prostoru soustátí. Obecně musí platit princip, že ke spo-

lupráci na nadnárodní úrovni dochází pouze tehdy, když obě (resp. všechny) strany chtějí. Proto je otevřenou otázkou téma volného pohybu služeb, který je nepřímým nástrojem zaměstnanosti, jíž lze i při deklaraci její otevřenosti efektivně blokovat administrativními překážkami (jak vidíme na příkladu některých vyspělých zemí EU vůči tzv. novým členům). Přesto by měla být určitá forma volného pohybu služeb realizována tak, aby se co nejvíce podpořila ekonomická síla soustátí, což předpokládá společnou regulaci daného segmentu volně se pohybujících služeb (např. jednotný systém udělování bankovních licencí). Podobně otevřenou otázkou je volný pohyb práce, který bude vždy narážet na konflikt mezi ekonomicky různě vyspělými oblastmi (nejen díky ceně pracovní síly, ale také různým zvyklostem a způsobům regulace). Dalším definičním znakem SEU musí být vnitřní bezvízový styk pro občany členských zemí s tou výhradou, že pravidla volného pohybu osob třetích zemí si řeší každý stát samostatně.

Klíčovým momentem středoevropské integrace musí být fakt, že soustátí nemá žádné společné (nadnárodní) daně. Společný rozpočet SEU by měl být z definice „příspěvkový" a zahrnovat v zásadě jen dva druhy příspěvku z národní úrovně:

a) **do společného rozpočtu** (každoročně na hlavu, tj. dle počtu obyvatel)
b) **na konkrétní projekt** (dle konkrétní mezivládní dohody)

Společný rozpočet by měl pokrývat jen minimální agendy společných institucí soustátí, jakými jsou úřad hlavy soustátí („panovnický dvůr"), zahraniční úřad (s nadsázkou obdoba Úřadu Commonwealthu, přičemž ambasády si budou platit členské země, resp. přispívat zemi, která pro soustátí drží zastoupení), dále válečná kancelář, úřad pro strategické plánování (řízení vědecko-výzkumného komplexu) a rozhodčí úřad. Vlastní roční příspěvkový rozpočet SEU by měl pohybovat v řádech (současných) miliard korun českých, což by odpovídalo výši příspěvku na jednu členskou zemi zhruba v rozsahu 0,5 – 1 mld. Kč. Je velmi užitečné taxativně stanovit maximální celkový počet úředníků nadnárodního aparátu soustátí, který by neměl přesáhnout konkrétní definované číslo (například 300 osob), a v němž by měla být rovná účast zástupců členských zemí.

Bez ohledu na výše řečené by se však měl z nadnárodní úrovně cíleně vytvářet **politický tlak** na společný typ daní a jejich výši, kdy je třeba minimálně dohodnout „mantinely" výše základních daňových sazeb (směrem nahoru i dolu), a to společnými závaznými dokumenty, bránícími daňové konkurenci. Musí dojít ke sjednocení norem a vytvoření společného systému certifikací, stejně jako je pro dynamický chod ekonomiky soustátí klíčová společná metodika při stanovování norem a následné certifikaci. Velmi významné je vytváření společných pravidel hospodářské soutěže tak, aby jeden stát nepodporoval nějaký podnik či sektor na úkor druhého státu soustátí.

Je v zájmu národních ekonomik soustátí mít vnitřně diverzifikovanou vnitřní ekono-

miku, odolávající výkyvům hospodářského cyklu. Soustátí tomu může pomoci metodicky a politickým tlakem. Stejně jako fakt, že SEU nepočítá se společnými daněmi, je logické, že nebude počítat ani se žádnými dotacemi na nadnárodní úrovni. Pro společné projekty bude platit princip, že každý buduje část společných projektů na svém území za svoje peníze nebo že každá členská země na společný projekt přispívá v dohodnuté výši na základě dohody o realizaci společného projektu. Pro potencionální členské země bude důležité rychle pochopit, že strategické národní projekty je třeba bezodkladně vyjmout ze systému (současných) evropských dotací. Typickým příkladem je národní dopravní infrastruktura, která je díky dotačním pravidlům EU pro současné členské země nerealizovatelná, pokud ji země nezačnou platit ze svého národního státního rozpočtu.

Příkladem společného infrastrukturního projektu může být tzv. Kanál D–O–L (Dunaj–Odra–Labe), který by působil blahodárně pro všechny členské země Visegrádu na pro ně klíčové ekonomické ose sever–jih. Efektní pohyb zboží z Polska po vodě přes naše území až k Dunaji (a naopak) by souvisel s výstavbou doků a loděnic jak v Maďarsku, tak i na Slovensku, v Polsku i Čechách. Rozhodujícím prvkem je zapojení regionálních domácích národních firem, které tak získají možnost růstu, což je v současnosti velmi obtížné. Za kardinální otázku dále považuji otázku společné **zemědělské strategie**. Tlaky na bezemisní společnost mohou vyvolat v blízké budoucnosti pokusy o snížení živočišné výroby a to tak, že postkomunistické země dostanou tvrdší podmínky, než staré unijní země. Jinými slovy, zemědělská politika EU může velice brzy opět spojit vrcholné politiky Visegrádu stejně tak, jako nedávno odpor proti přerozdělování migrantů. A konečně společným svorníkem SEU je a bude energetická politika, založená na ochraně stávajících a výstavbě dalších budoucích moderních jaderných bloků.

Vůči nadnárodním (globálním) ekonomickým hráčům (např. internetovým, softwarovým a technologickým gigantům) musí mít soustátí společnou ekonomickou diplomacii. Vytváření společného ekonomického prostoru soustátí však zůstane něčím, co je třeba trvale kultivovat. Pro jeho fungování je vhodné podporovat a postupně i petrifikovat následující procesy:

- soustátí si musí být blízké geograficky (tvořit uzavřený celek), a to dopravně, komunikačně, informačně a mentálně
- je třeba z nadnárodní úrovně podporovat intenzivní obchod mezi členskými zeměmi (a postupné odpoutání se všech členů od závislosti na Německu)
- vytvářet společné koncepty (politiky), které budou v čase harmonizovat společné ekonomické prostředí (např. společné dluhové brzdy)

Nastavením organického právního systému, funkční vnitřní struktury každého členského státu i rozvojem nacionálně orientovaného bankovního a finančního kapitálu se otevře cesta k rozvinutí struktury měšťanského státu, který bude podporovat trvalý

rozvoj národního hospodářství členských zemí zamýšlené Středoevropské unie. Vytváření společného ekonomické prostředí tak bude spojeno s paralelní **nacionalizací vnitřních ekonomik** členských států, vedoucí ke vzniku nacionálně vlastněných firem jako nástroje pro získání přidané hodnoty, tj. výnosu při mezinárodní dělbě práce, což platí nejen dovnitř ekonomického prostoru, ale i směrem vně soustátí. Míra integrace celku pak bude odrážet aktuální vnímání vnějšího ohrožení a dobrou zkušenost ze vzájemné spolupráce. Bude-li a zůstane-li živým organismem, nemusíme mít o rozvoj soustátí obavu.

*Mgr. Igor Volný (*1963) je český právník, analytik a teoretik českého národního ekonomického obrození. Je absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Po roce 1989 byl předsedou obnoveného spolku českých právníků Všehrd. Věnoval se problematice kapitálového trhu v souvislosti s obnovou Burzy cenných papírů. V 90. letech založil vlastní developerskou společnost. Z hlediska obezřetného zacházení s klientskými prostředky prostřednictvím svěřeneckých účtů patřila v Praze koncem devadesátých let k průkopníkům trhu. Od přelomu tisíciletí působí jako externí konzultant v oblasti technické analýzy trhu cenných papíru a také jako ekonomický analytik. Je odborník na problematiku historie českého národního hospodářství od 19. století do současnosti. V roce 2019 vyšla autorovi zásadní studie ohledně vykonstruovaného retribučního stíhání českého průmyslníka JUDr. Jaroslava Preisse v roce 1945 ve Sborníku Archívu bezpečnostních složek MV ČR. Své texty publikuje mj. v Revue Střední Evropa nebo v časopise MY.*

Zdeněk Žák

Vize středoevropské strategické infrastruktury

Je s podivem, jak velké množství lidí považuje sítě pro distribuci energie, vody, tepla, plynu či dat, případně infrastrukturu dopravní, tedy silnice a cesty všech tříd, železnice, vodní cesty a podmínky letecké dopravy za záležitost nehodnou zvláštní politické pozornosti. Na jedné straně je (v plně funkčním stavu) považují za samozřejmost a na straně druhé diskuzi o jejich rozvoji odmítají s poukazem na technickou složitost, přístupnou jen úzkému okruhu odborníků. Přitom se v infrastruktuře, té fungující i v té aktuálně více či méně kolabující, odehrává strhující každodenní život se všemi jeho dramaty.

Začněme od Adama. Každá rozumně se chovající lidská společnost by si měla umět **definovat, co je v jí obývaném prostoru onou strategickou infrastrukturou**, předurčující úspěch či neúspěch ve všech jejích aktivitách. A nezbytně si musí položit otázku, jakou službu od ní očekává, v jaké kvalitě a za jakou cenu. Není třeba v tomto ohledu rozlišovat, hovoříme-li o jediném, národním státu, či o skupině států, které se rozhodly pro koexistenci a úzkou spolupráci. Co pojem strategická infrastruktura zahrnuje? Určitě systémy dopravní, tedy dálnice, silnice, železnice, vodní toky, dále telekomunikace, komunikační sítě, letectví, produktovody (nejen plynovody a ropovody, ale i vodovody a mnohdy opomíjené kanalizační sítě), ale též energetiku, řízení surovinových zdrojů, správu řídicích dat, provoz datových sítí a datových úložišť.

Infrastruktura zahrnuje technické a organizační procesy vedoucí k zabezpečení chodu společného prostoru a definuje pravidla jejich budování, používání, resp. sdílení, a vytváří tak technickoorganizační platformu pro hospodářské, společenské a obranné aktivity, tedy platformu pro přirozený každodenní chod společnosti a státu ve všech jejich aspektech. Síťovou infrastrukturu je třeba nejen budovat a rozvíjet, ale také – což bývá častým kamenem úrazu – udržovat. Samostatnou kapitolou je pak vytvoření jasných pravidel pro sdílení distribučních sítí, strategii a nakládání (nákup, výroba, distribuce, skladování) se základními energetickými zdroji. Mimořádně citlivou otázkou je prosazení strategie nakládání s informacemi a dále strategie, priority a standardy bezpečnosti jejich propojení s okolním prostorem. I ten nejlevnější cloud je v porovnání se strategickými riziky dražší, než to nejdražší úložiště na vlastním území a pod vlastní kontrolou. Podmínka objektivní bezpečnosti informací pak nutně musí vstupovat do výběrových řízení na dodavatele vhodných řešení.

Jak pro rámec zvažované Středoevropské unie (SEU) rozetnout pověstný gordický uzel zdánlivého rozporu mezi nutností zachovat parametry pro síťové fungová-

ní většiny infrastrukturních sítí a strategickou bezpečností jak systémů samotných, tak údajů jejich uživatelů? Princip je snadný: rozhodovací algoritmy i správa infrastruktury mají být na co nejnižší možné úrovni. Aby lidé, zboží, data či energie mohli cestovat mezi několika státy, nepotřebujeme vytvářet nadnárodní molochy, které se dříve či později vymknou kontrole. Plně stačí vytvořit dohodu o společných standardech, malé koordinační centrum bez stálého aparátu, zato s účastí elitních odborníků (nemají nikdy takové pokušení k zneužití moci jako kariérní byrokraté v rámci *deep state*). A pro samotný provoz pak stačí dispečink na odpovídající úrovni, jehož provoz je rutinní záležitostí již dnes u kteréhokoli druhu infrastruktury.

Na základě věcné dohody pak výstavba může zůstat pevně v rukou jednotlivých členských států (za vlastní peníze, ev. členské státy by po dohodě na budování a společný provoz strategické infrastruktury přispívaly ad hoc v rámci konkrétního projektu). Nutnou podmínkou pak vždy zůstává, že by mělo jít o distribuované systémy řízení této infrastruktury, umožňující autonomní provoz co nejmenších součástí, schopných alespoň po krátký čas samostatného provozu a vybavených schopností se zpětně integrovat do společné sítě.

Příkladem za všechny nám budiž energetika a systém tzv. smart grids, tj. inteligentních sítí, jejichž princip fungování tuto filosofii naplňuje. V čem tento systém spočívá? Základní prvky sítě (továrna, inteligentní budova, rodinný dům, nemocnice, klášter atd.) jsou schopny samostatného provozu. V případě poruchy velké a složité sítě dochází nejprve automaticky ke zdánlivému paradoxu – síť nečeká na to, až ji šířící se porucha, například black-out, zcela ochromí. Síť se sama rychle a automaticky rozpojí až do co nejnižších úrovní. Místo poruchy je izolováno a porucha se nemůže dále šířit. „Zdravý" zbytek sítě se stejně rychle – hovoříme o řádu milisekund – začne bez nutnosti zásahu zvenčí sám znovu propojovat. Proto zákazník většinou nic nepozná. Výsledek? Minimální požadavky na přenosy dat (přenáší se jen minimum nezbytných informací), nulová potřeba vzdálených cloudových úložišť a obrovská stabilita sítě. Energie ze záložních zdrojů budov a institucí se v době bezporuchového provozu navíc mohou přeprodávat, čímž padá další mantra budovatelů světlých zítřků, spočívající v nutnosti miliardových investic do tzv. zelených zdrojů energie.

Shrňme si nyní nejdůležitější **zásady bezpečnosti a stability** infrastruktury a sítí:

- nikdy se zásadně nevyužívají cloudová úložiště; kromě bezpečnosti dat to přináší dramatickou úsporu požadavků na přenosovou kapacitu internetu a vytváří otazníky, proč vlastně potřebujeme hystericky propagované 5G sítě;
- klíčovým principem je subsidiarita, tedy vše, co je možné, se buduje a spravuje na národní úrovni, zatímco na centrální úrovni se dohadují společné standardy technické a standardy konektivity;
- klíčové je vytvoření koordinačního místa pro kritickou (strategickou) infrastrukturu v podobě stálé koordinační komise a malého dispečinku;

- důležité je nevytvářet zbytečné instituce – rozhodování realizovat systémem odborných komisí, do kterých státy vysílají stálé či ad hoc zástupce; doporučuji rotační princip, kdy administrativní servis vykonává hostitelská země a nikoliv stálý byrokratický aparát;
- pro jednotlivé druhy strategické infrastruktury vznik koordinačních skupin, a to dohodou představitelů národních států o jejich zřízení, statutu a vymezení agendy;
- společně odsouhlasené řešení realizovat dohodou představitelů národních států;
- klíčové parametry infrastruktury: stabilita a národní zájmy, případně zájem soustátí;
- pro řízení jsou klíčová řídící data, která nejsou na jednom místě, ale vždy plně pod kontrolou svých uživatelů a která v kritický okamžik „přeletí" na místo vyhodnocení (žádné cloudy mimo státní hranice!).

Co z toho vyplývá pro jednotlivé typy dopravy?

Základním strategickým zájmem státu **v letecké dopravě** je udržení kontroly nad vzdušným prostorem. Důležitá je nejen kontrola civilního letectví národními státy prostřednictvím instituce řízení letového provozu, ale i paralelním vojenským systémem (paralelní koridory).

V krizové situaci tak mohou mít prioritu vojáci (válka, záchranné práce, přírodní katastrofa), přitom může být zachována i část civilní dopravy osob a zboží. Tato tradiční dualita je důležitá nejen pro bezpečnost a obranu státu, ale i jako záloha pro případ krizí (stávka civilního personálu, epidemie apod.). Analogicky je záhodno mít záložní (vojenskou) krizovou strukturu pro řízení všech částí kritické infrastruktury, tedy železniční sítě, dat, ale i silnic (málo se ví, že tolik vysmívaní „regulovčíci" v armádě byli schopni nahradit dopravní policii a dnes by k tomu přibyly také dispečinky řídící dopravu či zimní údržbu). Dnes, snad s výjimkou Maďarska, neexistuje žádný ryze kapacitní cargo uzel na území států pomyslné SEU. Nejvážnějším kandidátem pro realizaci takového projektu v České republice jsou středočeské Milovice, tento němý svědek nelogičnosti v budování strategických infrastrukturních projektů. Zatímco tato opuštěná a degenerující oblast disponuje těmi nejvýhodnějšími podmínkami v celém středoevropském prostoru – klima, prostor, vzlet nad neobydlenou oblastí bývalého vojenského prostoru – u miliardovými investicemi živené pražské Ruzyně je tomu přesně naopak.

V případě **dálnic a silniční infrastruktury** jako takové je nezbytné nově definovat národní priority pomocí expertní skupiny SEU (uvnitř jejího území musí být navrženy strategické propojovací body a následně trasy). Na rozdíl od dnešní politiky EU je nutné vyjít z národních priorit a principu propojení sídelních měst a vzít v potaz logistiku (strategické komoditní a občanské přepravní proudy) zboží (inteligentní dálnice). Je třeba stanovit technické standardy jak v strategické infrastruktuře, tak i ve vozidlech (fakultativně lze uplatnit společné soutěžení při respektu k národohospodářskému imperativu infrastruktury). Vhodnou inspirací pro kvalitní silniční in-

frastrukturu je vizionářská publikace *Budujme stát pro 40 miliónů lidí* z roku 1937(!) od J. A. Bati, který šikovným trasováním infrastruktury (dnešní dopravní tepna D1 je paradoxně vedena tím nejméně vhodným směrem, vždyť horší klimatické podmínky než úsek u Větrného Jeníkova má snad jen Sněžka) dokázal nejlevnějším možným způsobem prostřednictvím jediné dálniční tepny obsloužit celé území prvorepublikového Československa, tedy území podstatně rozsáhlejšího, než je dnešní území České republiky.

Pro **dopravu železniční** platí, že do celého prostoru SEU je třeba vrátit odolnost vůči hybridním hrozbám, definovat národní sítě a nadnárodní propojovací uzly a trasy, definovat cíle vysokorychlostní železnice a s důrazem na logistiku a ekonomiku vypracovat metodiku tarifního sblížení. Již i J. A. Baťa ve výše zmíněné knize překvapivě píše o tarifní politice jako nástroji národohospodářské politiky státu. Stojí jistě za zmínku, že zavedením nejmodernější výpočetní techniky do řízení železnice se snížila propustnost klíčových tahů o cca 1/3. Nejen z tohoto důvodu je třeba celé železniční infrastruktuře SEU vrátit její odolnost vůči hybridním hrozbám a schopnost fungovat i v krizovém režimu, kterou přinejmenším česká železnice poprvé v historii zcela ztratila.

V případě **vodní dopravy** máme základní priority teoreticky definovány ještě mnohem dříve, než u výše zmíněných Baťových projektů – totiž z doby vlády Karla IV. Dnes jde primárně o propojení středoevropských vodních cest (Dunaj–Odra–Labe), doplněné podporou malých vodních děl (v kombinaci s malými vodními elektrárnami) všude, kde to je vhodné (viz Baťův kanál na Zlínsku). Žádoucími důsledky takové strategie jsou ekologické efekty, aktivní hospodaření s vodou, zadržování vody v krajině a posílení energetické stability. Všimněme si i toho, že v okolí všech vodních cest vznikají relativně široké „zóny prosperity". Pokud jde o dopravu námořní, měla by být plně v kompetenci národních států.

Energetika je rodinným stříbrem každého národního hospodářství, které v případě České republiky leží z velké části ladem. Snad nejvíce ze všech námi diskutovaných distribučních sítí a jejich infrastruktury tvoří široké spektrum multiplikačních efektů. Kromě spolehlivého zásobování energií a významu národohospodářského připomeňme i význam mocného mezinárodně politického nástroje, kdy Česká republika zatím nebyla schopna využít faktu, že bez našich sítí by se zcela zhroutila německá energetická soustava, nehovoříce o nevyužití šance být pomyslným „hlavním vypínačem Evropy" v rámci řízení vznikající infrastruktury tzv. smart grids.

Shrňme tedy, že:

- základním nástrojem jsou tzv. ostrovní systémy budované a provozované v rámci co nejmenších objektů, a to až na úroveň jednotlivých domů;

- v případě krize je úkolem tohoto systému co nejrychleji rozdělit síť na autonomní životaschopné celky a ty pak propojovat do nové, plně funkční sítě;
- energetická soběstačnost znamená soběstačnost v produkci elektrické energie a budování soběstačných distribučních systémů schopných ostrovního fungování (=strategická stabilita);
- energii je třeba vnímat jako strategickou komoditu;
- koordinovat přelivy energie je zájmem všech;
- Česká energetická přenosová soustava (ČEPS) je nástroj politické moci;
- speciálně pro ČR je výhodné být a zůstat „hlavním vypínačem Evropy" a zachovat si na platformě ČEPS koordinaci evropských toků energie (viz zmíněný Baťův koncept). O tuto roli by ČR měla usilovat nejen s ohledem na polohu, ale i na míru disponibilních výrobních a přenosových kapacit;
- je třeba vytvořit mechanismy přenosu energie (dohoda tranzitních zemí), metodou řešení je zřízení stálé komise;
- zásadní jsou minimální standardy energetické bezpečnosti;
- je třeba budovat tzv. chytrá řešení, např. rychlé atomové reaktory (vstup vyhořelé palivo), rychlé plynové minielektrárny, současně využít existujících, avšak zanedbávaných kapacit k výrobě vodní energie;
- na nadnárodní úrovni iniciovat a podporovat strategický vědecký energetický výzkum.

Produktovody, tedy rozvody zemního plynu a ropy, je třeba vybavit systémovou rozhodovací kompatibilitou (v každé zemi je ministerstvo mající v gesci infrastrukturu) a na nadnárodní úrovni jedním koordinačním dispečinkem. Nezapomeňme přitom na trpkou zkušenost, získanou naivním a nepoučeným aktivistickým přístupem našich privatizátorů vodovodů a kanalizací – již nikdy nic takového nedopusťme! Strategická základní infrastruktura, obzvláště ta, v níž nelze nastolit konkurenční prostředí, musí zůstat pod plnou kontrolou státu.

Nesmíme opomenout ani strategickou důležitost koordinace správy surovinových zdrojů, včetně pojistek vzájemné pomoci v krizích. Je třeba definovat základní strategické komodity, systém jejich kvalitativní a kvantitativní správy a recyklace rezerv těchto komodit. Jak jsme argumentovali výše, základním požadavkem je uložení zdrojů (nerostné suroviny, potraviny, zlaté rezervy atd.) vždy na území národního státu.

Achillovou patou bezpečnosti a stability distribučních sítí jsou strategická data, jejich transport, uložení a především ochrana pro případ hybridních hrozeb. V centru pozornosti musí být vždy národní strategická data. Na úrovni SEU je naprosto nezbytné definovat společnou strategii a normotvorbu při správě, dopravě a skladování informací a dat. Základní princip je stejný jako u komodit: data ukládat vždy uvnitř národního státu, efektivní je společná obrana před vnějšími ataky, a to jak umělými (kybernetická válka), tak přirozenými (elektromagnetická bouře).

Budování, rozvoj a provozování strategické infrastruktury mají kromě zásadního významu pro normální každodenní život státu, jako imperativu dopravně-technického, i významnou národohospodářskou roli. Investice do infrastruktury, kromě přímého efektu pro prosperující národní hospodářství, kterým je vznik funkční a dostatečně kapacitní infrastruktury, mohou vytvářet velmi silné multiplikační efekty pro dynamiku ekonomiky státu jako celku (koruna investovaná do infrastruktury v řetězci subdodavatelských vztahů přináší největší zhodnocení rovnající se mnohonásobku primární investice).

V našich podmínkách mohou tyto investice nastartovat podobný proces, jaký se odehrál v českých zemích na sklonku éry Rakousko-Uherska (viz financování infrastruktury ze strany Zemské banky a Živnobanky). Na základě uskutečnění investic do infrastruktury – samozřejmě výhradně národních, bez destruujícího a zotročujícího vlivu evropských dotací – je možno začít znovu budovat zničený národní průmysl a bankovnictví. Nacionalizace domácího hospodářství, tj. přechod vlastnictví firem v klíčových segmentech do rukou českých státních a privátních struktur, by měla začít neprodleně a měla by se inspirovat všemi dostupnými historickými i zahraničními modely (historie Živnobanky, nacionalizace surovinových zdrojů a produktovodů v Rusku koncem 90. let, nacionalizace thajského hospodářství počátkem 90. let apod.). Příkladem může být i Polsko, které již dnes buduje vlastními silami a zdroji kompletně novou dopravní infrastrukturu – národní letiště, novou dálniční síť a novou síť železnic, včetně rychlotratí.

Součástí tohoto procesu musí být i určitá společenská dohoda (usměrnění klanově-korporativních skupin a jejich zájmů) mezi státem, domácími podnikatelskými entitami a občany o tom, že se vyplatí práce ve prospěch státu, namísto zrazování jeho zájmů ve prospěch nadnárodních (zahraničních) struktur. Motivací k tomuto postoji pro české „oligarchy" je fakt, že dnes (na rozdíl od 90. let) již nejsou jako instrument nadnárodního řízení potřeba, stali se nadbytečnými.

Výše uvedené kroky povedou k obnově instituce státu, která je jediným systémem, zajišťujícím ochranu společnosti a jejích hodnot, a zároveň nastavují rovnováhu mezi právy a svobodami, chrání práva jednotlivců a strukturují sebevědomé společenství lidí (nikoli služebné stádo ovcí, snadno kontrolovatelných pomocí digitalizace a umělé inteligence).

Pokud jste tuto úvahu dočetli až do konce, dovoluji si vás odměnit optimistickým závěrem našich společných úvah o možném vzniku SEU: **budování, rozvoj a provoz sítí jakkoliv velkého celku je rozhodně možné** a zcela se obejde:

1. **bez existence velkých nadnárodních ekonomických subjektů** majících sklony vymknout se jakékoliv kontrole a agresivně prosazujících své ekonomické i politické zájmy;

2. **bez potřeby transportu obrovského množství dat** a jejich ukládání na vzdálených cloudových úložištích a tím i bez rizik nejen technického selhání, ale i nepřátelského narušení či špiclování;

3. **bez vzniku velkých stálých byrokratických řídicích struktur**, které se dříve či později mění v neřiditelný útočný a vše konstruktivní a demokratické pohlcující a stravující *deep state*.

*Bc. Zdeněk Žák (*1968) je český odborník na dopravní infrastrukturu a distribuční sítě, uznávaný i v zahraničí, a žádaný mezinárodní expert na vyšetřování nehod na železnici. Působil též jako český politik. Je absolventem Fakulty elektrotechniky a informatiky Vysokého učení technického v Brně (získal titul Bc.). V roce 1995 byl dva roky ve funkci vládního rady na Ministerstvu dopravy a spojů a později se stal poradcem vrchního ředitele Divize dopravní cesty na generálním ředitelství Českých drah. V letech 1997 až 1998 byl tajemníkem Správní rady ČD a dále další dva roky působil jako ředitel odboru vnějších vztahů Českých drah. V roce 2000 se stal poradcem předsedy vlády Miloše Zemana pro oblast dopravy, infrastruktury a telekomunikací a o rok později byl jmenován generálním inspektorem Českých drah, odkud po reorganizaci přešel od roku 2003 do funkce generálního inspektora Drážní inspekce. Podílel se na vytvoření systému bezpečnosti a vyšetřování železničních nehod a vzniku národních vyšetřovacích autorit v rámci EU. Následně přešel do Bruselu jako zmocněnec pro přípravu agendy českého předsednictví EU v oblasti dopravy. V roce 2008 byl jmenován odborným smluvním poradcem pro strategické projekty ČR v oblasti logistiky a kombinované dopravy. V lednu 2009 se stal náměstkem ministra dopravy Petra Bendla, o měsíc později byl zvolen předsedou Dozorčí rady Českých drah. Do politiky se vrátil v letech 2013–2014, kdy přijal nabídku premiéra Jiřího Rusnoka vést ministerstvo dopravy v jeho vládě. Dnes působí jako odborný konzultant v oblasti spolehlivosti a bezpečnosti velkých projektů infrastruktury a vyšetřování nehod, především v zahraničí. Zdeněk Žák je ženatý a má tři děti.*

Tomáš Jirsa

Slovo závěrem

Napsat závěrečné slovo ke sborníku textů, k němuž úvodní slovo napsal arciopat břevnovského kláštera, a autory příspěvků jsou renomovaní odborníci, je pro mne skutečnou ctí.

Jednotliví autoři s představou, jaké by mělo být místo České republiky na geopolitické mapě, zde předložili svoji vizi budoucnosti střední Evropy. Vizi, jež se někomu může jevit jako odvážná či dokonce kontroverzní. Kdo si však může být jist, jak se bude Evropská unie vyvíjet a jakou cestou se bude ubírat vývoj v zemích střední a východní Evropy? Ronald Reagan kdysi trefně poznamenal, že „od zániku svobody jsme vždy jen jednu generaci". Dobře věděl, že svoboda není jen darem shůry, ale i plodem tisícileté historie a bojů našich předků. Ano, i za svobodu našeho národa byla v uplynulých staletích prolévána krev. Svoboda byla, je a musí být součástí našeho bytí. Je jako vzduch, nutný k dýchání. Ale poznáme včas, že se začínáme dusit?

Vnímáme hlasité proklamace některých politiků, že Evropská unie je naším společným domovem. Jistě nejsem sám, kdo však vidí stále markantnější rozdíly mezi národy, žijícími kdysi na opačných stranách železné opony. A zjišťuje, že ty na západ od našich hranic nejsou tak citlivé k projevům potlačování svobody, jako my. Nemylme se – politická korektnost, poklekávání před fotbalovými zápasy nebo páteční záškoláctví za ochranu klimatu – jsou jen začátek. Na rozdíl od nás, kteří si totalitní režim ještě velmi dobře pamatujeme, si lidé na Západě plně neuvědomují, že stačí chvilka nepozornosti a ojedinělé symptomy ztráty svobody se změní v trvalou realitu.

Pamětníci ztráty svobody, k níž došlo v době prosazování nacistické ideologie, už většinou nežijí. Nezůstává téměř nikdo, kdo by současné generaci tyto hrůzy opravdu lidsky přiblížil, a bohužel jen málokdo je schopen plně vnímat historické zkušenosti a náležitě se z nich poučit. „Kdo se nepoučil z dějin, musí je znovu prožívat", pravil Jean-Paul Sartre.

Jsme stále častějšími svědky toho, jak se státy V4 spolu s dalšími „postkomunistickými" státy vymezují vůči postojům, získávajícím stále významnější vliv v západních zemích EU. Typickým příkladem je hodnocení činnosti švédské ekologické aktivistky Grety Thunbergové. Zatímco v západních zemích EU byla tato aktivistka téměř zbožštěna, přijímali ji premiéři a freneticky jí tleskali podnikatelé v Davosu či státníci v newyorském sídle OSN, v zemích V4 převládal spíše údiv nad tím, co se okolo této

dívky děje, ačkoli by namísto obdivného potlesku spíše potřebovala odbornou lékařskou péči.

Podobně odlišný pohled mají země V4 i na další protěžované „politiky". Názor, že je potřeba podporovat ilegální migraci z muslimských zemí, vyjádřený slavným sloganem Angely Merkelové „Wir schaffen das!", zde byl a zůstává zcela marginální. Přitom země V4, stejně jako další středo- a východoevropské země, rozhodně nejsou xenofobní, vždyť jen v České republice žijí desítky tisíc Vietnamců, Slováků, Rusů a příslušníků dalších národností. S údivem však hledíme na postoj západoevropských zemí, jejichž vlády ilegální migranty z muslimských zemí vítají, relativizují náklady na integraci i zhoršování bezpečnostní situace a zamlčují vliv stále početnější muslimské komunity na politický život ve svých zemích. A opakovaně otevírají požadavek „spravedlivých" kvót pro země střední a východní Evropy.

Vzpomínáte si na prohlášení německé kancléřky, že „islám k Německu patří"? Od kdy? Jakkoliv s varováním, jak muslimská populace ovlivňuje každodenní život v západoevropských zemích, vystupuje mnoho intelektuálů i spisovatelů (Sarazzin, Houellebecq, Hirsí Alí), snad až nynější vystoupení bývalých a současných špiček francouzských ozbrojených sil s prohlášením, že ve Francii doutná propuknutí občanské války, povede vlády těchto zemí k zaujetí racionálnějších postojů.

Podobných příkladů lze vyjmenovat více. Pobláznění bojem proti změně klimatu a iracionální uzavírání uhelných i jaderných elektráren při současném přesunu k totální elektromobilitě vede k nedomyšlené a riskantní energetické revoluci závislé na ruském plynu. Dopady hnutí Black Lives Matter, hledajícího rasismus i tam, kde není. Úsilí progresivistů o uznání desítek nových pohlaví s tím, že by si své pohlaví „svobodně" volily desetileté děti. Nespočet „politik", na které se díváme s údivem, ale které, bohužel, prosazované a přiživované i řadou „neziskovek", vždy najdou úrodnou půdu i mezi našimi politiky, majícími pocit, že právě toto téma je „in".

Tyto i další rozdíly jsou důvodem pro stále užší spolupráci středoevropských zemí, nacházejících v těchto sporných otázkách shodu. Témata, která dnes musí řešit, nejsou jednoduchá a diskuze, vedoucí k řešení problémů, jimž čelíme, není jen doplňkovým zpestřením našeho veřejného života. Proto vítám, když se nad těmito tématy otevírá diskuse.

Ing. Tomáš Jirsa, MBA,
senátor a místopředseda Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost
Senátu Parlamentu České Republiky

Praha, 27. 5. 2021

*Ing. Tomáš Jirsa, MBA (*1957) je český politik, dlouholetý starosta Hluboké nad Vltavou (od roku 1994) a dlouholetý senátor za obvod Český Krumlov (od 2004), místopředseda Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost Senátu Parlamentu ČR. Je absolventem katedry ekonomiky a řízení energetiky ČVUT v Praze. Ve druhé polovině 80. let pokračoval v postgraduálním studiu ochrany a tvorby životního prostředí (1987) a později i v tříletém oboru systémového řízení (1990), obojí na ČVUT. Absolvoval dále studijní pobyt na katedře ekologie a energetiky na Universitě Aalborg v Dánsku (1990). V roce 2004 absolvoval vyšší manažerské studium (MBA) ve společném programu Sheffield Hallam University a Masarykova ústavu vyšších studií ČVUT. Jako starosta Hluboké byl v letech 1998–2005 členem předsednictva Svazu měst a obcí ČR, předsedou Svazu měst a obcí jihočeského kraje (1999–2005), členem delegace ČR v Kongresu místních a regionálních samospráv Rady Evropy (1996–2005), členem dozorčí rady Regionální rozvojové agentury a.s. (1999–dosud) a členem správní rady Vzdělávacího centra pro veřejnou správu ČR (1996–2002). V letech 2005–2010 byl členem Parlamentního shromáždění Rady Evropy a od roku 2010 až dosud je členem Parlamentního shromáždění NATO. V letech 2012 až 2016 byl též zastupitelem Jihočeského kraje. Je ženatý a s manželkou Martinou má tři děti.*

PATRIMONIUM SANCTI ADALBERTI

Spolek Patrimonium Sancti Adalberti, z.s., byl založen v červnu 2020 s cílem usilovat o studium, formulování a současný výklad dědictví svatého Vojtěcha v kontextu středoevropského regionu a jeho hodnotových, kulturních, religiózních, ekonomických a státoprávních potřeb. Spolek hodlá za tím účelem též pořádat semináře, konference a další veřejné aktivity pro propagaci této myšlenky.

Spolek má důstojné sídlo v hlavním městě České republiky, na Praze 6, symbolicky v břevnovském klášteře založeném právě pražský biskupem Vojtěchem roku 993, a je zapsán ve spolkovém rejstříku vedeného u Městského soudu v Praze.

Členy spolku jsou nejen odborníci na duchovní a historický odkaz sv. Vojtěcha, ale také ekonomové, ústavní právníci, odborníci na infrastrukturu, na otázky bezpečnosti či mezinárodní vztahy. Předsedou spolku (statutárním představitelem) je Ing. Tomáš Kulman.

Spolek cíleně vytváří diskusní platformu, která se snaží strukturovaně analyzovat kulturní, historické, globálně politické, ekonomické, obranné a bezpečnostní aspekty středoevropského prostoru s ohledem na jeho možné budoucí státoprávní uspořádání.

Výchozím impulsem této diskuse je fakt, že globálně politická situace Evropy se mění a bez ohledu na názor jeho obyvatel, velmoci o novém uspořádání tohoto prostoru nejen uvažují, ale i jej do určité míry plánují, samozřejmě ve svých vlastních zájmech. Logika věcí proto velí, že země středoevropského prostoru by měly v této chvíli převzít iniciativu a a samy se aktivně zapojit do procesu definice a politického utváření tohoto prostoru, aby se vyhnuly traumatům typu „o nás, bez nás".

V současné době spolek vydává svůj první sborník s názvem „Svatý Vojtěch a středoevropský prostor", kde shrnul základní aspekty celého tématu z různých úhlů pohledu.

Spolek získává pro svou činnost prostředky na základě darů českých právnických osob a spolků a příspěvků českých nadačních fondů a nadací; spolek neusiluje o žádné financování ze zahraničí.

Patrimonium Sancti Adalberti, z.s.
Markétská 1/28, 169 00 Praha 6 – Břevnov, Česká republika
IČO: 091 55 775, tel.: 230 234 689, e-mail: psa@psazs.cz, web.: www.psazs.cz